

Történelem

munkafüzet

9

ÚJGENERÁCIÓS
TANKÖNYV

**Történelem
munkafüzet
9.**

A kiadvány megfelel az 51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet 3. melléklet:
Kerettanterv a gimnáziumok 9–12. évfolyama számára 3.2.05., továbbá a 6. sz. melléklet:
Kerettanterv a szakközépiskolák 9–12. évfolyama számára 6.2.04. előírásainak.

Tananyagfejlesztő: HERBER ATTILA, KAMPÓS ANDRÁS

Alkotószerkesztő: SZÉLL SZILVIA

Vezetőszerkesztő: BORHEGYI PÉTER

Tudományos szakmai lektor: DR. ZÁVODSZKY GÉZA

Pedagógiai lektor: NÉMETH GYÖRGY

Látvány- és tipográfiai terv: VIDOSA LÁSZLÓ

Illusztrációk, szakábrák: KURDI ISTVÁN, VÁMOS NORBERT

Térképek: ZSOLDI KATALIN

Fotók: 123RF Képgyűjtemény, Cultiris Képgyűjtemény

A tankönyv szerkesztői köszönetet mondanak a korábban készült tankönyvek szerzőinek. Az ő általuk megteremtett módszertani kultúra ösztönzést és példát adott e tankönyv készítőinek is. Ugyancsak köszönetet mondunk azoknak az íróknak, költőknek, képzőművészeknek, akik alkotásai tankönyveinket gazdagítják. Köszönjük azoknak a tanároknak és diákoknak a munkáját, akik hasznos észrevételeikkel és javaslataikkal hozzájárultak e tankönyv végső változatának kialakításához.

ISBN 978-963-682-982-7

© Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet
A kiadásért felel: dr. Kaposi József főigazgató
Raktári szám: FI-504010902/1

Műszaki szerkesztő: Vámos Norbert
Nyomdai előkészítés: Szalai Éva
Terjedelem: 15,45 (A/5 ív), tömeg: 336 g

1. kiadás, 2016

Az újgenerációs tankönyv az Új Széchenyi Terv Társadalmi Megújulás Operatív Program 3.1.2-B/13-2013-0001 számú, „A Nemzeti alaptantervhez illeszkedő tankönyv, taneszköz és Nemzeti Köznevelési Portál fejlesztése” című projektje keretében készült. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

A tankönyvvé nyilvánítási eljárásban közreműködő szakértők:
Dr. Péterfi Gábor, Zarubay Attila

Engedélyszám:
TKV/2897-8/2016. (2016. 03. 30. – 2021. 08. 31.)

Nyomta és kötötte:
Felelős vezető:
A nyomdai megrendelés
törzsszáma:

Történelem munkafüzet

9.

A 9. évfolyam tananyagához kapcsolódó feladatokat magában foglaló munkafüzet a Nemzeti alaptanterv (NAT 2012) alapján készült kísérleti történelem-tankönyvek szemléletéhez, tartalmához és szerkezetéhez illeszkedik. Elsősorban olyan feladatok találhatók benne, amelyek a tanórán elsajátítottak átfogó, összegző ismétlését teszik lehetővé. A feladatok összeállításánál fontos szempont volt az is, hogy kiderüljön, mennyire sikerült megérteni egy-egy adott történelmi korszak fő problémáit.

A „forrásközpontú” feladatok megoldásával a megszerzett készségek felhasználására helyeződik a hangsúly, aminek később az érettségien is nagy szerepe lesz, amikor a biztos előismeretek segítségével „ismeretlen” forrást kell elemezni.

A forráselemzéshez, a történelmileg „korrekt” értékeléshez szükséges fogalmak megerősítéséhez, tisztázásához olyan újszerű feladatok nyújtanak segítséget, amelyek forrásrészletek és értelmezéseik párba állítását jelölik ki célként.

A kötetben megjelenő feladatok eltérő nehézségűek, de mindegyikük közös eleme, hogy megfelelő előismeretek birtokában jóval könnyebb a megoldásuk, mint azok híján.

A feladatok egy része – társadalom-, kultúrtörténet stb. – a tanórán vagy a tankönyvből megszerzett ismeretek kiegészítését szolgálja, oly módon, hogy az ott csak nagy vonalakban említett mozzanatok részleteinek felfedezésére, továbbgondolására, esetleg a téma önálló feldolgozására mozgósít.

A ma is aktuális problémák múltbeli jelenlétének megmutatását azért tartjuk fontosnak, hogy érzékeltesük: a modern kor és a történelmi múlt közötti távolság bizony sokszor nem is olyan nagy, mint hinnénk. Ha pedig bármi módon is „közelebb kerül” a múlt, azáltal könnyebb lesz megérteni, és eligazodni a történései között.

A feladatok gyakorlás, nem pedig dolgozat céljából készültek, éppen ezért megoldásuknál sokszor egyéb segédeszközt – térképet, internetet – is igénybe lehet venni, hiszen nem a megmérettetéstől való elrettentésre törekedtünk, hanem a történelem eredményes tanulásának, élményszerűvé válásának elősegítésére. Hisszük, hogy a dolgozattól egészen az érettségire való felkészülésig a siker záloga nem a magányos, elkeseredett „magolás”, hanem jelentős mértékben a „történelemmel” való egyéni vagy csoportos felfedező, vitatkozó, szellemi élményt adó foglalkozás.

A tanuláshoz sok sikert kívánnak:
a tankönyv alkotói

Tartalom

Bevezető	4
I. Az őskor és az ókori Kelet	6
II. Az ókori Hellász	19
III. Az ókori Róma	34
IV. A középkor	59
V. A magyarság története a kezdetektől 1490-ig	89
Hogyan írjunk esszét?	115
Kerettantervi fogalmak, adatok	119

I. Az őskor és az ókori Kelet

1. Az alábbi képeken a paleolitikum és a neolitikum jellegzetes eszközei láthatók. A táblázat kitöltésével a megadott szempontok szerint hasonlítsa össze őket!

A paleolitikumra jellemző eszközök

A neolitikumra jellemző eszközök

	Paleolitikum	Neolitikum
Az eszköz alapanyaga		
A készítés technikája		
A használat módja/funkció		
Milyen életmódhoz kötődik?		

2. Az alábbiakban a világ jelentősebb neolitikus kultúráit jelölő térképet lát. A térkép megtekintése után a tankönyv és az ismeretei segítségével oldja meg a feladatokat!

a) Hol jöttek létre jelentősebb kultúrák?

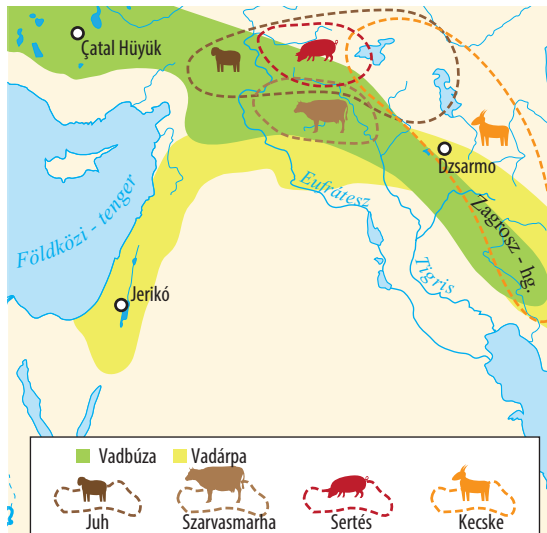
- A) _____
 B) _____
 C) _____
 D) _____

b) Melyik a legkorábbi ezek közül?

c) Hol került sor az alábbi növények és állatok házasítására? Írja a táblázatba az adott régió betűjelét! (Egy kimarad!) Segítségül használja a tankönyvét!

Domesztikált állat, növény	A régió betűjele
Burgonya	
Búza, árpa	
Kukorica	
Rizs	
Kecske	
Sertés	
Juh	
Láma	

3. Az alábbiakban Elő-Ázsia térképének részletét és az ott domesztikált fajokat látja. A térkép megtekintése után ismeretei segítségével válaszoljon a kérdésekre!

a) Hogyan nevezi a történettudomány a jelölt régiót?

b) Mi a jellegzetessége az itt megtörtént domesztikációnak?

c) Milyen természeti, földrajzi tényezőkkel függött ez össze?

d) Miért nem a folyóvölgyben „kezdődött a civilizáció”?

4. Egészítse ki a táblázatot a tankönyvi szöveg és az ismeretei alapján!

	Sumer civilizáció	Óbabiloni Birodalom
Időszak, történelmi háttér		
Kulturális örökség		

5. Az alábbi forrásrészlet Mezopotámia gazdaságáról szól. A szöveg elolvasása után töltsse ki a táblázatot, majd válaszoljon a kérdésekre!

A hajdankor napján a szántóvető így adott tanácsot a fiának: Midőn földed megmunkálásához fogsz, nyitott szemmel ügyelj az öntözőárokra, csatornákra és a gátakra: amikor földed elárasztod, ne legyen rajta túlságosan magas a víz szintje; amikor pedig a vizet leengeded, ügyelj arra, hogy a talaj kellőképpen felázott maradjon. Tapossák meg neked beburkolt patájú ökrök, és ha a gyomot már kitiporták, és ha a rögös felszint elegyengették, még te magad is simítsd el tökéletesen, keskeny kapával [...]. Majd egy kapával lazítsd fel a paták nyomát, és az simítsa el a helyüket. Boronával egyenlíts ki minden mélyedést, és a kapás a földet mind a négy oldala felől járja be szerszámaival. [...] Bronz szerszámaid legyenek kezvedbe simulók. A jószág bőr homlokkötele, az ösztöke, a száját kinyitó, a szíj: bizony, mind

jó segítségedre vannak. Vetőmagszóró dobozod repedéseit tömd be – ez jelentős hasznot hajt neked. [...] Az eke az élet fenntartója! Ezért a földet a rögtörő ekével munkáld meg, s majd ismételten munkáld meg a sekély járású ekével. Miután a földet elboronálták, háromszor egymás után elgereblyézték, és göröngyeit fabunkóval finom morzsákká verték szét: a szíj markolata legyen jó segítségedre. [...] Midőn földednek vetés alá forgatásához fogsz, ekéd hasítsa fel számodra a talajt. Hagyd az ekén a kormánylemezt, és vékony szöggel függeszd fel vetőmagszóró dobozodat. Állítsd szélesre az eke kormánylemezét, hogy eképpen húzza meg a barázdákat: nyolc barázdát húzzál [...]. Ha mély a barázda, magasabbra nő benne az árpa.

(Sumer „parasztnapár” részlete)

Munkaeszközök	A munkafolyamat részei
1.	a föld elegyengetése
2. kapa	
3. borona	
4.	a mag elvetése
5.	a föld morzsákká verése
6. eke	

a) Milyen mezőgazdasági termelési módszer biztosította a városok ellátását?

b) Milyen következményekkel járt hosszabb távon ez a módszer?

6. Az alábbiakban Hammurapi törvényeinek értelmezési lehetőségeit olvashatja. Keresse meg a kommentárokhoz tartozó forrásrészleteket, és írja a betűjelüket a táblázatba!

Értelemzés/kommentárok	Betűjel
1. Mezopotámiában az uralkodó nem hozhatott törvényeket, az érvényes világregendét az istenek alkották meg. Az uralkodás lényege pedig ennek az „igazságnak”, a kitu(m)-nak a fenntartása volt. A király az igazság istene, Samas nevében beszélt.	
2. A korban a bizonyítás még gyenge lábakon állt, ezért mindennél fontosabb volt az adott szó szentsége. Az eljárás főként a tanúk meghallgatásából állt, ezért büntették halállal a hamis tanúzást. Emellett gyakran alkalmazták az „istenítéletet”.	
3. A templom- és palotagazdaságtól függött az újraelosztható termékek mennyisége, lényegében a város jóléte. A törvények fokozott szigorral védték. Meglopásakor a megtorlás és a kárpótlás elve keveredett.	
4. A muskénusok telkes katonák, a király által szolgálati telekre ültetett „félszabad” idegenek vagy foglyok voltak. A hatalom támaszaiként fokozott figyelem övezte személyüket, és az állam saját vagyonából váltotta ki őket, ha fogságba estek.	
5. A legfontosabb gazdálkodási terület a mezőgazdaság, az ottani kártérítések jelentős részét teszik ki a szövegnek. Mivel a csatornázás a közösség egészét érintette, elhanyagolása kártérítést vont maga után.	
6. Az írásbeliség szerepét jelentősen növelte, hogy Hammurapi korában írásos szerződést kötöttek minden ügyletről. Az ékírásos táblák a kor gazdasági életének első számú forrásai.	
7. Az adórszolgátság lényege, hogy az adós saját vagy családja tagjaival is felelt adósságáért. Az itteni formájának érdekessége, hogy időben korlátozott volt.	
8. Házasságnak – ez már monogám kapcsolat – azt tekintették, amiről szerződés volt. A házasságtörést szigorúan büntették, hogy a házasságból született gyermekek törvényességét védjék. A házasság felbontása – akár a feleség által is – ismeretes volt.	
9. Hammurapi a talio („szemet szemért, fogat fogért”) jogi elvét fogadta el, pénzbüntetés helyett azonos testi sértést tartott igazságosnak, mint ahogy az amurru törzsek körében szokásos volt. A talio mellett látható az úgynevezett „tükör-elv” is, amely az elkövetéshez használt testrész – például a kéz – csonkítását jelentette.	
10. Az „igazságos ítéletek” értelemben véve nem köteleztek senkit, pusztán oktató, igazságra nevelő jellegűek voltak: mintát adtak az igazságos ítélkezéshez. Az idézet hosszú átokformulával zárul, amely az oszlop megsemmisítőit fenyegeti. A kor hiedelmei szerint a név kivakarása egyben mágikus megsemmisítést is jelentett.	

- A) 218. §. Ha az orvos valakin nehéz sebet ejt bronzkésével, s az illető halálát okozza, avagy valakinek könnycsatornáját bronzkésével megnyitva az illető szemét tönkreteszi: kezét vágják le.
- B) 142. §. Ha egy nő férjét meggyűlöli, „ne érj hozzám” – mondja: múltja hibájával együtt állapíttassék meg; ha magát megtartóztatta, úgy hogy hibát el nem követett, míg férje kijárogatott, s ezzel túlságosan elhanyagolta: e nő nem vétkes; hozományát foghatja, és apja házába mehet.
- C) 117. §. Ha valaki adósságba esik, minek folytán feleségét, fiát vagy leányát pénzért eladja, avagy szolgaságba adja: vevőjük, illetve uruk házában három évig fognak dolgozni; a negyedik esztendőben felszabadítandók.
- D) Ha az illető [...] szavaimra hallgatván, ítélkezésemet nem veszi semmibe [...], Samas hosszabbítsa meg kormánypalcáját [...]. Ha szavaimra [...] nem hallgat, a nagy Anum [...] kormánypalcáját törje össze, [...] városa vesztét, népe szétszóródását [...] mondja ki [...].
- E) 104. §. Ha a kereskedő a közvetítőnek gabonát, gyapjút, olajat vagy bármiféle egyéb holmit elárulás végett átad: a közvetítő a pénzt elkönnyveli, s a kereskedőnek visszaadja; a közvetítő arról a pénzüsszegről elismervényt, amelyet a kereskedőnek lefizetett, megtartja.
- F) 32. §. Ha egy muskénusot [félszabad, telkes katona], aki a király hadjárata alkalmával fogságba került, a kereskedő

kivált és városába eljuttatja, ha házában kiváltásához van mód, maga magát fogja kiváltani; ha az illető házában nincs semmi, amivel kiváltta magát, a város istenének temploma útján váltassék ki.

- G) 53. §. Ha valaki a szántóföldjének gátját megerősíteni lusta, s emiatt gátját meg nem erősíti, mire gátján hasadék nyílik, és a mezőt a víz elönti: az az ember, akinek gátján a hasadék nyílt meg, az elveszett gabonát meg fogja téríteni.
- H) 3. §. Ha valaki az ítélkezés alkalmával büntett ellen való tanúskodás céljából áll elő, s oly kijelentést tesz, melyet be nem bizonyít: ha az ítélet főbenjáró ítélet, az illető ölessék meg.
- I) 8. §. Ha valaki akár ökröt, akár juhot, akár szamarat, akár disznót, avagy hajót lop: ha a dolog az istené, ha a dolog a palotáé, harmincszorosát fogja megadni, ha a dolog felszabadítotté [muskénus, aki katona is lehet]: e tízszerezést téríti meg; ha a tolvajnak nincs mit adnia: ölessék meg.
- J) [Hammurapi] Samasa Babilinek, a világgóság felkeltője Sumer és Akkád országára, a király, aki engedelmességre kényszerítette a négy világtájat, Istár kegyeltje vagyok én. Amikor Marduk a nép helyes vezetésére [és] hogy az országot a kormányzásra [ítélkezésre] megtanítsam, küldött engem, a törvényt és az igazságot „az ország szájába helyeztem”, a „nép húsát feljavítottam”.

(Részletek Hammurapi törvényeiből)

7. Tanulmányozza az ókori egyiptomi hitvilággal és az Amarna-reformmal kapcsolatos forrásokat, majd a tankönyvi szöveg alapján jelölje a táblázatban, hogy melyik forrásra igazak az állítások!

	Óbirodalom	Középbirodalom	Újbirodalom
Időszak, történelmi háttér, fontosabb események			
Kulturális örökség			

8. Töltse ki a táblázatot a tankönyvi szöveg és a források alapján!

A) Nun volt az ősvíz, akinek alkotórészeiből keletkezett a mindenség. Ő keltette életre Nefertumot, a napgyermeket, és megteremtette Maatot, a mindenség törvényét, az igazság istennőjét. [...] Ré két bárkán utazott: nappal az eget járta be, éjjelente vágott neki föld alatti útjának. Minden reggel ragyogó ifjúként indult. Ekkor Hepernek, keletkezőnek hívták. Delelőre érett férfiként érkezett a mennybolt közepére. Ekkor Rének nevezték. Estére mint Atum, aggastyánként szállt a másik bárkába. Másnap megifjodva kezdte meg útját az égen. Az égi bárka orrán Széth őrködött, a vörös isten, és rettentő fegyverével tartotta távol a napisten ellenségeit. Ré egykor az emberek és az istenek ura volt.

(A héliopoliszi teremtésmítosz)

B) Milyen sokfélék a Te műveid: az ember szeme előtt rejtve maradnak. Te vagy az egyetlen isten, kihez senki sem hasonló. Te teremtetted a földet, Te egyedül, minden embert is, bármi van a földön, a lábon sétáló és magasban szárnyaló teremtményeket. Te okozod a Nílus áradását az alsó világban, hogy életet adjon a népnek, melyet teremtettél, Te, uram, mindennek, ki vajúdtál velük, ura minden földnek, mely érted ragyog, Te, Aton, a Felséges.

(Ehnaton: *Naphimnusz*)

Állítások	A) forrás	B) forrás	Mindkettő	Egyik sem
1. Világképe a többistenhiten alapszik.				
2. Világképe az egyistenhiten alapszik.				
3. Világképének középpontjában a napisten áll.				
4. A teremtés egyedül a napisten műve.				
5. Időszemlélete ciklikus.				
6. Elképzelése szerint az istenek és az emberek világa egymás alatt-fölött helyezkedik el.				
7. Az egyiptomi történelem során hosszabb ideig alakította az emberek elképzelését a túlvilágról.				

9. Nevezze meg a képen látható egyiptomi istenségeket és funkcióikat/szerepüket!

- A) _____
- B) _____
- C) _____
- D) _____

10. Melyik egyiptomi történelmi korszakhoz kötődnek az alábbi szöveges és képi források? Használja a tankönyv 15. oldalán található táblázatot is!

Óbirodalom	I. átmeneti kor (Óbirodalom vége)	II. átmeneti kor (Középbirodalom vége)	Újbirodalom

A) Uralkodása alatt, nem tudom, mi módon, ránk viharzott az isten és váratlanul kelet felől ismeretlen fajtájú emberek nagy bátorságra kapván országunk ellen hadba indultak, és harc nélkül egyetlen rohammal könnyedén elfoglalták, az ország uralkodóit leverték, majd városait vadul felégették [...].

(Részlet Manethón királylistájáról)

B) Bizony, az előkelők panaszkodásban vannak. A szegények örvendeznek. Minden város így szól: „nosza, úzzük el az erőseket közülünk!” Bizony, az emberek olyanok, mint a fekete íbiszek. Pizok van az országban.

(Ipu, a Főrangú intelmei)

C) Suphis, 63 évig. Ő emelte a nagy piramist, amelyről Hérodotosz azt állítja, hogy Kheopsz építette. Suphis az isteneket is megvetette, és ő írta azt a szent könyvet, amelyet egyiptomi tartózkodásom idején nagy kincsként szereztem meg.

(Részlet Manethón királylistájáról)

D) Lám, az idegen országok fejedelmei hason (csúszva) jönnek, hogy megcsókolják a földet őfelsége dicsőségének, és levegőt kérjenek orraiknak, mert az ő karja nagy, és [Amon] dicsősége nagy [minden ország felett]. [...] [Akkor minden herceg] hozott őfelsége dicsőségére ajándékként ezüstöt, aranyat, [...].

(III. Thotmesz hadjáratának leírása)

E) [...] egyetlen isten, akin kívül nincs több! Te teremtetted tetszésed szerint a földet, te egyedül, az embereket, a nyájakat és mindenféle állatot, mindent, ami lábain jár a földön és mindent, ami a magasban röpköd szárnyaival, [...].

(Ehnaton: *Naphimnusz*)

F)

G)

H)

11. A dombormű és a szöveges forrás az asszír hadviselés módszereit mutatja be. Tanulmányozásuk után az ismeretei segítségével válaszoljon a kérdésekre!

És Szaisz, Pindi, Szi-nu városok lakóit és a többi városokat, amelyek hozzájuk csatlakoztak, gonoszat terelvek, nagyot-kicsinyt egyaránt fegyverrel öldöstek le, mígnem egy sem maradt bennük életben. A hulláikat oszlopokra aggatták. A bőrüket lenyúzták, a város falára vonták fel. Az említett királyokat, akik gonoszul fellázdak Asszíria katonái ellen, élve hozták elem Ninivébe.

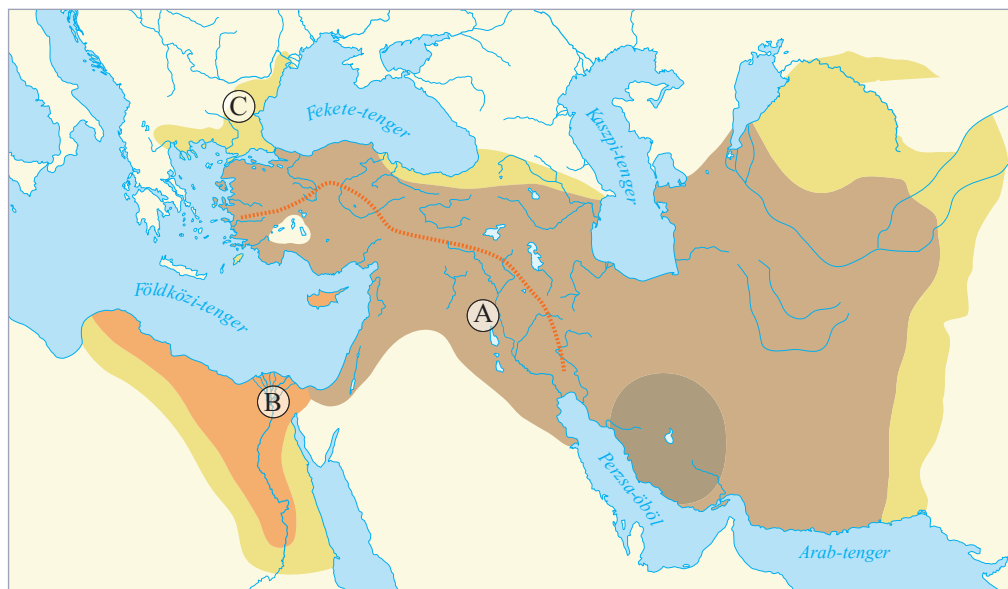
a) A dombormű az asszír királyi palotát díszítette. Milyen más célból készíthették?

b) Sorolja fel a dombormű és a szöveg néhány közös elemét!

c) Az asszírok a legyőzött városok lakosságát általában áttelepítették. Itt miért nem tették ezt meg?

d) Mi mutatja a domborműn az asszír haditechnika fejlettségét?

12. Az alábbi térkép a Perzsa Birodalom terjeszkedésének fokozatait mutatja be. Nevezze meg a jelölt területeket meghódító királyokat, majd ismeretei segítségével válaszoljon a kérdésekre!

- A) _____
 B) _____
 C) _____

a) A képen látható vonal egy útvonalat jelöl. Mi volt a szerepe?

b) Melyik mai ország területén található a perzsák szállásterülete, ahonnan hódításaik kiindultak?

c) Hol és miért akadt meg a perzsák nyugati irányú terjeszkedése?

d) Mi lett a Perzsa Birodalom sorsa a Kr. e. 4. században?

13. Állítsa kronológiai sorrendbe a zsidóság történetének a Bibliában megjelenő eseményeit!

1. Amikor Hirám megkapta Salamon üzenetét, nagyon örült és felkiáltott: „Áldott legyen ma az Úr, aki bölcs fiút adott Dávidnak [hogy uralkodjék] ezen a nagy népen!” Aztán ezt a választ adta Salomonnak: „Megkaptam üzenetedet; minden kívánságodat teljesítem a cédrusokat és ciprusokat illetően. Embereid szállítsák Libanonból a tengerhez, aztán leúsztatom a tengeren, és arra a helyre vitetem őket, amelyet megnevezel. Ott szétszedetem, s te elvitetheted őket. De bizonyára te is teljesíted majd kívánságaimat: szállítasz élelmet udvarom számára.”

(Királyok könyve I. 5. 22–24.)

2. Hósea 9. eszterdejében AsszírIA kirÁlya bevette Szamariát, és fogságba hurcolta Izrael AsszírIAba; Halachban, Gozan egyik folyója, a Habor mellé, valamint Média városaiba telepítette őket. Ez azért történt, mert Izrael fiai vétkeztek az Úr, az ő Istenük ellen, aki kivezette őket Egyiptom földjéről, a fáraónak, Egyiptom királyának a hatalmából, és idegen isteneiket imádták.

(Királyok könyve II. 17. 7–8.)

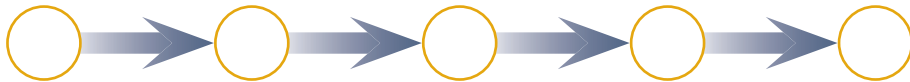
3. Én vagyok Jahve, megszabadítalak benneteket attól a kényszer-munkától, amellyel az egyiptomiak sanyargatnak, és kiszabadítalak abból a szolgaságból, amelyben fogva tartanak; mégpedig úgy, hogy megverem és keményen megbüntettem őket. Népemmé fogadlak benneteket, és Istenetek leszek. Akkor majd megtudjátok, hogy én, az Úr, az Isten szabadítottalak ki titeket az egyiptomiak szolgaságából.
(2 Mózes 6. 6–7.)

4. Az írás, amelyet felrött: Mené, mené, tekél és parszin. A szavaknak ez a jelentésük: Mené: Isten számba vette a király-

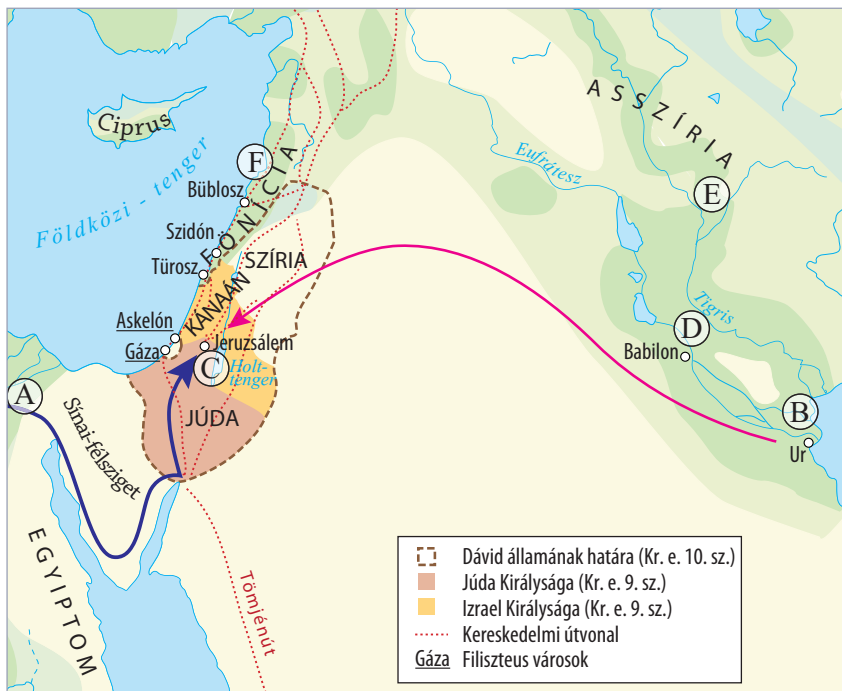
ságodat, és véget vetett neki. Tekél: megmért a mérlegen, és könnyűnek talált. Parszin: feldarabolta országodat, aztán a médeknek és a perzsáknak adta.
(Dániel 5. 25–28.)

5. Dávid azonban bevette Sion várát – ez lett Dávid városa. Dávid akkor a várban telepedett le, és elnevezte Dávid városának. Dávid falat is épített, körös-körül, Millótól kezdve befelé. Dávidnak egyre nőtt a hatalma, és vele volt az Úr, a Seregek Istene.
(Sámuel II. 5. 8–11.)

Kronológiai sorrend:

14. A térkép és ismeretei segítségével határozza meg, hogy milyen szerepet játszottak a zsidóság történetében a jelölt helyszínek, majd válaszoljon a kérdésekre! A helyszíneket párosítsa a hozzájuk köthető személyekkel is!

- A) _____
 B) _____
 C) _____
 D) _____
 E) _____
 F) _____

- Személy: _____
 Személy: _____
 Személy: _____
 Személy: _____
 Személy: _____
 Személy: _____

a) Melyik király alatt jött létre a térképen is jelölt, egységes zsidó állam?

b) Az egységes állam létrejötte előtt milyen szervezeti formák közt élt a zsidóság?

c) Mi volt köztük az összetartó kapocs?

d) A zsidó állam bukása után ki által nyerte vissza a zsidóság részleges függetlenségét és vallási önállóságát?

e) Hogyan nevezte a zsidóság az Úr által neki ígért földet?

15. Párosítsa az ószövetségi szövegrészletek betűjeleit a táblázatban található fogalmakkal! (Egy fogalomhoz több betűjel is kerülhet!)

A) Mikor Ábrám kilencvenkilenc esztendő volt, megjelent az Úr Ábrámnak, és azt mondta neki: Én vagyok Isten, Mindenható, járj énelőttem, és tökéletes leszel. És szövetséget felállítom köztem és közted, és megsokasítlak téged nagyon-nagyon. Akkor Ábrám arca esett, és így beszélt vele Isten: Én, az én szövetségem veled, íme nemzetek sokaságának atyjává leszel.
(1 Mózés 17. 1–9.)

B) És történt, hogy az ember elkezdett sokasodni a föld színén, és leányai születtek nekik. Akkor az Isten fiai meglátták az ember leányait, hogy szépek azok, és vettek maguknak feleségeket mindazok közül, akiket megszerettek. Akkor azt mondta az Úr: Ne tartson az én lehettem az emberben örökké, mivelhogy ő is test; hanem legyenek napjai százhusz esztendő. Az óriások voltak a földön azokban a napokban, és azután is, mikor az Isten fiai bementek az ember lányaihoz, és azok születtek nekik – ezek azok a hősök, akik ősidőktől voltak, a hírneves emberek.
(1 Mózés 6. 1–4.)

C) Halld Izráel: az Úr a mi Istenünk, az Úr egyedül. És szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből. És legyenek ezek a szavak, melyeket én parancsolok neked ma, szíveden; és vésd be azokat fiaid elméjébe, és beszéljess róluk: otthon ültödben és az úton jártodban, lefektedben és felkeltedben. És kösd azokat jelül a kezedre; legyenek homlokkötőkül szemeid között; és írd fel azokat házad ajtófélfáira és kapuidra.
(5 Mózés 6. 4–9.)

D) És megjelent neki az Úr angyala a csipkebokorból egy tűzlángban. Mikor látta, hogy a csipkebokor ég a tűzben, de a csipkebokor nem ég el, azt mondta Mózes: Oda kell mennem, hogy lássam ezt a nagy látványt; miért nem ég el a csipkebokor. Mikor az Úr látta, hogy odamegy megnézni, szólította őt Isten a csipkebokorból, és azt mondta: Mózes, Mózes.

És ő felelt: Ímhol vagyok. Akkor azt mondta: Ne jöjj ide közel; húzd le saruikat lábaidról, mert a hely, amelyen állasz, szent föld. Aztán azt mondta: Én vagyok atyád Istene, Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jákób Istene [...].
(1 Mózés 3.)

E) És mikor földek aratását learatjátok, ne arasd le szántóföldedet egészen zugig, és aratásod böngéjét össze ne szedged; a szegénynek és jövevénynek hagyd azt, én, az Úr, a ti Istenetek vagyok.
(3 Mózés 19. 9–10; 23., 22.)

F) Tiszteld apádat és anyádat, hogy hosszú ideig élhess azon a földön, amelyet Istened, az Úr ad neked! Ne ölj! Ne paráználkodj! Ne lopj! Ne tanúskodj hamisan felebarátod ellen! Ne kívánd felebarátod házát! Ne kívánd felebarátod feleségét, se szolgáját, se szolgálóját, se ökrét, se szamarát, és semmit, ami a felebarátodé!
(2 Mózés 20.)

G) És történt, hogy amely napon elvégezte Mózes a hajlék felállítását, és felkente azt, és beszentelte azt és egész felszerelését; és az oltárt és egész felszerelését, és felkente azt és beszentelte azt: akkor felajánlották Izráel fejedelmei, ősháztájaik fejei; ők a törzsfők, ők álltak ott a szemlénél: és elhozták áldozati ajándékukat az Úr elé, [...].
(2 Mózés 7. 1–6., 11–17.)

H) [...] akkor elment Dávid, és felvitte az Isten ládáját Obed-Edom házából Dávid városába örömmel: és mikor hat lépést megtettek az Úr ladjának vivői; áldozott egy ökröt és egy hízott borjút. És Dávid táncolt teljes erejéből az Úr előtt; és Dávid gyalocs vállraöltőbe volt öltözve: mikor Dávid és Izráel egész háza felvitték az Úr ladját ujjongással és kürtzengéssel.
(2 Sámuel 6. 12b–16.)

Szigorú monoteizmus	Törvény (Tóra)	Frigyláda	Szövetség	Politeizmus	Szentély

16. A föníciai hajózásról és kereskedelemről szóló források tanulmányozása után az ismeretei segítségével oldja meg a feladatokat!

A) Libanonból hoztak cédrust, hogy árbot csináljanak neked. [...] Vitorlátat egyiptomi tarka bisszusból szőtték, hogy lobogóul szolgáljon. Elisa partvidékeinek kék és vörös bíborával vontak be. [...] Nagy gazdagságod miatt veled kereskedett Tarsis, ezüstöt, vasat, ónt és ólmot adtak cserébe áruidért. Javán, Tubal és Mesek kereskedtek veled, rabszolgákra és bronzeszközökre cserélték ki áruidat. Bet-Togarmából lovakat, paripákat és öszvéreket hoztak cserébe. [...] Elefántcsonttal és ébenfával fizettek neked. [...] Drágakövet, bíbort, hímes ruhát, bisszust, korallt és rubint adtak áruidért. Nálad vásárolt Júda és Izrael földje, és cserébe Minnitből való gabonát, viaszt, mézet, olajat és balsamot

hozott. [...] Dán, Javán és Uzál megmunkált vasat, fahéjat és illatos nádat adott cserébe áruidért. Veled kereskedett Dedán nyeregtakarókkal. Arábia és Kedár minden fejedelme kereskedett veled: bárányokat, kosokat, gödölyéket szállított neked. Üzleteket kötöttek veled Seba és Ráma kereskedői, és finom balsamot, mindenféle drágakövet és aranyat adtak áruidért. [...] Pompás ruhákat, bíborpalástokat, tarka szöveteket, fonott, erős köteleket hoztak, és ezekkel kereskedtek veled. Tarsisi hajók szállították csereáruidat. Így gazdag lettél és dicsőséges a tenger szívében.
(Ezékiel próféta: Gyászének Türoszról)

a) Húzza alá

- a föníciai kereskedelemre leginkább jellemző állítást! Több helyes válasz is lehet.

helyi kereskedelem – cserekereskedelem – kiskereskedelem – távolsági kereskedelem – luxuskereskedelem – átmenő kereskedelem

- a föníciaiak saját árucikkét! Több helyes válasz is lehet!

bronz – vas – bíbor – drágakő – cédrus – üveg

b) Nevezzen meg két olyan árucikket, amelyek afrikai kapcsolatról tanúskodnak!

c) Mi utal arra, hogy a korszakban Kánaán lakossága alapvetően mezőgazdasági tevékenységből élt?

B) Líbiát [Afrikát] nyilvánvalóan víz veszi körül, kivéve azt a részt, ahol Ázsiával érintkezik. Amennyire tudjuk, elsőnek Nechao egyiptomi király állította ezt [...] Tengerre küldte a föníciaiakat azzal a paranccsal, hogy kerüljék meg Héraklész oszlopait [...] A föníciaiak az Eritreai [Vörös]-tengerből indultak el, és áthajóztak a Déli-tengerbe. Az ős beköszöntével kikötöttek, és Líbia valamely helyén partra szálltak, bevetették a földet, majd arattak; a gabona betakarítása után tovább hajóztak [...] a harmadik évben megkerülték Héraklész oszlopait és visszatértek Egyiptomba. Azt is mondják, amit én nem hiszek, másvalaki azonban elhiheti, hogy a körülhajózás alatt a föníciaiak jobb kéz felől látták a Napot.
(Hérodotosz beszámolója a föníciai hajósok útjáról)

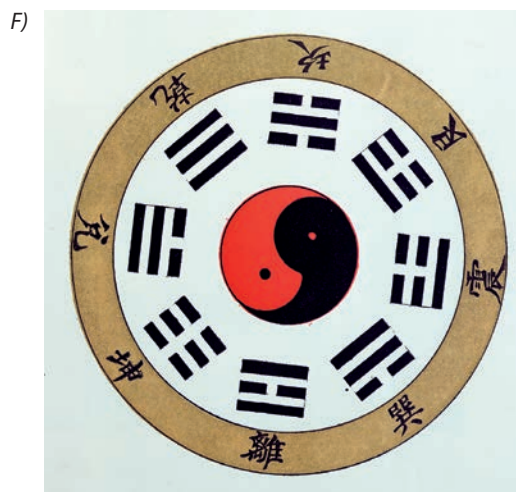

a) Rajzolja be a térképen a föníciai hajósok útját!

b) Mi bizonyítja Hérodotosz szövegéből, hogy a föníciaiak elhagyták a Földközi-tenger térségét?

c) Igaza volt-e Hérodotosznak, amikor kételkedett a jobbról felbukkanó Nap meséjében? Indokoljon!

17. Melyik vallási/világnézeti irányzathoz köthetők a következő idézetek és jelképek? Írja a betűjelüket a táblázat megfelelő oszlopába!

B) A világon mindenki felismeri a szépet,
de ezzel együtt a rútat is.

Mindenki megismeri a jót,
de ezzel együtt a rosszat is.

Azért olvassuk a régi írónál:

A lét és nemlét eszméje egymásból fakadnak.

A nehéz és könnyű egymástól érthetők.

C) Amikor ezt felismertem, amikor ezt megláttam, gondolataim megszabadultak a kívánságok indulatától, megszabadultak a létezés indulatától, megszabadultak a tudatlanság indulatától. Felismertem: „A megváltás a megváltottban van.” Megértettem: „Legyőztem a születést, beteljesítettem az aszkétaéletet, elvégeztem munkámat, többé nem kell e világra kerülnöm.” Harmadszorra ez a tudás világosodott meg bennem az éjszaka utolsó óráiban. Lankadatlan buzgalmam nyomán elszlott a tudatlanság, megjelent a tudás, elszlott a homály, megjelent a világosság. És az így keletkező boldogság érzése nem kötötte meg gondolkozásomat.

D) A mester mondotta: „Amíg az apa él, figyelni kell az akaratát. Ha az apa meghalt, a tetteit kell megnézni. Ha három évig nem térünk le az apa útjáról, akkor beszélhetünk fiúi szeretetről (hiao).”

E) A mester mondotta: „A fiatal ember otthon tisztelje a szüleit (hiao), házon kívül tisztelje az idősebbeket (ti), legyen figyelmes és szavahihető, szeresse a sokaságot (csung), de bizalmas viszonyban legyen az emberségekkel (zsen). Ha így cselekszik, és még marad ereje, akkor azt tudományokra és elméjének ékesítésére (hio wen) fordíthatja.”

G) Szerzetesek, két végtől kell távol tartania magát annak, aki remeteségbe távozik. Milyen két végtől? Az egyik az, amely elmerül a gyönyörökben, a gyönyörök élvezetében; ez üres, hitvány, közönséges, nemtelen, értéktelen. A másik az, amely elmerül az önkínzásban; ez fájdalmas, nemtelen, értéktelen.

Szerzetesek, a Beérkezett mindkét végletet elkerülve rátalált a középutra, amely megnyitja a szemeket, és megvilágosítja az elmét, amely nyugalomra, megismerésre, megvilágosodásra, kialvásra [nirvánára] vezet.

És mi az a középut, szerzetesek, amelyre a Beérkezett rátalált, amely megnyitja a szemeket, és megvilágosítja az elmét, amely nyugalomra, megismerésre, megvilágosodásra, kialvásra vezet?

H) A fenséges Visvámitra az éji pihenő után mosolyogva, barátsággal fordult Ráma királyfihoz:
„Fiam, vitézi tetteiddel igen elégedett vagyok. Örömöm jeleként minden varázsfegyvert neked adok. Ezekkel leigázod majd valamennyi ellenfeled; istenek, démonok, szörnyek hadait is legyőzheted. Megkapod Visnu félelmes hajítókorong-fegyverét, Indra lesújtó villámát, Siva rettentő szigonyát, Brahmának, a Teremtőnek dárdáját, mely mindent lever.”

I) A Védák szava serkenti az Önmagától Létező Brahmát, világ Teremtőjét, s így serkentlek ma téged én. A Nap kél, és a Hold nyugszik, s a minden élő hordozó, széles földet felserkentik, s így serkentlek ma téged én. Kelj fel, vitéz mahárádza, árasz az ünnepségre fényt tündöklő termetteddel, mint a hegycsúcsról a napkorong.

Hinduizmus	Buddhizmus	Taoizmus	Konfucianizmus

18. Nevezze meg az indiai és a kínai történelemhez kapcsolódó fogalmakat a meghatározásaik alapján!

Meghatározás	Fogalom
1. Mesterségesen létrehozott társadalmi csoportok, melyek átjárhatatlan határait a születés és a származás határozta meg.	
2. A vágyakról való fokozatos lemondás árán elért boldogságot jelentő állapot, amelynek segítségével az egyén kiszakad az állandó újjászületések sorából.	
3. A Kr. e. 1. században kialakult a Közép-Ázsián át a Római Birodalomig elérő kereskedelmi útvonal.	
4. A szó 'nemesember'-t jelent, a hódítók ezzel különböztették meg magukat a szubkontinens déli részére visszaszorított őslakosságtól.	
5. A szó jelentése: 'út'; világtörvény, amely működteti a természetet. A bölcs ember felismeri, és elfogadva sorsát követi.	
6. Vallás, amelynek élén istenháromság áll – Brahma, Visnu és Siva. Ők együttvéve, tehát a teremtés, fenntartás és pusztítás isteni elve irányítja a világ örök körforgását.	

19. Mely kultúrák írásbeliségének emlékei az alábbi szövegek?

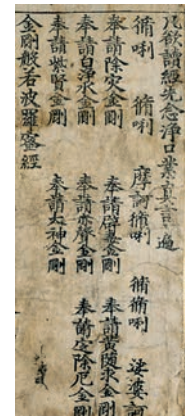
A)

B)

C)

- A) _____
- B) _____
- C) _____

II. Az ókori Hellász

1. Az alábbi állítások Hellász történetének korai, Kr. e. 2. évezredére vonatkoznak. Állapítsa meg a tanultak alapján, melyik civilizációt jellemezték inkább: a kréait vagy a mükénéit!

Állítások	Kréta	Mükéné	Egyik sem	Mindkettő
1. Nem folytattak távolsági kereskedelmet.				
2. Fémművességük ismerte és használta a bronzot.				
3. Természeti katasztrófa miatt jutott a görög törzsek kezére.				
4. Óriási, zezugos palotákat építettek.				
5. A trójai háború történetéből következtethetünk történelmére, társadalmára, hitvilágára.				
6. Történetük a görög mitológiában Minósz királyhoz kapcsolódva jelenik meg.				
7. Palotaközpontjaik működtették a raktári újraelosztás gazdasági rendszerét.				
8. Fennmaradt írásaikat a kutatók meg tudták fejteni.				

2. Hasonlítsa össze a Brea gyarmat alapításáról szóló forrást a Küréné alapítását elbeszélő szövegrészlettel! A megoldáshoz használja a tankönyv 38. oldalán található ábrát és forrást is!

A telepések [...] válasszanak tíz földosztót, minden phüléből egyet, ezek osszák fel a földet. A nagy Panathenia ünnepre küldjenek egy ökröt és egy teljes fegyverzetet. Démokleidész pedig igazgassa a gyarmatvárost önálló jogkörrel, minél eredményesebben. A kihaló földdarabokat úgy kell hagyni, ahogy vannak, és nem kell még többet kihalítani. Breába pedig a napszámosok (thészek) és a zeugítészek közül menjenek telepések.

(Athéni határozat a thrákiai Brea gyarmatának alapításáról)

Azonos és egyenlő feltételek mellett hajózzanak valamennyi háztartásból. Ha a gyarmatosok szilárdan tartják kezükben gyarmatukat, a később Libüába hajózó rokonaik részesüljenek a polgárjogból és a hivatalviselés jogából, és sorsoljanak ki számukra a gazdátlan földterületekből. Ha azonban valaki, akit a polisz kiküldött, nem akar elhajózni, bűnhődjék halállal, és sajátítsák ki a birtokát.

(Küréné alapításáról)

a) Milyen különbség figyelhető meg az Athénból és Théráról kivándorló lakosság társadalmi helyzetében?

b) Mi lehet az oka annak, hogy az athéniak a társadalomnak a forrásban említett csoportját jelölték ki a feladatra?

c) Milyen társadalmi helyzetbe kerültek a telepések a két új poliszban?

d) Hogyan rendelkezett Athén az újonnan alapított polisz politikai intézményeiről?

e) A szöveg tanúsága szerint milyen szál maradt meg Athén és Brea között?

f) Milyen egyéb területeken kötődött az anyavároshoz a gyarmat?

g) A tankönyvi ábrán látható tényezők közül melyek játszottak szerepet Brea alapításában?

3. Az alábbi részletek Athén kormányzatának történetét elemzik. Tegye őket időrendi sorrendbe, és rendeljen évszámokat az egyes rendelkezésekhez!

- A) [X] tehát, aki leginkább népbarátnak látszott, s aki a Megara elleni háborúban nagy hírré tett szert, sebeket ejtett magán, s azzal érvelve, hogy ellenfeleitől szenvedte el ezt, rábeszélte a népet arra, hogy testőrséget adjanak mellé. A javaslatot Arisztión nyújtotta be. Megkapván az úgynevezett buzogányhordozókat, ezek segítségével felkelt a néपालom ellen, s hatalmába kerítette az Akropoliszt a törvényhozás utáni harminckettedik évben.
- B) Először is egy helyre telepítette le a környék lakóit, akik addig szétszórta és falvakban éltek, ezáltal oly hatalmassá tette a várost, hogy attól az időtől fogva máig a legnagyobb a görög városok között.
- C) Először is mindenkit tíz phülébe osztott a négy helyett, mert azt akarta, hogy összekeveredjenek, és így többen részesedjenek a polgárjogokban. [...] Felállította az ötszázak tanácsát a négyszázaké helyébe, phülénként 50 taggal az addigi száz
- helyett. [...] A területet is a démoszoknak megfelelően 30 részre osztotta, ebből tíz volt a város körül, tíz a partvidéken és tíz a szárazföld belsejében, s ezeket trittüszöknök nevezte el, mindegyik phülének hármat sorsolt ki úgy, hogy mindegyik phülé részesedjék mindegyik területben.
- D) Miután [X] teljhatalmat kapott, a népet egyszer s mindenkorra felszabadította, megtiltva az adórszolgátságot, törvényeket hozott, és mind a magánosokkal, mind az állammal szemben fennálló adósságokat eltörölte, amit szeiszachteiának neveznek, mert így mind lerázták terhüket. [...] A lakosságot vagyonbecslés alapján négy osztályba osztotta, úgy, ahogyan korábban is fel volt osztva, az ötszáz mérősök, a lovagok, a zeugítészek és a thészek osztályába. A fő tisztségek betöltését az ötszáz mérősökre, a lovagokra és a zeugítészekre bízta.
- E) Arisztaikhmosz arkhónsága alatt Drakón megalkotta a maga törvényeit. Ez az államszervezet a következőkben állott. [...]

Időrend	Forrás betűjele	Politikus	Évszám
1.			—
2.			
3.			
4.			
5.			

4. Válaszoljon a görög hadművészetet bemutató forrásokkal kapcsolatos kérdésekre!

Töredék egy Kr. e. 13–12. századi vázáról

Töredék egy vázáról,
Kr. e. 5. század

Töredék egy Kr.e. 7. század elején készült vázáról

a) Hogyan nevezik a képeken látható nehézgyalogos harcosokat?

b) Hogyan vettek részt az ütközetben a Kr. e. 7. századi töredék alapján?

c) Milyen fegyverzettel voltak ellátva?

d) Milyen jövedelmi kategóriába tartozó polgároknak volt ilyen fegyverzete (Szolón felosztása szerint)?

e) Párosítsa a korszakokat a képekkel!

1. Mükénéi kor _____

2. A gyarmatosítás kora _____

3. Klasszikus kor _____

5. Párosítsa az athéni államhoz kapcsolódó fogalmakat a betűjellel jelölt meghatározásokkal!

- A) Az athéni társadalomban a legalacsonyabb jövedelemmel rendelkezők csoportja Szolón reformja után. A hadseregben az athéni flottát evezősként szolgálták.
- B) A népgyűlés görög elnevezése, amelyet a teljes jogú polgárok alkottak.
- C) A polisz központi közösségi tere, amely a város kereskedelmi, kultikus és politikai központja. Megszentelt terület volt, ezért bűnösök nem léphettek be oda.
- D) A hagyomány szerint az egyik legősibb választott tisztségviselők elnevezése Athénban. Egyikükről nevezték el az évet.
- E) A négy, eredetileg vérségi vagy fiktív vérségi kapcsolatot jelölő törzs görög elnevezése. Kleiszthenész megszüntette a korábbi egységeket, és területi alapú szervezeteit ugyanezzel a szóval jelölte, az eredeti használatától eltoltotta a polgárokat.
- F) Az athéni demokráciában a bírói hatalmat gyakorló testület elnevezése. Tagjait az egyes ügyekhez sorsolták.
- G) Választott tisztségviselő, akinek feladata a hadsereg vezetése volt. Athénban egy évre tízet választottak.
- H) Athéni polgárjoggal nem rendelkező, de a polisz területén lakó, annak adót fizető és védelmi kötelességet teljesítő férfi elnevezése.
- I) Nehézfegyverzetű gyalogos. A név eredetileg a pajzs szóból származik. Zárt hadrendben harcoltak.
- J) A városállam választott, később sorsolt politikai testülete, amelynek tagjai a törvény-előkészítés munkája mellett a napi ügyekben is eljárak. Néhányuknak mindig elérhetőnek kellett lenniük Athén főterén.
- K) Olyan egyeduralmi államforma, amelyben a hatalom nem a hagyomány által szentesített király, hanem egy fegyveres erővel rendelkező polgár kezében van.
- L) Az athéni polgárok összességének elnevezése, a nép. Ugyanezzel a szóval jelölték az egyes településeket.

Fogalom	Forrás betűjele
agora	
arkhón	
bulé	
démosz	
ekklészia	
esküdtbírótság	
hoplita	
metoikosz	
phülé	
sztratégosz	
thész	
türannisz	

6. Az alábbi részletek Spártáról és a spártaiakról alkotott, egymással is vitatkozó nézeteket szólaltatnak meg. Aláhúzással válassza ki a forrásokra vonatkozó állítások közül az igazakat!

1. Nem fűzném versembe a férfit, szóba se hoznám jól birkózni ha tud, vagy fut a versenyeken... sem, ha Tithónosznál is igézőbb lenne alakja s Midász meg Kinürász bujna a pénze elől, [...] s lenne övé minden hírnév – ha a harci erény nem: mert nem lesz soha hős férfi a háborúban, az, ki véres ölésre tekintve leejti a karját, ellenségre közel érve lecsapni remeg...

(Türtaiosz ódája)

- A spártaiak harcias életmódját a többi polisz polgáraival való állandó verseny idézte elő.
- A spártaiak harcias életmódját az állandó külső veszélyeztetettség indokolta.
- A spártaiak harcias életmódját a spártai polisz társadalmi berendezkedése tette szükségessé.

2. Egyébként Lükurgosz törvényei, sok kiváló tulajdonságuk mellett, épp ennek köszönhetőek fennmaradásukat. Keveset használt volna az eskü tekintélye, ha törvényeit nem oltotta volna be az ifjak szívébe rendszeres neveléssel, ha államrendjének szenvedélyes szeretetét nem szívta volna magába minden spártai az anyatejjel. Ezért maradtak fenn törvényhozásának alapelvei ötszáz éven át, mint ahogyan a szövet magába szívja a jó és erős festéket [...].

(Plutarkhosz: *Lükurgosz életrajza*)

3. Ha valaki megkérdezné tőlem, hogy tapasztalatom szerint Lükurgosz törvényei a mai napig változatlanul fönmaradtak-e, Zeuszra, nem mernék bátran igent mondani. [...] Tudom, hogy korábban félték fölfedni, hogy arany van a birtokukban, manapság pedig vannak, akik büszkélkedhetnek vagyonukkal. [...] Egyáltalán nincs semmi meglepő abban, hogy ilyen vádak érik őket, mivel szemmel láthatóan nem engedelmességek az isteneknek, Lükurgosz törvényeinek.

(Xenophón: *A lakédaimóniak állama*, 1–6.)

4. Mint az eddigiekből láttuk, az egyenlőségre törekvő, merev spártai államberendezkedés még bizonyosan nem létezett a Kr. e. 6. század közepén (gondoljunk Euagoraszra, akit, fittyet hányva a temetések állítólagos puritánságára, győztes versenylovával együtt temettek el [...]). Az egyenlőség ideológiája – vagy legalábbis annak élénk propagandája – feltehetőleg a Kr. e. 465-ös helótalázadást követően alakult ki vagy vált központi jelentőségűvé Spártában, és ekkoriban köthették a legfontosabb spártai intézményeket Lükurgosz nevéhez.

(Németh György: *Egy másik Spárta*)

5. A görög viszonylatban „roppant” kiterjedés ijesztő demográfiai következményekkel járt. [...] Spárta teljes jogú polgárai (legfeljebb 8900 család) még tizedrészt sem tették ki a „csökkent jogú” és a meghódított lakosságnak. (Az ún. körülállók [perioikosok] számát a teljes jogúaknak kb. háromszorosára, a teljesen jogtalanra tett meghódítottak [helóták] számát pedig a teljes jogúak 7-8-szorosára lehet becsülni.) Az arány tehát 1 : 3 : 8 körül mozoghatott. Ijesztő perspektíva, ha a helóták izzó gyűlöletére gondoltak a spártaiak.

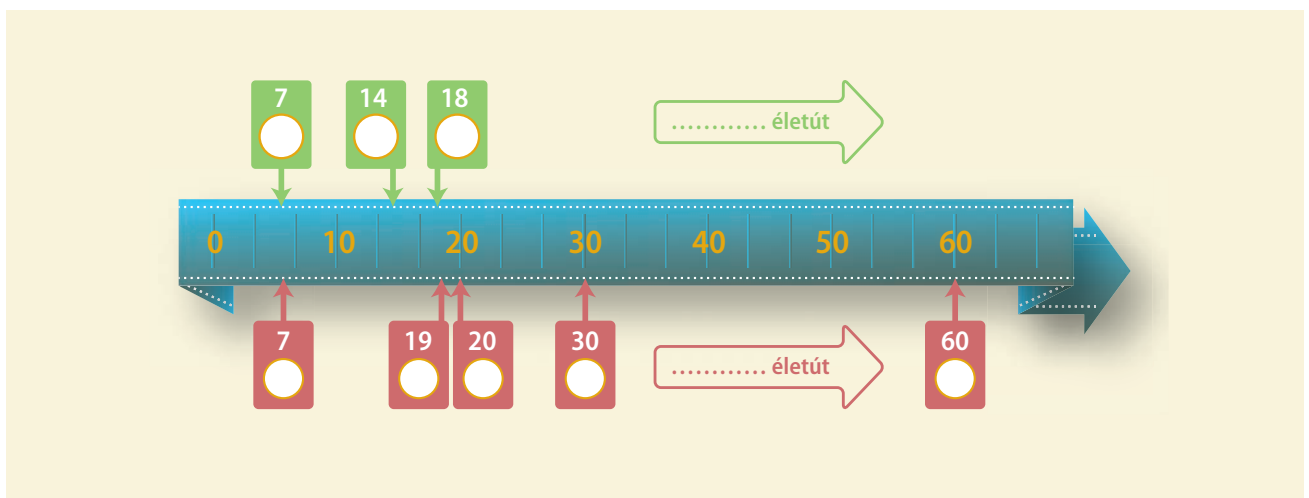
(Hahn István: *Egy militarizált társadalom anatómiája. Spárta*)

- Az antik források egybehangzóan tanúskodnak a „lükurgoszi államrend” időtálló voltáról.
- Az antik források hitelesnek tekintik a „lükurgoszi államrendet”.
- Az antik források más és más korba helyezik a „lükurgoszi államrend” keletkezését.

- A spártaiak vagyoni egyenlőségét nem igazolta a történettudomány.
- A spártaiak vagyoni egyenlősége csupán Spárta korai korszakában létezett.
- A spártaiak vagyoni egyenlősége csupán a perioikosok körében valósult meg.

- A „spártai erény” hírének görögországi elterjedése jelentős mértékben köszönhető a spártai propagandának.
- A „spártai erény” hírének görögországi elterjedése összefüggött a spártai társadalom hosszú ideig eltartó romlatlanságával.
- A „spártai erény” hírének görögországi elterjedése összefüggött a spártaiak közismert mértéktartásával.

7. Az alábbi folyamatábra athéni és spártai férfiak és nők életútját kíséri végig. Egészítse ki az ábrát a betűjelekkel, és állapítsa meg, hogy melyik az athéni és a spártai! (A számok az életkorokat jelölik.)

a) a fiúk megkezdik az iskolát; b) a férfiak megkezdik a tízéves katonai szolgálatot; c) a férfiak megnősülhetnek; d) a nőknek engedélyezett a férjhez menés; e) a fiúk katonai táborba mennek; f) a fiúk megkezdik a kétéves katonai szolgálatot; g) a férfiak leszerelhetnek, befejezhetik a tartalékos szolgálatot; h) a nők többsége már férjhez ment

8. Az alábbi forrásrészletek görög gondolkodók nőkről vallott nézeteit mutatják be. A szövegek elolvasása után azok betűjelét beírva töltsse ki a táblázatot! (Egy betűjel több helyre is kerülhet.)

<p>A) [...] így ahol a nők helyzete rosszul van megoldva, ott úgy vehetjük, hogy az állam fele törvények nélkül él. Ez az eset Spárta-ban is, mert bár a törvényalkotó azt akarta, hogy az egész városállam szigorú erkölcsű legyen, s a férfiakat illetően nyilvánvalóan olyan is, a nőkre nem fordított gondot: így ezek féktelenül, teljes szabadságban és kicsapongásban élnek. (Arisztotelész a spártai államformáról)</p>	<p>ruhátlanul vegyenek részt a körmenetekben; az istenek ünnepein körtáncot jártak [...]. A fiatal lányokat mindez nemes versengésre ösztönözte. (Plutarkhosz)</p>
<p>B) Mivel pedig a szamoszi hadjáratra nyilván Aszpaszia kedvéért vállalkozott [Periklész], mindenképpen helyénvalónak látszik, hogy megvizsgáljuk, milyen ügyeskedéssel és befolyással kerítette hatalmába ez az asszony kora vezető államférfiain, és mivel nyerte meg magának a filozófusokat, hogy oly sok jót beszéljenek róla. (Plutarkhosz)</p>	<p>H) Bár mindenkinek van felesége, az asszonyok közösek. Mert amit a hellének a szküthákról híresztelnek, az nem a szkütháknál, hanem a masszagetáknál szokás. Ha egy masszageta férfi megkíván egy asszonyt, tegzét felfüggeszti szekere előtt, és tekintet nélkül a körülményekre, közösül vele. (Hérodotosz)</p>
<p>C) Az szolgál majd nagy dicsőségekre, ha nem lesztek gyengébbek, mint ahogy a természet megkívánja tőletek, s ha a férfiak között erényeitekről és hibáitokról egyaránt a legkevesebb szóbeszéd esik. (Thuküdidész)</p>	<p>I) Minden férfi több asszonnal él, s ha meghal, dühödten egymásnak esnek az asszonyok, éles vitára kelnek a barátok arról, hogy melyik volt az elhalt legkedvesebb asszonya. (Hérodotosz a thrákokról)</p>
<p>D) [...] nincsen olyan foglalkozás az államban, amelyre kizárólag csak nők volnának alkalmasak, mert nők, vagy csak férfiak, mert férfiak, hanem a természetes alkalmasság egyformán osztódott szét mindkét nemből, és a nő – természet szerint – űzheti mindama szakmát, amit a férfi, csak a nő minden téren gyöngébb. (Platón)</p>	<p>J) A lüd nép leányai ugyanis testükkel kereskednek egészen addig, míg férjhez nem mennek, s így saját maguk gondoskodnak hozományukról. (Hérodotosz)</p>
<p>E) [...] a rabszolgának egyáltalán nincs megfontoló képessége, az asszonnak van, de nem teljes értékű, s a gyermeknek is van, de még nem kifejllett. (Arisztotelész)</p>	<p>K) [...] úgy születünk, asszonyok, hogy bár a jóhoz legkevésbé ért agyunk, minden rosszban legbölcsebb mesterek vagyunk. (Euripidész)</p>
<p>F) Asszonyt hozz házadhoz először, s szántani ökröt. (Hésziodosz)</p>	<p>L) Csak nincs is a földön gonosz teremtés, mint az asszony. Ha szemtelen természetű, kivéve még – az asszony. (Arisztophanész)</p>
<p>G) [Lükurgosz] Leszoktatta őket az elpuhult és elkényeztetett életről, és állandó szokássá tette, hogy az ifjak és a leányok</p>	<p>M) A kantabriai háborúban az anyák megölték gyermekeiket, mielőtt fogságba kerültek, egy gyermek pedig fegyverhez jutva anyjának parancsára megölte fogságba esett szüleit és testvéreit mind, egy asszony meg fogolytársait. Egyikük pedig, amikor részegek közé hívták, a máglyára vetette magát. E szokásaik közösek a kelta, thrák és szkütha népekkel, közös azonban az is, ami a férfiak és nők vitézségére vonatkozik. (Sztrabón)</p>

Állítások	A forrás betűjele
1. A nőket a férfiakhoz hasonlóan kell nevelni.	
2. A nő szellemi értelemben alacsonyabb rendű a férfinnál.	
3. A nő nem képességeire, hanem természetére nézve gyenge.	
4. A nő erős, vitézsége összemérhető a férfival.	
5. A férfiaknak szigorú törvényekkel kell szabályozniuk a nők életét.	
6. A nő igazi erénye az, ha a férfiak társadalmában háttérbe húzódik.	
7. A nő természete szerint gonosz, behálózza a férfit.	
8. A barbár társadalomban mások a házasság és a szexualitás normái.	
9. Az asszony fő szerepe a férj gazdaságában, a munkában való részvétel.	

9. Az alábbi forrásrészletek a hellén világban élő rabszolgák sorsát és a róluk való gondolkodást mutatják be. Ismeretei és a források segítségével rendezze a szövegeket a táblázatban megadott szempontok/állítások szerint! (Egy betűjel több helyre is kerülhet.)

- A) Mi, akik törődünk ilyesmivel, régen hallottuk, hogy Nikératosz fia, Nikiász valaha ezer embert tartott az ezüsbányákban, s ezeket ő olyan feltétellel adta bérbe a thrák Szósziasznak, hogy mindegyikért naponta nettó egy oboloszt fizet, és eredeti számukat állandóan fenntartja.
(Xenophón: *Poroi*)
- B) Mondd, Antiszthenész, vannak olyan értékesek a barátok, mint a rabszolgák? Mert a rabszolgák közül az egyik két minába kerül, a másik egy fél minába, a harmadik ötbe, megint egy másik tízbe; sőt Nikiászról, Nikératosz fiáról azt mondják, hogy egy talantonért vásárolt egy felügyelőt ezüsbányáiba.
(Xenophón: *Apomnémonemata*)
- C) Természettől fogva egyenlőek vagyunk, barbárok és görögök egyaránt [...], hiszen valamennyien a szájunkon és az orrunkon keresztül veszünk levegőt, és a kezünkkel fogjuk meg az ennilót mindnyájan.
(Antiphón szofista filozófus, Kr. e. 5. század vége)
- D) Jajaj! A szolga sorsa mindig bajt terem, / erőszak nyomja, s méltatlant kell túrnie!
(Euripidész, Kr. e. 5. századi görög drámaköltő)
- E) Köztük a jóeszü Télemekhosz kezdett a beszédbe: „Hát tisztességes véggel vegyem én el a lelkük? nékik, kik szégyent zúdítottak mind a fejemre s édesanyámra is, és kérekkel háltak a házban?” Szólt; s kékorú hajó tartókötelét odakötte egy magas oszlophoz, jól meghurkolta a kamrán, jó magasan kifeszítve: a lábuk földre ne érjen. [...] így, egymás mellett a fejükkel, függték a lányok, hurkokkal nyakukon, hogy vesszenek el nyomorultul.
(Homérosz: *Odüsszeia*)
- F) Szolgáidnak szólj: Démétér szent gabonáját csépeljék ki, amint feltűnik erős Órión, hús téren, szérún, hol körben futhat az ember. Mérvék meg s úgy rakják gondosan öblös edénybe. Már ha helyén van minden, egész termésed a házban, válassz nőtlen bérest és gyermektelen asszonyt, mert az olyan szolgálóval nehezebb, aki szoptat.
(Hésziodosz: *Munkák és napok*)

Állítások	Igaz	Hamis	A forrás betűjele
1. A rabszolgatartó elméletileg „élet és halál” ura volt.			
2. A rabszolga árát alapvetően a rabszolga szakmai hozzáértése szabta meg.			
3. A rabszolga a hellén világban nem számított embernek.			
4. A családos rabszolga vagy a gyermeket váró nő értékesebb volt, mert szaporította az úr szolgálóinak számát.			
5. A legtöbb rabszolgát a mezőgazdaságban foglalkoztatták.			
6. Az antik irodalom nem maradt érzéketlen a rabszolgák sorsa iránt.			
7. A korai időszakban a háztartásokban leginkább a nőket foglalkoztatták.			
8. A rabszolgatartók sosem engedték, hogy rabszolgáikat egy társuk felügyelje.			

10. Az alábbi források a görög–perzsa háborúk eseményeiről szólnak. Állapítsa meg, melyik hadjáratot írják le az egyes források, majd állítsa őket időrendi sorrendbe!

- A) [Miltiadész] állt tehát az élen, s mögötte sorakoztak fel egymás mellett, meghatározott sorrendben a phülék, legvégül pedig balszárnynon a plataiaiak álltak. [...] a barbárok voltak fölényben, és áttörvén a hellén arcvonalat, a szárazföld belseje felé kezdték szorítani a helléneket, a két szárnynon azonban az athéniak és a plataiaiak kerekedtek felül. Előnyös helyzetükben a megfutamított ellenséget menekülni hagyták, a két szárny egyesült, és azokra támadt rá, akik korábban közepén áttörték az athéni csatasort. Itt is az athéniak győztek. A barbár hajóhad Phaléronig nyomult előre, mert akkoriban az volt az athéniak kikötője, ott horgonyt vetettek, kisvártatva hazaindultak Ázsiába.
- B) Egy maliszi ember, Ephialtész elárulta a királynak [Xerxésznek] a hegyen át a Thermopülaihoz vezető gyalogösvényt, és ezzel elveszejtette a hellén védőket. A hellének leg többjének a dárdája eltört már, úgyhogy karddal gyilkolták a perzsákat.

Ebben az ütközetben esett el a legbátrabb hős, Leónidasz és vele együtt azok a fényes hírű spártaiak.

- C) A görögöknek csak arra volt gondjuk, hogy szilárdan megvéssék a lábukat a Peloponnészoszon. Egész haderejüket az Isthmosznál vonták össze, és falat építettek a tengertől a tengerig. Az athéniak feldühödtek e miatt az árulás miatt, s egyben csüggedés és levertség vett erőt rajtuk, mert sorukra hagyták őket.
- D) Az athéniak végre elfogadták javaslatát, és határozatilag ki-mondták, hogy a várost rábízzák védőistenségére, Athénára; a fegyverfogható férfiak mind hajóra szállnak, asszonyaikat, gyermekeiket és rabszolgáikat mindnyájan úgy helyezik biztonságba, ahogyan tudják. A határozat elfogadása után a legtöbb athéni Troizénbe küldte a gyermekeket és az asszonyokat. A troizéniek egymással versengve fogadták őket vendégül.
- E) „Themisztoklész, az athéniak parancsnoka, átpártolt a királyhoz, és értesíteni óhajtja, hogy a görögök meg akarnak futamodni. Azt tanácsolja a királynak, ne nagyja futni őket, hanem semmisítse meg tengeri haderejüket, amíg zavar uralkodik soraikban, és még nem egyesültek szárazföldi hadaikkal.” Xerxész hitelt adott az üzenetnek, és azonnal kiadta

a rendelkezést a hajóparancsnokoknak, hogy mialatt a hajókat zavartalanul felszerelik, kétszáz háromevezősoros azonnal induljon útnak, vegyék körül a tengerszorost, és tartsák ellenőrzés alatt a szigeteket, hogy az ellenség hajóiból egy se menekülhessen el.

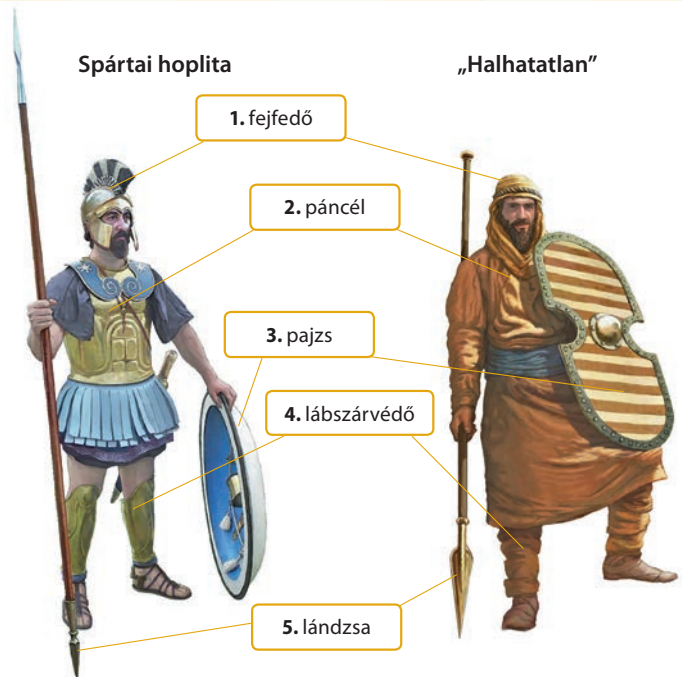
- F) Amint megegyeztek, Themisztoklész elküldte a perzsa királyhoz Arnakész nevű eunuchját, akit a hadifoglyok közül választott ki, hogy mondja meg gazdájának a következőket: „A görögök, most, hogy a tenger urává lettek, elhatározták, hogy a Hellészpontoszba hajóznak, és lerombolják a hajóhidat, de Themisztoklész nem akar rosszat a királynak, ezért figyelmezteti, hogy siessen haza, s amíg teheti, keljen át a tengeren Ázsiába, ő közben mindent megtesz, hogy a görög szövetséges hadakat visszatartsa az üldözéstől.” Amikor Xerxész meghallotta az üzenetet, megijedt, és gyorsan visszavonult.
- G) Thaszoszról átkelve [...] meg akarták kerülni az Athósz-hegyfokot. De nagy és ellenállhatatlan északi szél támadt, ahogy elhaladtak mellette, és [Dareiosz] sok hajóját az Athósznak csapta. Azt mondják, háromszáz hajó veszett oda, és több mint húszezer ember.

Hadjáratok	
Kr. e. 492	
Kr. e. 490	
Kr. e. 480	

Időrend					

11. Hasonlítsa össze a perzsa „halhatatlan” és a görög harcos fegyverzetét, valamint a két haderő taktikáját! Milyen következménnyel járt az eltérés a görög–perzsa háborúban? Foglalja össze 4-5 mondatban a következtetéseit!

.....

12. Válaszoljon a Themisztoklész politikai tevékenységét bemutató forrással kapcsolatos kérdésekre!

Egyedül ő merészelt azzal a javaslattal állni a nép elé, hogy ne osszák fel a laurioni ezüstbányák jövedelmét, amint szokták, hanem építsenek ebből a pénzből háromevezősoros hadihajókat az aiginaiak elleni háborúra. Görögországban akkoriban ugyanis ez a háború dúlt teljes erővel, és Aigina-sziget lakói nagy hajóhadukkal kezükben tartották a tenger feletti uralmat. Themisztoklész könnyen meggyőzte az athéniakat, hiszen nem Dareiosszal és a perzsákkal kellett őket ijesztgetni (ezek ugyanis távol voltak, és nemigen tartottak visszatérésüktől), hanem kihasználta az aiginaiak elleni gyűlöletüket és féltékenységüket, és egykettőre elfogadtatta velük a háborúra való felkészülést. Ennek eredményeként épült meg az a száz hadihajó, amellyel

később Xerxész ellen harcoltak. Így irányította fokozatosan az athéniak figyelmét a tengerre. Meggyőzte őket róla, hogy gyalogos haderejükkel még közvetlen szomszédjaikkal sem képesek megmérkőzni, tengeri haderővel pedig nemcsak a barbárokkal szemben védekezhetnek eredményesen, hanem egész Görögországban vezető szerephez juthatnak. Vitéz vértések helyett, hogy Platónét idézzük, így tette Themisztoklész az athéniakat tengerészkatonákká. Meg is vádolták, hogy kivette kezükből a dárdát, megfosztotta őket pajzsuktól, s gályapadhoz és evezőkhöz láncolta az athéni népet.

(Plutarkhosz: *Themisztoklész*)

a) Miből fedezte Athén flottájának építési költségeit?

b) Miért nem a perzsák elleni érveket használt Themisztoklész törvényjavaslatának alátámasztásául?

c) Keressen ellenérvet Themisztoklész aláhúzott állítására!

d) Hogyan nevezték az athéni hajótípusokat?

e) A forrás utolsó két mondata szerint hogyan reagált Athén a változásra?

f) Mely társadalmi csoport véleményét tükrözhetette ez? Miért?

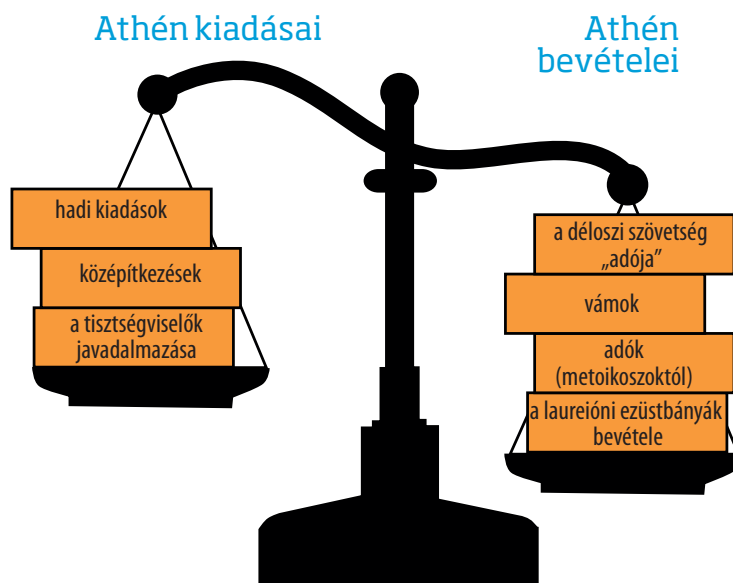
13. Válaszoljon az Athén fénykorával foglalkozó forrásokkal kapcsolatban megfogalmazott kérdésekre az ábra segítségével!

Számítsd fel, ugyan, csak könnyeden és csak az ujjadon, ne köveccsel az adót, mely hozzánk befolyt összesen, a társas városok által; Külön ettől a vámot, külön a sok százalékos jövedéket, bírság- s helypénzt, bányát, kikötőt, földbért, eladott javak árát: Ennek az összege lesz közel egy pár ezer évenkénti talentom. Most ebből vonj le az ítélő bírák napidíja fejében hatezerre valót (bíró-jogosult polgár több nem lakik itten): A mi tehát néktek esik, szorosan százötven lesz a talentom." (Arisztophanész *Darászok* c. vígjátékában bizonygatja az állam kapzsiságát). Nem erőszakkal jutottunk hozzá [jelenlegi hatalmunkhoz], hanem úgy, hogy mikor ti nem voltatok hajlandók a végsőkéig harcolni a barbár sereg maradványai ellen, a szövetségesek hozzánk fordultak, s ők maguk kérték, vállaljuk el vezetésüket.

(Thuküdidész: *A peloponnészoszi háború*)

Periklész által emelt templomok és középületek pompája önmagában is bizonyítja, hogy nem üres szóbeszéd Görögország egykori mesébe illő hatalma és gazdagsága: ez szerezte a legtöbb örömet az athéniaknak, ez ragadta meg leginkább a népeket, mégis ezt az intézkedését ócsárolták és rágalmazták a népgyűléseken a legjobban. Azt kiáltották, hogy a nép rossz hírbe kerül, mert Déloszból elhozatta és saját céljaira használta fel a görögök közös kincsét. [...] Periklész felvilágosította a népet, hogy ezekkel a pénzekkel nem kell elszámolniuk a szövetségeseknek, hiszen ők harcolnak helyettük, és ők tartják távol a barbárokat. A szövetségesek egyetlen lovat, hajót vagy katonát sem adtak nekik, csak pénzt; a pénz pedig nem azé, aki adja, hanem aki kapja, feltéve, hogy elvégzi azt, amiért kapta. Minthogy pedig a város bőven el van látva a hadviseléshez szükséges dolgokkal, a felesleget olyasmire kell fordítani, amiből a városra örök dicsőség származik.

(Plutarkhosz: *Periklész*)

a) Miből származtak Athén bevételei?

b) Hogyan részesültek a polgárok Athén megnövekedett bevételeiből?

c) Hogyan hatottak a város gazdasági életére a középítkezések?

d) Kinek a nevéhez köthető a napidíjak bevezetése a politikai szerepvállalásért és a hatalmas építkezések?

14. A Plutarkhosz *Párhuzamos életrajzok* című művéből közölt részletek Periklész tevékenységét mutatják be. Tanulmányozásuk után válaszoljon a kérdésekre!

Mivel gazdag és előkelő családból származott, és igen befolyásos barátai voltak, tartózkodott a politikai élettől, nehogy oszt-rakiszmossszal száműzzék; inkább a katonai pályát választotta, s mint hadvezér ismételten kitüntette magát hozzáértésével és bátorságával. [...] Periklész tehát elhatározta, hogy antide-

mokratikus érzelmei ellenére is a nép pártjára áll, s a gazdag oligarchák helyett a szegény néptömegek védelmét választja. Valószínűleg attól félt, hogy türanniszra való törekvéssel gyanúsítják [...].

a) Mi vezette Periklészt a demokráciát támogató politikai nézetekhez?

b) Milyen tisztség elnyerését tűzte ki céljául Periklész?

c) Hogyan lehetett a korban tisztséget elnyerni? Kik nyerhették el?

d) Mi volt a legerősebb fegyver a politikusok kezében ellenfelük politikai erejének megtörésére?

Arkhidamosz spártai király egyszer megkérdezte Thuküdidész-től, hogy ki a jobb birkózó kettőjük közül, ő-e vagy Periklész. Thuküdidész így válaszolt a kérdésre: „Ha birkózás közben föld-	höz vágom, akkor is ő marad felül. Bebizonyítja, hogy nem fektettem két vállra, és elhitesi azokkal is, akik a birkózást végignézték.”
--	--

e) Milyen képessége tette Periklészt Athénban sikeressé politikai ellenfele szerint?

Periklész felvilágosította a népet, hogy ezekkel a pénzekkel nem kell elszámolniuk a szövetségeseeknek, hiszen ők harcolnak helyettük, és ők tartják távol a barbárokat. A szövetségesegek egyetlen lovat, hajót vagy katonát sem adtak nekik, csak pénzt; a pénz	pedig nem azé, aki adja, hanem aki kapja, feltéve, hogy elvégzi azt, amiért kapta. Minthogy pedig a város bőven el van látva a hadviseléshez szükséges dolgokkal, a felesleget olyasmire kell fordítani, amiből a városra örök dicsőség származik.
---	--

f) Hogyan nevezik azt a szövetséget, amelynek tagjai a szóban forgó pénzt adták?

g) Mit kellett Athénak cserében biztosítania?

h) Mire költötte Periklész a befolyó jövedelmeket?

De Periklész magatartásában ekkor már igen nagy változás ment végbe; megszűnt a néppel szemben tanúsított engedékenysége, nem hajolt meg könnyen a tömeg kívánságai előtt, amelyek úgy változtak, akár a szél járása. Felhagyott korábbi puha és engedékeny kormányzati módszerével, amelyet lágy és kellemes dallamhoz hasonlíthatnánk, s helyette arisztokratikus, sőt majdnem a királyi hatalom fensőbbiségével kormányzott. Hatalmát azonban helyesen és tántoríthatatlanul használta a közjó érdekében, és a népet meggyőzéssel és felvilágosítással vezette, többnyire a nép kívánságának megfelelően. De előfor-	dult az is, hogy ellene szegültek, és ilyenkor erélyesen, sőt ha kellett, a kényszer eszközeivel térítette őket a jó útra, hasonlóan a bölcs orvoshoz, aki a hosszadalmas és bonyolult betegséget úgy kezeli, hogy betegének időnként megenged bizonyos ártalmatlan szórakozásokat, máskor azonban erőteljesebb eszközökhöz nyúl, és a betegség gyógyításához elengedhetetlenül szükséges orvosságokat rendel. Természetes, hogy egy olyan mérhetetlenül nagy hatalom birtokában lévő nép körében, mint az athéni, sok volt a zűrzavar. Egyedül Periklészben volt meg a képesség, hogy bírjon velük.
---	--

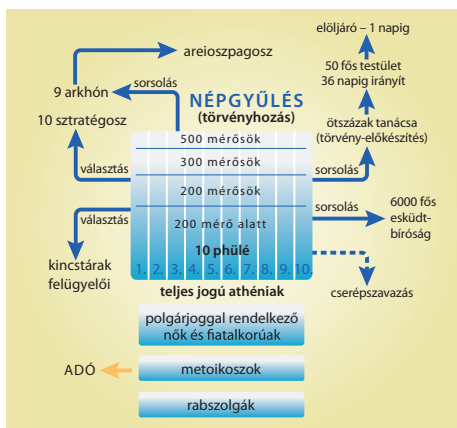
i) Hogyan változott meg Periklész politikája hatalmának megszilárdulásával?

j) Mi volt Periklész legfontosabb és legtöbbször viselt tisztsége?

k) Hogyan vélekedik a szerző az athéni népről?

l) Hogyan vélekedik a szerző Periklész kormányzásáról?

15. Az alábbi ábrák a spártai és a Periklész alatti athéni társadalmi és politikai államberendezkedést mutatják be. Ismeretei és az ábrák segítségével töltsd ki a táblázatot a megfelelő elemekkel!

Leírás	Athén (Periklész alatt)	Spárta
1. Politikai jogokkal nem rendelkező szabadok társadalmi csoportja		
2. A teljes polgárjog megszerzésének feltétele		
3. Hadvezetési feladatokkal megbízott személyek tisztsége		
4. Választott törvény-előkészítők hivatala		
5. A törvények előkészítésével megbízott testület összeállításának módja		
6. A polisz védelmében fegyveres szolgálatra kötelezett társadalmi csoportok		

16. Arisztotelész *Politika* című művében a görög államformákat osztályozza. A részlet elolvasása után döntse el, hogy igazak vagy hamisak-e a táblázat állításai!

Ezen megállapítások után folytatólag az államformákat vizsgáljuk meg, hogy hányféle van és melyek azok; elsőként a helyeseket, mert ha ezeket meghatároztuk, felismerhetővé lesznek a korcs formák is. Mármost amennyiben az államberendezkedés ugyanazt jelenti, mint a kormányzás, ez pedig a városállamban a legfőbb hatalom, akkor a hatalom szükség szerint lehet egy ember, néhány vagy sok személy; ha az az egyetlen ember, azok a néhányan vagy sokan a közérdek szerint uralkodnak, keletkeznek szükségképpen a helyes államformák; azok meg, melyek amaz egyetlen ember, ama néhány vagy sokak érdekéhez igazodnak, a korcs formák. [...] Szokás szerint azt a monarchiát, amely a közérdekre tekintettel van, királyságnak, azt a kormányzatot, amely keveseknek, de egynél többnek adja a hatalmat, arisztokráciának nevezzük (akár azért, mert itt a legjobbak uralkodnak, akár mert benne minden úgy történik, amint a városállam és annak tagjai szempontjából a legjobbak); végre mikor a nép gyakorolja az államhatalmat a közj érdekében, azt valamennyi államberendezkedés közös nevével politeiának nevezzük. [...]

Az említett államformák korcs alakjai pedig: a királyságé a türannisz (zsarnokság), az arisztokráciáé az oligarchia és a politeiáé a demokrácia. A türannisz olyan monarchia, mely csak az egyeduralkodó érdekéért van, míg az oligarchia a vagyonosok, a demokrácia pedig a vagyontalanok érdekéért: a közösség érdekéhez egyikük sem igazodik.

(Arisztotelész: Politika; Kr. e. 335–323)

Állítások	Igaz	Hamis
1. Arisztotelész szerint a nem a közérdeket szolgáló államformák helytelenek.		
2. Véleménye szerint az államberendezkedések három típusba sorolhatók.		
3. Arisztotelész szerint a közérdeket szolgáló államforma nem valósítható meg akkor, ha a hatalom egy kézben van.		
4. A demokráciát elveti a szerző, mint „korcs” államformát.		
5. Arisztotelész a közösség érdekének mindig a vagyonosok érdekét tartja.		
6. A szerző vizsgálódásának politikai kerete a polisz.		

17. Az alábbi érvek és ellenérvek makedón II. Philipposz és Athén kapcsolatát mutatják be. Az idézetek a makedónbarát Iszokratésztől és a makedónellenes Démoszthenésztől származnak. Melyik kié? Csoportosítsa őket!

A) A hellén műveltség folytán a hellén elnevezés már nem is a származást, hanem a lelkiállapotot jelöli; helléneknek most már nem a vérokonság kapcsolataiban élő személyeket nevezik, hanem azokat, akik műveltségünknek részesei. B) Van azonban a zsarnokkal szemben egy közös védelem, amelyet a helyesen gondolkodó emberek természete önmagában hordoz, s amely mindenki számára jó és üdvös, de különösen a sokaságnak kedvez. Mi ez? A bizalmatlanság. Ezt őrizzék, ehhez ragaszkodjatok. C) Aztán lebegjen szemeitek előtt, mit jól tudtok részint hallomásból, részint saját tapasztalástokból: mily nagy volt egykor, nem is olyan rég, hatalma a lakedaimoniaknak [spártaiaknak], s óh szép, dicső napok, mégsem hoztatok ti hazátokra szegyet; nem, de felvettétek ellenük a harcot igazaitokért! S miért említem ezt most? Azért, hogy lássátok, jól megjegyeztétek, athéni férfiak: nincs okotok félni semmi. D) Mint tudjuk, a perzsa király a szárazföld népei felett nem azok önkéntes beleegyezésével uralkodik, hanem úgy, hogy	mindegyiküknél nagyobb fegyveres erővel vette magát körül. Ha mi ennél is nagyobb erővel kelünk át, amit könnyen megtehetünk, csak akarnunk kell – kockázat nélkül a magunk számára kamatoztathatjuk Ázsiát. És sokkal szebb dolog a királlyal küzdeni királyságáért, mint egymással szemben a vezető szerepért. E) [...] Philipposz, aki ellen küzdelmünk folyt, az uralomért és hatalomért kiütötte a fél szemét, eltörette a válla percét, megbénította kezét-lábát, s testének bármely részét akarná is elragadni a sors, még azt is odaadja, csak hogy a megmaradttal dicsőséges és hírnév közepett élhessen. F) [...] valóban méltó utóda vagy Héraklésznek, akkor tedd meg ezt, és mindenki a legnagyobb hállára lesz kötelezve irántad: a görögök azokért a jótéteményeidért, amelyeket velük szemben tanúsítasz, a makedónok pedig azért, hogy törvényes királyuk, nem pedig önkényuralkodójuk leszel, a többi nemzet azért, hogy megszabadulva a barbár despotizmustól, a hellének vezetése alá kerülnek, azután pedig az egész emberiséget boldogítod a hellén kultúrával.

Iszokratész	Démoszthenész

Hogyan nevezik Démoszthenész Philipposz-ellenes szónoklatait?

18. Az alábbi részletek III. Alexandrosz (Nagy Sándor) pályafutásának szakaszait idézik fel. Írja a szövegek betűjelét a térképen körrel jelölt helyszínekhez! A feladat megoldásához használja a történelematlaszt!

A) [Alexandrosz] Ilionban szállt partra, és itt áldozott Athénének, a hősöknek pedig italáldozatot mutatott be. Akhilleusz sírkövét megkente olajjal; hagyományos szokás szerint társaival mezítelenül versenyt futott a síremlék körül, majd a síremléket megkoszorúzta, s boldognak mondta Akhilleuszt, hogy életében hű barátja, halála után pedig teteteinek nagy dalnokára talált. (Plutarkhosz) B) A szekér faragása szemernyit sem különbözött az olcsóbb fajta, szélében-hosszában elterjedt szekerekétől. De szembe-tűnő volt rajta a számtalan, egymásba gabalyodott, rejtélyesen összebogozott csomóval befőtt járom. Amikor a város-lakók elbeszélték, hogy a jóshely jövőndölése szerint az lesz Ázsia ura, aki megoldozza a kibogozhatatlan köteleket, Nagy Sándort heves sóvárgás fogta el, hogy teljesítse a jóslatot. (Curtius)	C) [...] majdnem egészen sziget, és [...] egy töltés köti össze a szárazfölddel, amelyet Alexandrosz készítettett, mikor ostrom alá vette. Nagy csapás érte akkor is, amikor Alexandrosz ostrommal elfoglalta. Mindezen csapások közepette mégis diadalmasan állott, s újból erőre kapott egyrészt a hajózás [...] másrészt a bíborfestés révén [...]. (Sztrabón) D) A kézitusa csak rövid ideig tartott. Amikor ugyanis Alexandrosz lovasaival együtt megkezdte a rohamot, az ellenséget tömegével is szorongatta és szúrólándzsáival a perzsák arcát célozta; amikor a tömör makedón phalanx is betört az ellenséges vonalakba előremeredező lándzsáival, és a harc minden rettenete az amúgy is félnék Dareiosz szemé elé tárult – ő volt az első, aki hátat fordított és elmenekült. (Arrianosz)

E) A szenvedélytől lángoló király megparancsolta, hogy ősi szokás szerint hozzanak be kenyeret, mert a makedónoknál ez volt a házasság szent jelképe, majd kardjával kettészelte, és ő is, Rhóxané is izlett belőle egy-egy falatot. [...] Ázsia és Európa uralkodója így vette feleségül a lakoma vigasságára bevezetett Rhóxanét [...].

(Curtius)

F) [...] mikor ezt a kitűnő fekvésű területet meglátta (földnyelv-szerű, kellő szélességű földszoros, s egy tavat választ el a tágas öbölben végződő tengertől), azt mondta, lám, Homérosz nemcsak más tekintetben bámulatra méltó, hanem bölcs

építés is. Megparancsolta hát, hogy ehhez a helyhez alkalmazva rajzolják meg a város alaprajzát.

(Plutarkhosz)

G) Amikor megkérdezték, kire hagyja a királyságot, azt válaszolta: arra, aki a legkülönb; egyébiránt már gondoskodott róla, hogy nagyszabású gyászünnepeket rendezzenek tiszteletére. Ekkor Perdikkasz újabb kérdéssel fordult hozzá: mikor akarja, hogy az isteneket megillető tiszteletben részesítsék. A haldokló azt felelte: akkor, amikor a makedónok boldogok lesznek. Ezek voltak a király utolsó szavai; kevéssel ezután meghalt.

(Curtius)

19. Válaszoljon a görög sporthoz és valláshoz kapcsolódó képek és saját ismeretei segítségével a kérdésekre!

Feketealakos váza a Kr. e. 5. századból

Zeusz szobra a Peloponnészosi-félszigeten

a) Milyen volt a görög „sportruházat”?

b) Melyik az a három sporteszköz, amelyet a vázán láthatunk? Melyiket használták távolugráshoz?

c) Milyen gyűjtőfogalommal jelöljük ma – görög eredetű szóval – ezeket a sportágakat?

d) Milyen szerepe volt a sportnak a görög vallásban?

e) Hol rendezték meg a leghíresebb vetélkedéseket?

f) Ki alkotta meg azt a szobrot, amelynek a rekonstrukcióját láthatják a második képen?

20. Az alábbi szöveges források a görög istenvilágról szólnak. Válaszoljon a forrásokkal kapcsolatos kérdésekre!

.....

Erre a nagynevű Földrázó sóhajtva felelte:
 „Ó, jaj, bármilyen hatalmas Zeusz, csak dölyfös, amit mond:
 egyazonos-rangút akar így fékezni erővel.
 Három testvér van, kit szült vala Rheia Kronosznak,
 Zeusz, magam én, s Hádész, az alantnyugvók fejedelme;
 hármasan osztottunk mindent, s ki-kiszteletet nyert.
 Részüln az ősz tengert én kaptam, laknom örökkön,
 sors-ráztván, s a ködülte homálynak lett ura Hádész,
 míg Zeusz széles eget, leget és sok felleget is nyert;
 ámde a föld s nagy Olümposz hármunké közösen lett.
 Így nem Zeusz szándéka szerint fogok élni: de nyugton
 érje be ő harmadrészével, akármilyen erős is.
 És a kezével mint gyávát, ne nagyon fenyegetsen;
 lányait és fiait korholja goromba beszéddel”

(Homérosz: *Íliász*, 15.)

a) Ki lehet a részletben megszólaló isten?

b) Támassza alá a szövegből vett idézetekkel állítását!

c) Milyen családi viszony fűzi össze Zeusszal és Hádésszal?

d) Mit osztottak fel egymás között és hogyan?

e) Melyikük lett a főisten?

f) Mi az istenek közös lakhelye?

21. Az alábbiakban Aiszkhülosz *A leláncolt Prométheusz* című drámájából a címszereplő két megszólalását olvashatja. Válaszoljon a kérdésekre a források segítségével!

Előbb, ha láttak is, hiába láttak ők,
s amit hallottak, azt sem értették, akár
az álomképek, éltek végig életük,
mindegy volt minden, téglából a nap felé
nem tudtak rakni házat s megmunkálni fát,
de földbe ásták magukat, mint a serény
hangyák, barlang zugában, hol nem jár a nap.
Nem ismerték a tél s illatos tavasz
s a termő nyár szilárd ismertetőjelét,
terv nélkül végezték minden munkájukat
mindaddig, míg nem mutattam meg nekik
a felkelő s letűnő csillagképeket.
Okoskodásuk legjavát, a számot is
javukra feltaláltam s a betűvetést,
s a Múzsák anyja lett a hű Emlékezet.
Először én fogtam járomba barmokat,
igát s a terhet hordva, hogy rabszolgaként
az embertől a súlyos munkát átvegyék,
szekér elé a hámot kedvelő lovat
befogtam, s arra büszkék most a gazdagok.
Fel nem találta tengert szeldelő hajók
vitorlaszárnyát sem helyettem senki más.

[...]
Még jobban elcsodálkozol, ha megtudod,
hogy én agyaltam még kis sok mesterfogást.
A legnagyobb jó mindezek közül: ha kór
támad meg embert, nem volt orvosság sehol,
mit enni vagy inni vagy mit kenni kell,
de gyógyszer híján sorvadoztak, míg csak én
meg nem mutattam, hogy kevernek balzsamot,
minden betegség ellen mást s mást gyógyszerül.
[...].
Az áldozat nehéz művészetére én
vezettem rá az embert, zsírral eltakart
forgócsontot s a végtagot hamvasztva el,
a tűz titkos jelére nyitva rá szemük.
Elég ez is már. S föld alatt rejtőzködő,
az emberek hasznára váló kincseket,
rezet, vasat, s ezüstöt és aranyat ha én
meg nem lelem, ki hozta volna fel nekik?
Tudom jól, senki, kár tovább beszélni is.
Tudd meg tehát, egy röpké szó mindent kimond:
ember minden tudása éntőlem való.
(Aiszkhülosz: *A leláncolt Prométheusz*)

a) Gyűjtse össze, hogy miben áll az a tudás, amellyel Prométheusz megajándékozta az embereket!

b) Milyen fémek használatát ismertette meg az emberekkel Prométheusz?

c) Hellász melyik történelmi korszakában kiemelt jelentőségű a réz használata?

d) Hellász melyik területén bányásztak rezet? Mi őrzi ennek jelét a periódusos rendszerben?

e) Hellász melyik korszakára jellemző a vas használata?

f) Jellemezze a vas használatának megjelenését megelőző korszakot a görög történelemben!

III. Az ókori Róma

1. Tanulmányozza a korai római társadalommal foglalkozó forrást, majd válaszoljon a kérdésekre!

[Romulus] különválasztotta a származásuk és férfiúi erényeik szerint tiszteletre méltó s az akkori körülményekhez képest vagyonuk szerint is jómódú és egyben gyermekkel is rendelkező férfiakat a nemtelenektől, hitványaktól és szegényektől. Ez utóbbi, kedvezőtlenebb helyzetben levőket plebejusoknak nevezte, ami ugyanazt jelenti, mintha görögül azt mondjuk: „a démoshoz tartozók”. Az előkelőbb helyzetben levőket „atyáknak” (patres) nevezte, talán azért, mert általában korosabbak voltak a többiekénél, talán gyermekeik miatt, de lehet, hogy nemzetiségük előkelő volta, vagy mindezen körülmények találkozása miatt. [...] leszármazottaikat pedig patríciusoknak nevezik.

Miután Romulus így különválasztotta a hatalmasakat a hitványaktól, törvényekkel szabályozta mindegyik fél teendőit. A patríciusok az áldozati kultuszt látják el, viselik a tisztségeket, igazságot szolgáltatnak, s a város ügyein őrködvén, vele együtt intézik a közügyeket. A plebejusok mentesek e közös feladatoktól, hiszen nem is értenek hozzájuk, és szegénységük miatt nincs is idejük a közügyekkel foglalkozni, ehelyett azonban művelik a földet, ellátják a nyájukat, és végzik a jövedelemmel járó ipari teendőket. Így nem lesz idejük a lázadásra sem, ami más városokban gyakran előfordul, mivel ott a gazdagok a szegényeket megvetik.

(Plutarkhosz Romulusról a *Párhuzamos életrajzokban*)

a) Kihez köti a szöveg a társadalmi megkülönböztetést? Miért hozzá?

b) Milyen szerepet szánt a szerző szerint Romulus a patríciusoknak?

c) Milyen feladatokat láttak el a plebejusok?

d) Milyen politikai berendezkedés olvasható ki a szövegből?

e) Kire támaszkodhattak a plebejusok ebben az államformában?

f) Milyen esemény mutatja a két társadalmi csoport közötti politikai ellentétet a királyság bukása után?

g) Milyen kompromisszummal zárult az első összetűzés a patríciusok és a plebejusok között?

2. Az alábbi forrásokban Polübiosz jellemzi a római állam alapvető intézményeit. Állapítsa meg a szövegek alapján, hogy a consulo, a senatus és a népgyűlés hatalmának melyek a legfőbb jellegzetességei, és miben korlátozzák egymás hatalmát!

A) A consulo mindaddig, amíg Rómában tartózkodnak, és nem veszik át a hadra kelt sereg parancsnokságát, az összes közügyek élén állnak. Valamennyi többi magistratus – a néptribunusok kivételével – alájuk van rendelve, és nekik engedelmessékedik. [...] Ők terjesztik elő a szükségesnek látszó javaslatokat, s a senatus határozatait ők hajtják végre. Továbbá az ő feladatuk mindarról gondoskodni, ami, mint közügy, a népgyűlés elé tartozik: ők hívják össze a népgyűléseket, terjesztik ott elő a javaslatokat, és hajtják végre a többségi határozatokat. A háborúra való felkészülés és a hadvezetés kérdésében szinte korlátlan joguk van. [...] A consul attól fogva, hogy az imperium birtokában a sereget útra kél, úgy látszik, korlátlan joggal intézi az ügyeket.

Valójában azonban mind a népgyűlés, mind a senatus támogatására rá van szorulva. A senatus jóváhagyása nélkül sem gabonát, sem ruházatot, sem a szükséges pénzt nem kaphatja meg serege részére. [...] Egyéves hivatali idejük lejártával ugyanis a senatusnak joga van más hadvezért kiküldeni, vagy a meglévő hadvezér megbízatását meghosszabbítani. [...] és bármilyen távol legyenek is otthonról, a népgyűléstől is függenek, mert az dönt a háború folytatásáról vagy befejezéséről. [...] És ami a legfőbb: hivataluk letétele után a népgyűlés előtt számat kell adniuk viselt dolgaikról.

(Polübiosz: *Hisztoriai* [Korunk története])

Hatalmának jellegzetességei	Hatalmának ellensúlyai

B) Ami a senatusot illeti, ez a testület elsősorban az államkincstár gazdája. Minden bevétellel ő rendelkezik, és hasonlóképpen dönt a kiadásokról. [...] egész Italia területén sok közmunkát adnak ki: középületek helyreállítását és építését és sok más; mivel az ő kezükben vannak a folyami átkelőhelyek, kikötők, erdőségek, bányák és földbirtokok jövedelmei, így szinte mindenkinek keresete és munkalehetősége többé-kevésbé [a senatusból kikerülő] censorok kezében van.

Ami viszont a senatusot illeti, ez – bármily hatalommal rendelkezik is – a közügyek intézésében mindenekelőtt a többség véleményéhez kénytelen igazodni, és figyelembe venni a népgyűlés akaratát. A legsúlyosabb, s az egész államot érintő főbenjáró bűnügyekben a vizsgálatot és a döntést mindaddig nem hajthatja végre, amíg javaslatait a népgyűlés meg nem erősíti.

(Polübiosz: *Hisztoriai*)

Hatalmának jellegzetességei	Hatalmának ellensúlyai

C) De hasonló hatalma van a népgyűlésnek is a senatusszal szemben is. [...] ha valamelyik néptribunus az intercessio (veto) jogával él, akkor a senatus nemcsak hogy elgondolárait és javaslatait nem képes érvényre juttatni, de még ülésezni, vagy akárcsak összejönni sincs joga. Az államügyek egy része, és pedig a legfontosabb része a népre marad. Mert kizárólag a népnek van joga kitüntetést

és büntetést osztogatni, márpedig ez tartja össze a királyságokat, köztársaságokat, egyszóval az egész emberi társadalmat. [...] Ugyancsak a nép adja a tisztségeket az erre méltó férfiaknak, márpedig egy államban ez az erény legszebb jutalma. A törvények megerősítésének jogköre is a népgyűlés kezében van. Legfontosabb jogköre azonban a béke és háború kérdésében való döntés.

(Polübiosz: *Hisztoriai*)

Hatalmának jellegzetességei	Hatalmának ellensúlyai

3. Válaszoljon a Róma terjeszkedésének okairól szóló forrásokat elemző kérdésekre!

A római, ahogy lerázta bilincseit, a külső ellenség ellen először szabadsága védelmében fogott fegyvert, majd határaiért, aztán szövetségeseiért, később önnön dicsőségéért és hatalmáért szállt síkra, mert szomszédai minden oldalról folyton-folyvást zaklatták: úgyszólván egy talpalatnyi hazai földje sem volt, az ellenséges határt viszont csak egy lépés választotta el tőle, s Latium meg az etruszkok közé beékelődve mindegyik kapuban tüstént ellenfélbe botlott. Egészen addig, amíg – akárcsak valamiféle ragály – egyik népet a másik után meg nem támadta, s egész Itáliát le nem igázta, mindig a hozzá legközelebb esőre törve rá.

(Florus: *Epitomae de Tito Livio bellorum omnium annorum* [Róma háború])

Valahányszor ugyanis a városok lakossága jelentősen megnő, úgy, hogy birtokaik többé már nem képesek mindenki számára elegendő élelmet nyújtani, felfegyverzik egy meghatározott évben született fiaikat, és valamelyik istennek szentelve kiküldik őket lakhelyükről. A kivándorlók pedig tudván, hogy őseik földjéből többé már nem lesz részük, csak akkor, ha újat szereznek maguknak; az őket barátsággal befogadó vagy erővel meghódított területet tekintették hazájuknak.

(Dionüsziosz Halikarnasszeusz:
Rhómaiké arkhologhia
[Római régiségek])

a) Miért vívta Róma korai háborúit?

b) Mennyire hibáztatható Róma az állandó háborúskodás miatt?

c) Milyen politikai-földrajzi helyzet teszi szükségessé Róma kezdeti korszakában a nagyobb katonai erőfeszítéseket?

d) Milyen területi eredménye lett a háborúknak?

e) Hogyan hatottak a folytonos háborúskodások Róma társadalmára?

A világ minden országának tanítványa és egyben édesanyja, az istenek akaratából arra hivatott, hogy ragyogóbbá tegye magát az eget is, egyesítse és kiművelje a világ szétszórt népeit, egyetlen művelt nyelv használatával kapcsolja össze a sokféle nyelven beszélő népeket, közelebb hozza őket egymáshoz, és megadja nekik az igazi műveltséget, s röviden szólva az egész világ valamennyi népének hazája legyen!

(Id. Plinius Itáliáról)

Más faj – elismerem – élethűbb ércszobrokat alkot,
S arcot olyant farag, úgy, hogy szinte beszél az a márvány,
Jobb ügyvéd is akad, s ki leírja a csillagok útját
Mérőbotjával, vagy számon tartja kelésük:
Ám a te mesterséged, római, az, hogy uralkodj,
El ne feledd – hogy békés t örvényekkel igazgass,
És kíméld, aki meghódolt, de leverd, aki lázad!

(Vergilius: *Aeneis*)

f) A két szöveg egyetért Róma terjeszkedésének alapvető okában. Mi ez?

g) A Róma alapítását elbeszélő monda mely eleme támasztja ezt alá?

h) Milyen célból kell megvalósulnia a hódításoknak Plinius szerint?

i) Mit emel ki Vergilius a hódítások indokaként?

j) Melyik meghódított terület kultúrája volt a legnagyobb hatással Róma kulturális életére?

k) Milyen határai vannak a hódításoknak a források szelleme szerint?

4. A Plutarkhosz *Párhuzamos életrajzok* című művéből származó részletek a második pun háború időszakát mutatják be. Párosítsa a szemelvények betűjeleit a térképen látható számokkal!

A) Amikor Hannibál betört Itáliába, a Trebia folyónál kivívta első győzelmét, és az országot feldúlva keresztülvonult Etrurián. [...] hadseregét Etruriában a Trasimenus-tónál állította fel csatarendbe. Maga Flaminius, aki bátorságának és erejének sokszor adta tanújelét, elesett az ütközetben, s vele együtt odaveszett hadseregének színe-virága is. A többiek hanyatt-homlok megfutamodtak, igen sokan holtan maradtak a csataterén. Tizenötezer volt az elesettek s legalább ugyanannyi az ellenség kezére került hadifoglyok száma.

B) [Hannibál] csatarendjét a következőképpen állította fel: Hadseregének legbátrabb és legharcakészebb csapatait

a derékhad két szárnyán sorakoztatta fel, a csatarend közepén pedig a leggyengébbeket ék alakban, jóval az arcvonal többi része előtt. A legharcdeztettebb csapatok parancsot kaptak, hogy mihelyt a rómaiak áttörnek és üldözni kezdik az előretolt csataprészeket, és bekerülnek a karthágóiak befelé öblösödő phalanxának közepébe, mindkét oldalról gyorsan forduljanak velük szembe, verjék vissza és kerítsék be őket. Úgy látszik, ez idézte elő a legnagyobb vérontást.. [...] Mint mondják, az ütközetben ötvenezer római harcos esett el, négyezren pedig élve kerültek az ellenség kezére; később az ütközet után még nem kevesebb, mint tízezer estek fogásba a két consul táborában.

C) Ekkor Cornelius Scipiót küldték Hispaniába, aki nemcsak a karthágóiakat űzte ki, miután több ütközetben legyőzte őket, hanem meghódított sok népet, nagy városokat, és gazdag zsákmányt szerzett a rómaiaknak.

D) [...] [Scipio] úgy érezte, elmúlt már az az idő, amikor Hannibállal Itáliában kellett megmérkőzni; ezért elhatározta, hogy [...] a háború színterét Itáliából átvizsi Afrikába, és a népet is minden igyekezetével erre biztatta.

E) Karthágóból követeket küldtek Hannibálhoz, hogy szólítsák fel és kérjék meg rá, hagyjon fel soha meg nem valósuló itáliai reményeivel, és segítsen az otthoniakon. [...] Scipio rövidesen döntő ütközetet vívott Hannibállal és megverte; földre sújtotta és lábbal taposta a ledőlő Karthágó büszkeségét.

Helyszín	1	2	3	4	5
Forrás betűjele					

5. Az alábbi forrás elolvasása után egészítse ki a szöveget a megfelelő fogalmakkal, kifejezésekkel!

Ennek a megműveletlen földnek nagy részét ugyanis a gazdagok szerezték meg, s abban bíztak, hogy az idő múlásával ezeket úgysem veszi el tőlük senki. Sőt, a szegényeknek környékükben levő kisbirtokait is részben rábeszéléssel megvásárolták, részben erőszakkal elrabolták, s így eddigi birtokaik helyett immár hatalmas földeket műveltek meg. Ehhez azonban rabszolga földműveseket és pásztorokat vettek igénybe, nem pedig szabad napszámosokat, nehogy azokat a földmunkától katonai szolgálatra szólítsák. A rabszolgák birtoklása abból a szempontból is nagy hasznot jelentett, hogy ezeknek a katonáskodás alóli mentességük következtében sok gyermekük volt, s akadálytalanul szaporodhattak. Ebből eredően a hatalmasok egyre gazdagodtak, a rabszolganép betöltötte az egész országot, az italicusok száma viszont, különösen a férfiaké, egyre csökkent, mert szegénység, adózás és katonakötelezettség alatt szenvedtek. De ha mindennek ellenére maradt volna is munkára idejük, téltlenségre voltak kárhóztatva, hiszen a föld már a gazdagok kezében volt, s ezek a szabadok helyett rabszolgákat alkalmaztak a földmunkára.

(Appianosz: *A római polgárháborúk*)

Időpont	Létszám
Kr. e. 164	337 453
Kr. e. 159	328 316
Kr. e. 154	324 000
Kr. e. 147	322 000
Kr. e. 136	317 933

A besorozható kisbirtokosok számának alakulása

Fogalmak, kifejezések

- birtokosok
- húszezer
- polgárok
- rabszolgák
- Róma
- senatori
- sorozási

Róma területi növekedésének hatására az itáliai _____ besorozásával felálló hadsereg hosszú háborúba bonyolódott. Hiába voltak győztesek a hadszíntereken a római katonák, többségük nem járt jól a sikerekkel. A családi gazdaságok megérették a munkaképes korú férfiak hiányát, a nagybirtokosok viszont földbirtokaik növekedésével még gazdaságosabban tudtak termelni, hiszen a hadjáratok következtében a _____ ára csökkent. Ez további versenyelőnyt jelentett a földbirtokokkal rendelkező _____ rendnek. Mivel a hadseregbe csak a birtokos szövetséges és római jogú _____-at sorozták be, a hadsereg gyakran utánpótlási gondokkal küzdött, miközben feladatai nőttek. A táblázatban látható mintegy 30 év alatt körülbelül _____ fővel csökkent a _____ feltételeknek megfelelő férfi. Az elszegényedők gyakran költöztek be _____-ba, hogy ott alkalmi munkákkal tartsák el családjukat.

6. Rendelje az egyes társadalmi csoportokhoz a leírásukat! Egy kategória kimarad, próbálja meghatározni!

- A) A hódító háborúk hatására nagy számban kerültek be Rómába. Leginkább árutermelő nagybirtokokon dolgoztatták őket embertelen körülmények között, Szicíliában, Afrikában és Itáliában. Legnagyobb tömegben Délosz szigetén lehetett vásárolni őket, naponta több ezer fő cserélt itt gazdát. Három nagy felkelésük súlyos katonai terheket rótt Rómára, és veszélyeztette a város gabonaellátását és ezzel nyugalmát is.
- B) A királyság és a korai köztársaság korában a vagyonos polgárok lovon szolgálták a római hadsereget. Ennek már csak a hagyományai éltek tovább, de innen kapta nevét az a társadalmi csoport, melynek tagjai társaságokba tömörülve végezték a rendkívül tőkeigényes gazdasági vállalkozások bonyolítását, beruházását. Ilyen volt a terménykereskedelem, a nagy építkezések, valamint az adóbérlet is. A provinciák adóját öt évre kibérlő lovagrendi társaságok (publicanusok) versenytárgyaláson nyerték el a jogot arra, hogy ajánlatuk befizetése után maguk szedjék be a terület adóját. A hasznuk mértéke gátlástalanságukon múlt, minél többet szedtek be, annál nagyobb részt tehettek zsebre.
- C) Azok a rómaiak viselték ezt a nevet, akik a polgárok összeírásakor nem rendelkeztek mással, csak saját ivadékaikkal. Noha volt római polgárjoguk, és részt vehettek a népgyűléseken, annak inkább hangulatát, mint dön-

téseit tudták befolyásolni, mivel négy városi tribusba voltak beosztva a harmincegy vidéki, földművelő tribus mellett, és tribusonként számolták a szavazatokat. Kiszolgáltatottságuk miatt gyakran voltak sikeréhes politikusok könnyű eszközei a politikai csatározásokban.

- D) Ez a társadalmi csoport szerezte meg az itáliai közföldek nagy részét, nehéz helyzetbe hozva ezáltal az itáliai kisbirtokosokat. A római társadalom konzervativizmusa ragaszkodott a földművelő életmódhoz, amelyet a legmértősebb foglalkozásnak tartottak. A testület névsorát összeállító censorok előtt a jó erkölcs mellett bizonyítani kellett, hogy a polgár jövedelme birtokokból és nem kereskedelmi vagy pénzügyi tevékenységből származik.
- E) Rómával együtt vívták meg annak hódító háborúit, és többségük még a 2. pun háborúban sem pártolt el tőlük. Emberveszteségeik és katonai teljesítményük miatt reménykedtek benne, hogy megkapják a római polgárjogot. Miután az erről szóló törvényjavaslat mind Kr. e. 122-ben, mind Kr. e. 91-ben elbukott a senatus ellenállásán, háborút indítottak Róma ellen. Ez a szövetséges háború volt a legsúlyosabb belháború Róma történetében. A szövetséges városok új államot hoztak létre Italia néven, amelynek pénzt is verettek. Felkelésüket leverték.

7. Az alábbi források a római köztársaság válságát jelző polgárháborúk okaira világítanak rá. Döntse el a táblázatban megfogalmazott állításokról, hogy melyik szöveg támasztja azokat alá!

- A) Ennek a megműveletlen földnek nagy részét ugyanis a gazdagok szerezték meg, s abban bíztak, hogy az idő múlásával ezeket úgysem veszi el tőlük senki. Sőt, a szegényeknek környükben levő kisbirtokait is részben rábeszéléssel megvásárolták, részben erőszakkal elrabolták, s így eddigi birtokaik helyett immár hatalmas földeket műveltek meg. Ehhez azonban rabszolga földműveseket és pásztorokat vettek igénybe, nem pedig szabad napszámosokat, nehogy azokat a földmunkától katonai szolgálatra szólítsák. A rabszolgák birtoklása abból a szempontból is nagy hasznot jelentett, hogy ezeknek a katonáskodás alóli mentességük következtében

sok gyermekük volt, s akadálytalanul szaporodhattak. Ebből eredően a hatalmasok egyre gazdagodtak, a rabszolganép betöltötte az egész országot, az italicusok száma viszont, különösen a férfiaké, egyre csökkent, mert szegénység, adózás és katonakötelezettség alatt szenvedtek. De ha mindennek ellenére maradt volna is munkára idejük, téltlenségre voltak kárthatva, hiszen a föld már a gazdagok kezében volt, s ezek a szabadok helyett rabszolgákat alkalmaztak a földmunkára.

(Appianosz: *A római polgárháborúk*)

B) Minden polgárlázadás kirobbantó oka a tribunusok hatalma volt, amelyet ugyan látszólag a nép védelmében és megsegítésére hoztak létre, valójában azonban az egyeduralom megszerzésére szolgált és arra, hogy egyes személyek föld-, gabona- és bírósági törvényekkel keressék a népszerűséget és a tömeg kegyét. Végül mindez pusztulásba csapott át, és a szerencsétlen köztársaság mindenért önnön romlásával fizetett. Mert amikor a bírói hatalmat a senatorokról a lovagokra ruházták, elapadtak adóbevételeink, tönkrement bi-

rodalmunk anyagi alapja, a gabonafelvásárlás pedig az állam idegrendszerét merítette ki: a kincstárat. És hogyan térhetett volna vissza másképp a nincstelen tömeg a szántóföldekre, ha az addigi birtokosokat ki nem forgatják tulajdonukból, akik pedig maguk is a nép szerves részének számítottak, és őseiktől örökölt tanyáikat a régi használat alapján ekkorra már csaknem jog szerint magukénak vallhatták.

(P. Annius Florus: *Róma háborúi*, I., 13.)

Állítások	A) forrás	B) forrás	Mindkettő	Egyik sem
1. A társadalmi feszültségeket a szenatori rend birtokpolitikája okozta.				
2. A néptribunusok intézkedései tették tönkre Róma jó kormányzati rendszerét.				
3. A szöveg említi, hogy az itáliai földbirtokok nem jogszerűen kerültek a nagybirtokosok tulajdonába.				
4. Róma területi terjeszkedését kísérő terület- és zsákmányszerzést a társadalmi elégedetlenség okaként említi.				
5. A végső romlás okát Sulla dictatori tevékenységében látja.				

8. Hasonlítsa össze a megadott szempontok szerint a mariusi hadseregreform előtti és utáni római haderőt a forrás és saját ismeretei alapján!

Dicséretes népünk kötelességtudása, amellyel lankadatlanul vállalta a katonáskodás fáradságát és veszélyeit, nehogy a hadvezérek kénytelenek legyenek a vagyontalanok katonai szolgálatához folyamodni. Ezek az emberek éppen nyomorúságos helyzetüknél fogva gyanúsak, és ezért nem szívesen adott kezükbe az állam fegyvert. Ezt a sok-sok tapasztalattal megerősített gyakorlatot Caius Marius szüntette meg, amidőn vagyontalanokat is befogadott seregébe: Ő maga meglehetősen kiváló polgár volt, de annak tudatában, hogy ő maga is „új ember” a politikában, nem tartotta tiszteletben a hagyományokat, és arra

is gondolt, hogy ha a katonai szempontból értéktelen előkelő emberek továbbra is megvetik a vitéz, de alacsony származású férfiakat, valamely rosszindulatú rágalmozója őt magát is „koldusvezér”-nek szidalmazhatná. Ezért a római seregben a vagyoni cenzus szerinti sorozás immár gyűlöletessé vált szokását megszüntette, nehogy a vagyoni helyzet számbavétele az ő dicsőségét is veszélyeztesse.

(Valerius Maximus: *Nevezetes tettek és mondások könyve* 2.,3.)

Szempontok	Mariusus előtt	Mariusus után
A hadkiegészítés módja		
A hadsereg társadalmi háttere		
A hadsereg motivációja		
Politikai szerepvállalás		
A háborúzáshoz való viszony		

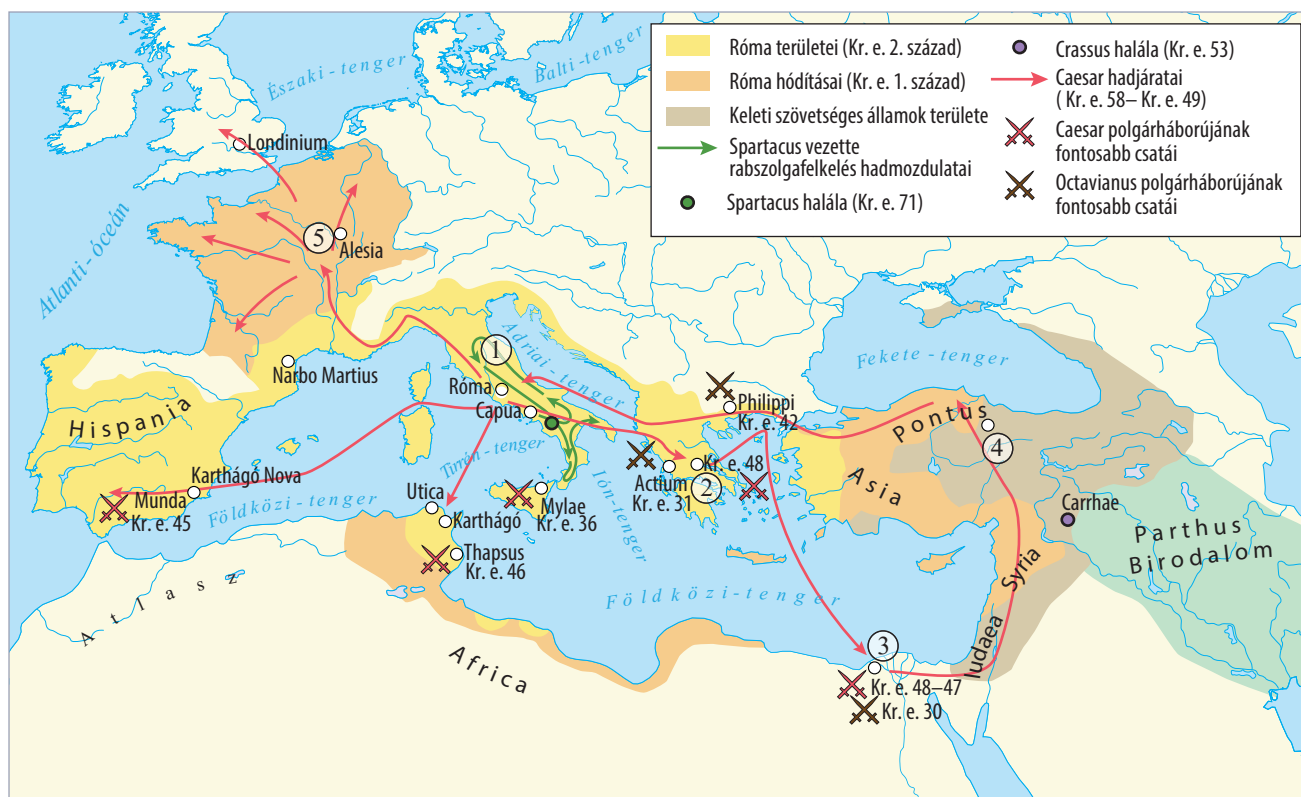
9. Csoportosítsa a Mariusra és Sullára vonatkozó állításokat a tankönyv 77–78. oldalán olvasható szöveg alapján! Egyes sorokban mindkét rubrika bejelölhető.

Állítások	Marius	Sulla
1. Nemzetsége az egyik legelőkelőbb római nemzetség.		
2. Katonaként érte el legnagyobb sikereit.		
3. Köztársasági tisztségeket viselt, rendkívüli módon.		
4. Élvezte a lovagrend támogatását.		
5. Megvédte Rómát a külső ellenséggel szemben.		
6. A korai köztársasági államformát akarta visszaállítani.		
7. Gyökeresen változtatta meg a köztársaság hadszervezetét.		

10. Azonosítsa a térképen Caius Iulius Caesar hadműveleteinek helyszíneit!

- A) Ütközet Pompeiusszal
 B) Beavatkozás a polgárháborúba, VII. Kleopátra trónra juttatása
 C) Törvénytelen támadás a senatus ellen
 D) Pharnakész pontusi uralkodó legyőzése, megszakítva az egyiptomi hadjáratot, ahonnan a híres „Jöttem, láttam, győztem” jelentést küldte a senatusnak
 E) A provincia meghódítása és többszöri pacifikálása, utoljára Vercingetorix felkelése után

Helyszín	Száma a térképen	Esemény betűjele
Rubicon		
Pharszalosz		
Alexandria		
Gallia		
Zela		

11. Olvassa el a Plutarkhosz *Párhuzamos életrajzok* című művéből származó részleteket, melyek Iulius Caesar tevékenységét mutatják be, majd válaszoljon a kérdésekre!

A) Ezek után Caesar az állam újjászervezéséhez látott; megreformálta a naptárt, melyet a pontifexek a szökőhónap nyakra-	főre való beiktatásával már rég úgy összezavartak, hogy sem az aratás ünnepe nem esett nyárra, sem a szüreté ősze.
--	--

a) Milyen hivatali minőségében tette meg a forrásban említett változást Caesar?

b) Hogyan nevezzük az így létrejött naptárrendszert?

c) Milyen csillagászati jelenséghez igazodott a naptár?

B) Kiegészítette a senatust, patriciusi rangra emelt egyeseket, megszorította a praetorok, aedilisek, quaestorok s még a kisebb rangú tisztviselők számát is. [...] A választási jogon úgy osztotta meg a néppel, hogy a consulságra pályázók	kivételével a többi hivatali jelöltet felerészben a nép akaratára szerint, felerészben Caesar ajánlására nevezték ki. Az igazságszolgáltatást ismét kétfajta, egy lovagrendű és egy szenatori rendű bíróra bízta.
---	---

d) Mi indokolta a praetorok és quaestorok számának növelését?

e) Mi mutatja a szövegben, hogy Caesar megtartotta a köztársasági hagyományokat?

f) Mi mutatja a szövegben, hogy Caesar a ráruházott hatalmat a köztársasági alkotmánnyal ellentétesen viselte?

g) Kinek a szabályozásához tért vissza Caesar a bíróságok munkájának újjászervezésével?

C) A népszámlálást nem a szokásos módon és helyen végeztette, hanem utcánként a bérháztulajdonosokkal, és az állami	gabonában részesülő háromszázhuszezer lakos névsorából körülbelül százötvenezeret törölt.
---	---

h) Miben volt más a népszámlálás új módja?

i) Kik részesülhettek állami gabonában?

j) Mi mutatja a szövegben, hogy a népszámlálás új módja megbízhatóbb adatokat nyújtott?

D) Talán azért tarthatjuk másoknál nagyobb hadvezérnek, mert harcainak színterén a terepviszonyok nehezebbek voltak, és másoknál nagyobb területet hódított meg. Másokkal összehasonlítva láthatjuk, hogy nagyobb ellenséges haderők felett győzedelmeskedett, és sokkal kiszámíthatatlanabb, szilaj néptörzsek rokonszenvét tudta megnyerni, mint bárki más. Ésszerűbben és emberségesebben bánt a hadifoglyokkal,

másoknál bőkezűbb volt katonáihoz, több megértést tanúsított irántuk. Annyi bizonyos, hogy minden más hadvezérnél több csatát vívott, és több ellenséget ölt meg. A vezetése alatt különböző időben vívott ütközetekben az ellenség oldalán hárommillió ember vett részt, ebből az elesettek száma egymillió volt; ehhez további egymillió hadifogoly járult.

k) Milyen cím biztosította számára a hosszú háborúskodás lehetőségét első dictatori kinevezése előtt?

l) Kiknek a jóvoltából jutott hozzá?

m) Milyen nyelvcsaládhoz tartoztak azok a törzsek, akik felett győzelmeket aratott ebben az időszakban?

n) Mi tette a szöveg szerint Róma legerősebb emberévé a polgárháborúkban?

12. A következő szemelvények Appianos és Paterculus történeti munkáiból a római polgárháborúk korába engednek betekintést. Azonosítsa a tankönyvben ismertetett egyes eseményeket, majd helyezze el őket az időszalagon!

A) Már úgy látszott, hogy véget érnek a polgárháború borzalmi, amikor Sulla vérengzései még csak tetézték, ugyanis dictatorrá választották, ezt a hivatalt már százhusz év óta nem töltötték be. [...] abban az államban, ahol szándékos bántalmazásért még egy színész is jogorvoslást talált, most nyilvánosan vérdíjat tűznek ki római polgárok megöléséért, [...] A kegyetlen vérengzés nemcsak azokat sújtotta, akik fegyvert fogtak Sulla ellen, hanem számos ártatlant is.

B) [...] mivel egyik javaslata sem nyert elfogadást, Galliából Pompeius ellen hadat indított, betört hazája földjére, és menekülő ellenfelét Thesszáliáig űzve, itt nagy csatában fényesen legyőzte, majd egészen Egyiptomig üldözte tovább. [...] az egyiptomiak Pompeiust meggyilkolták [...]

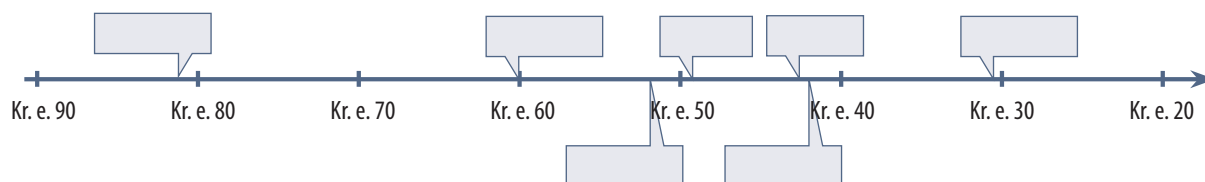
C) Akkor közte [Lepidus], valamint Caesar [Caesar Octavianus] és Antonius között levélváltás indult, és szóba került a kiegyezés lehetősége [...] Ekkor a hadsereg kérésére és sürgetésére hatalmi szövetséget kötöttek egymással, Caesar és Antonius rokoni kapcsolatba léptek egymással.

D) Amikor Caesar consul lett, hatalmi szövetség jött létre Cn. Pompeius, M. Crassus és közöttük, amely a városra, az egész földkerekségre, más és más időben, sőt önmagukra is végzetes lett.

E) Elérkezett a döntő összecsapás napja, amikor Caesar [Caesar Octavianus] és Antonius csatarendbe állították hajóhadukat: az egyik fél a földkerekség üdvéért, a másik elpusztításáért küzdött. [...] Először Kleopátra kezdte meg a menekülést, Antonius inkább a menekülő királynőnek, mintsem katonáinak akart társa lenni.

F) Miután Crassus átkelt az Eufráteszen, és Seleucia ellen indult, Orodés király hatalmas lovas sereggel bekerítette, és a sereg nagy részével együtt őt magát is megölte.

G) Ekkor megszűnt minden pártviszály, mindaddig, míg őt, e valóban népbarát s az uralkodáshoz legjobban értő politikust meg nem gyilkolta a senatus üléstermében Brutus és Cassius, a nagy hatalma miatti irigységből s az ősi alkotmány féltésében. A nép azonban nagyon meggyászolta halálát.

13. Az alábbiakban *Augustus önéletírásának (Res gestae divi Augusti)* részletei olvashatók. Párosítsa az értelmezések betűjelét a forrásrészletekkel!

A <i>Res gestae divi Augusti</i> részletei	Értelmezések
1. Tizenkilenc éves koromban a magam elhatározásából és a magam költségén hadsereget szerveztem, amelynek segítségével a párturalomtól elnyomott államot felszabadítottam.	
2. Atyám gyilkosainak istentelen tettét törvényes ítélettel megtoroltam: száműztem, majd – amikor fegyverrel támadtak az állam ellen – nyílt csatában kétszer is legyőztem őket.	
3. Körülbelül 500 ezer római polgár tette le kezembe az esküt. Ezek közül szolgálati éveik leteltével coloniákba telepítettem [...].	
4. A dictaturát, amelyet a nép és a senatus mind távol-, mind jelenlétemben megszavazott, nem fogadtam el.	
5. A senatus feje voltam addig a napig, amikor ezeket leírtam, negyven éven keresztül. Pontifex maximus, augur [madárjós] [voltam].	
6. Az én kezdeményezésemre hozott új törvényekkel őseinknek sok, a mi korunkból már-már kivesző példáját elevenítettem fel, és én magam is sok mindenben hagytam követendő példát az utódok számára.	
7. Ianus kapuját, amelyet őseink akarata szerint csak akkor lehetett zárva tartani, amikor a római nép hatalma alá eső területeken, szárazon és vízen, mindenütt győzelmek árán kivívott béke uralkodik, [...].	
8. A római nép valamennyi provinciájának területét megnöveltem, amelynek csak szomszédságában hatalmunkat el nem ismerő népek éltek.	
9. [...] miután a polgárháborúnak véget vettem, a legfőbb hatalom közös egyetértéssel rám ruházott birtokában az állam ügyeinek intézését a magam hatalmából a senatus és a római nép kezébe tettem le. Ezért az érdememért senatusi határozat alapján Augustusnak neveztek.	

- A) A principatus birodalomértelmezésében az imperium határai egybeestek a „lakott világ” (oikumené) vagy a „földkerekség” (orbis terrarum) határaival, azon túl csak azok laktak, akiket már nem volt érdemes meghódítani.
- B) Az augustusi propaganda lényeges eleme az, hogy nem vezette más, mint a res publica és a Caesar által nyíltan kigúnyolt senatus helyreállításának a vágya.
- C) Augustus elképzelése a római társadalomról konzervatív volt: tudatosan állította vissza a hagyományos mores maiorum (ősi szokás) szerint működő erkölcsi és társadalmi értékeket.
- D) A rituális cselekedet mindenekelőtt társadalmi békét jelentett, és csak másodsorban a határokon túli népekkel való békét.
- E) A polgárháborús ellenfelek neveinek elhagyása és az időszak egyetlen mondatlalt történő megjelenítése. Ez valószínűleg elvbarátaiknak vagy rokonainak tett, a felejtést segítő gesztus.
- F) Mint princeps senatus ('a senatus első embere') a senatus vezetője volt, elnökölt az üléseken, és határozatokat terjesztett be. Az egész uralmi rendszer erről kapta nevét.
- G) E név birtokában Octavius a legnagyobb tekintéllyel (auctoritas) rendelkezett, ami lehetővé tette, hogy a köztársasági látszat fenntartása ellenére ő irányítsa a birodalmat.
- H) Valószínűleg okult Caesar sorsából, és egyeduralmának gyakorlásához más kereteket keresett.
- I) Hadserege csaknem félmillió főből állt a polgárháború végén, katonáinak jelentős részét veteránusként Itáliában telepítette le.

14. Az alábbiakban *Augustus önéletírásának (Res gestae divi Augusti)* és Suetonius Augustus-életrajzának egy-egy részletét olvashatja. Hasonlítsa össze a két szöveget a megadott szempontok szerint!

Tizenkilenc éves koromban a magam elhatározásából és a magam költségén hadsereget szerveztem, amelynek segítségével a párturalomtól elnyomott államot felszabadítottam. Ezen a címen a senatus engem és a consulokat bízott meg azzal, legyen gondunk rá, hogy az állam semmi kárt ne szenvedjen. A nép pedig ugyanebben az évben, miután a háború során mindkét consul elesett, consullá és triumvirré választott az állam ügyeinek rendbehozatalára.

Atyám gyilkosainak istentelen tettét törvényes ítélettel megtoroltam: száműztem, majd – amikor fegyverrel támadtak az állam ellen – nyílt csatában kétszer is legyőztem őket.

Sokszor viseltem hadat szárazon és vízen, belső és külső ellenség ellen az egész földkerekségen, és győzelmeim után minden kegyelmet kérő polgárnak megkegyelmeztem.

[...] a senatus és a római nép egyetértőleg azzal bízott meg, hogy korlátlan hatalommal egyedül legyek a törvények és erkölcsök felvigyázója, de én egy olyan tisztséget sem fogadtam el, amelyet őseink szokása ellenére ruháztak rám.

(*Res gestae divi Augusti*)

Tisztségeket, hivatalokat a törvényes kor elérése előtt is elláttam, egyes újfajta méltóságokat pedig életem végéig viselt. Még

huszadik évét sem töltötte be, mikor megszerezte a consuli hatalmat, mégpedig úgy, hogy legióit szinte ellenségként egészen Róma alá vonultatta, és követeket küldve a városba, a hadsereg nevében magának követelte a consulságot. Ez alkalommal a küldöttség vezetője a senatus ingadozását látva, hátravetette köpönyegét, és kardja markolatára mutatva nem habozott a tanács színe előtt kijelenteni: „Majd megteszi ez, ha ti nem teszitek.”

Az állam újjászervezésére felállított triumviratus tisztségét tíz évén keresztül látta el; ebben a minőségben a proscibálások megszüntetése érdekében egy ideig szemben állt társaival; de ha ilyen eljárás mégis elkezdődött, mindkettőjüknél keményebben viselkedett. Mert társai bizonyos emberek esetében gyakran hajlottak szép szóra, könyörgésre, ő azonban mindenáron arra törekedett, hogy senkit se kíméljenek; [...].

(Suetonius: *A caesarok élete*)

a) A senatussal való kapcsolata

b) Hivatalainak betöltése/megszerzése

c) Ellenfeleihez fűződő viszonya

d) A köztársasággal való kapcsolata

15. Az alábbiakban római történetíróktól olvashat részleteket a „caesarok” életéről. A szövegek és az ismeretei alapján párosítsa az eseményeket a felsorolt személyekkel! (Két név kimarad.)

Traianus, Nero, Caligula, Vespasianus, Hadrianus, Titus, Claudius, Domitianus

A) [...] fia, egyszer szemére vetette, hogy még a vizelés megadóztatását is kieszelte; [...] erre [fia] orra alá dugta az első befizetésből származó pénzdarabot, s közben azt tudakolta, „bántja-e a szaga”, [fia] tagadó válaszára azt mondta: „Pedig látod, ez abból a vizeletből való.”

(Suetonius: *A caesarok élete*)

B) [...] felgyújtotta Rómát; ez oly nyilvánvaló volt, hogy sok consuli rangú férfi egy ujjal sem bántotta [...] szolgálait, pedig kóccal, fáklyával a kézben tetten érték őket tulajdon házaikban; néhány terményraktárt az Aranyház szomszédságában, minthogy a telkére igen vásott a foga, előbb hadigépekkel kellett összeromboltatnia, csak azután gyűjtötte fel. Hat nap, hét éjjel dühöngött a tűzvész, s a nép emlékművek, síremlékek épületébe húzódva keresett oltalmat és menedéket magának.

(Suetonius: *A caesarok élete*)

C) [...] a római uralmat az Isteren [Duna] túlra kiterjesztette, a dákok sapkát viselő, vad törzseit leigázta, királyukat, Decebal legyőzte. Ugyanakkor napkelet felé az Indus és az Euphrates folyamok között élő minden népet háborúval kényszerített térdre, [...].

(Sextus Aurelius Victor: *Történelem dióhéjban*)

D) Egyetlen hadjáratot kezdeményezett, az is meglehetősen szerény vállalkozás volt. [...] Britanniát választotta; ott ugyanis az isteni Julius óta nem próbálkozott senki, de a tartomány éppen erősen forrongott is, mert Róma nem szolgáltatta ki a britanniai szökevényeket.

(Suetonius: *A caesarok élete*)

E) Mások viszont [...] főleg azért voltak a templom lerombolása mellett, hogy minél tökéletesebben megsemmisítsék a zsidó és a keresztény vallást: hiszen ezek a vallások, bár ellenkeznek egymással, mégis egy töről fakadnak; a keresztények a zsidóktól erednek: ha a gyökeret kiirtják, a törzs már könnyen el fog száradni.

(Sulpicius Severus: *Chronica II.*)

F) [...] az ékesszóláshoz és a tudományokhoz értett jobban, békét kötött keleten, és visszatért Rómába. Ott aztán görögök vagy Numa Pompilius módjára vallási szertartásoknak, törvényhozásnak, gymnasiumoknak és tudósoknak kezdte szentelni minden idejét, hogy végül még a szabad művészeteknek nevezett tudományok művelésére iskolát is alapított Athenaeum1 néven.

(Sextus Aurelius Victor: *Történelem dióhéjban*)

16. Az alábbi képek az ókori Rómához és Athénhoz köthető helyszíneket, tárgyakat mutatnak be. Írja a táblázatba a képek betűjelét a megadott szempontoknak megfelelően!

Szempont	Athén	Róma
Rekonstrukciós kép		
Legendás alapító		
Szórakozás		
Fizetőeszköz		
Templom		
Mai felvétel		

17. Az alábbiakban a római vallás jellegzetes vonásait megjelenítő korabeli szövegek olvashatók. Tanulmányozásuk után ismeretei segítségével válaszoljon a kérdésekre!

A) Mert hogy másról ne is beszéljek, a hellének között a közügyek intézőire – bár tízen is ellenjegyzik s pecsétükkel látják el [a nyugtát], és kétannyi tanút hívnak hozzá – még egy talentum összeget sem lehet tisztességgel rábízni; a rómaiak viszont sokkal nagyobb összeget bíznak rá magistratusaikra és legatusaikra, s azok mégis becsülettel járnak el, kizárólag azért, mert köti őket az eskü szentsége. Más népeknél nehéz találni olyan embert, aki távol tartja kezét a közpénzektől, és tiszta az effajta bűnöktől; de ugyanilyen nehéz Rómában olyan emberre lelni, akit efféle bűnös praktikán rajtakaptak volna.

(Polübiosz: *Hisztoriai*)

Hogyan értékeli a történetíró a vallás szerepét a római társadalomban? Mi adja az alapot a göröggel történő összehasonlításhoz?

B) E felavatás értelmében ezen határokon belül senkinek sem szabad épületet emelnie, vagy meglévőt itt hagynia; nem szabad kereskedni, fát vagy egyéb növényt ültetni.

(Róma városi felirat)

Miképpen kötődött egy adott terület a római vallási rituálékhoz?

C) Tarsina városát, [...] futamítsd meg – reszkettesd meg; sújtsd földre –, fojtsd vízbe, hóval, árral elborítsd –, korbácsoljad, üssed-vágjad; s megkötözve vesd a mélybe.

(Átokformula a köztársaság korának kezdetéről)

Milyen célra használták a rómaiak a devotiót, a rituális átkot?

D) Itt van Vesta tüze, itt az égből lehullott pajzsok, itt az istenek mind, akik kegyesek lesznek hozzátok, ha itt maradtok.

(Livius: *Ab urbe condita* [A város alapításáról])

Milyen kapcsolatban álltak egymással az istenek és Róma?

E) Innen figyelj a baglyot és varjút nyugat felől, a hím- és nőstényharkályt kelet felől – kelet felől a madarakat, a szent hírnököket számomra, Iguvium városa számára –, itt e helyen!

(Tab. Iguv.)

Milyen rituáléről olvashatunk a fenti szövegben? Kik végezték?

F) Akár isten vagy Te, akár istennő, aki Karthágó népét és városát oltalmazd alatt tartod, Téged kérlek, te nagy isten, ki véded ezt a várost és népét: könyörgök hozzád és isteni társaidhoz: hagyjátok el Karthágó népét és városát, hagyjátok magukra szent helyeit, templomait és városukat, és távozzatok el belőle! Népébe és államába oltsatok félelmet, rettegést, feledést; hozzánk hivatván, jöjjetek Rómába énhozzám és az én népemhez; [...].

(Macrobius: *Saturnalia*)

A szöveget egy evocatio (a latin kifejezés jelentése: idézés, itt: istenek megidézése) nevű rituálé részeként mondták el. Milyen célt szolgált?

18. A táblázat kitöltött oszlopában azokat a jelzőket találja, amelyeket Homérosz *Íliász*, és Hésziodosz *Az istenek születése* című műveiben használnak. Rendelje az istenek nevét és római megfeleltetésüket a táblázat kitöltött oszlopaihoz!

Istenek görög nevei

- A) Pallasz Athéné
- B) Poszeidón
- C) Artemisz
- D) Hesztia
- E) Apollón
- F) Aphrodité
- G) Héphaisztosz
- H) Hermész
- I) Héra
- J) Árész
- K) Hádész
- L) Zeusz
- M) Déméter
- N) Dionüszosz

Római megfelelőjük

- 1. Apolló
- 2. Bacchus
- 3. Ceres
- 4. Diana
- 5. Iuno
- 6. Iuppiter
- 7. Mars
- 8. Mercurius
- 9. Minerva
- 10. Neptunus
- 11. Pluto
- 12. Venus
- 13. Vesta
- 14. Vulcanus

Isten neve (görög)	Római megfelelője	Jelzőik az <i>Íliászból</i> és <i>Az istenek születése</i> című műből
		nagy, égi, bölcs, mennydörgő, fenséges, hatalmas, fellegtorlaszoló
		tehénszemű, fehérkarú, tisztos, szent úrnő, arany trónszékű
		földrázó, büszke, kékfürtű
		szépkoszorús, gabonában dús, széphajú nő
		az <i>Íliászban</i> nincs jelzőjük
		földből gyúrt, híres, sánta kovács, híres-ügyes
		holtak fejedelme, nagykapujú, kapuzáró, ködülte homály ura
		pajzsbeverő, emberölő, harc keltője, hatalmas, harcias, vad, lándzsa-rázó
		bagolyszemű, harc keltője, félelmes szűz, bölcs
		hasznotadó, nagy, szárnyas, híres, isteni hírnök
		nyilazó szűz, zajszerető, aranykorsós, nyilas, vadra vadászó
		ragyogó, fénylő, nagy, messzeható, messzelövő, íjas, Zeusz sarja, aranykardos
		dús örömosztó
		arany, mosolyszerető, szép, mosolygó, habszülte

19. Párosítsa a római örökséget ábrázoló képeket a táblázatban megfogalmazott leírásokkal, és írja be a megfelelő fogalmakat!

Leírás	Kép betűjele	Fogalom
1. 600 méter hosszú ovális versenypálya, ahol lovas- és kocsiversenyeket tartottak, de előfordult, hogy vízzel töltötték fel, hogy tengeri ütközetekkel szórakoztassák az akár 200 ezres közönséget.		
2. A barbár világot Rómától elválasztó felépítmény katonai célból és a kereskedelem megadóztatása miatt épült a birodalom határai mentén a császárkorban.		
3. A nagyobb városok vízellátását szolgáló lejtős építmény, amelynek fedett csatornáiban friss víz csörgedezett.		
4. A provinciákban állomásozó római katonaság által létrehozott épületegyüttes, amely mindig azonos alaprajzra épült. Katonai funkciójukat elveszítve városokká váltak.		
5. Gladiátorküzdelmeknek helyet adó épület. Az óbudai katonaváros mellett felépített darabban katonai kiképzés is folyt.		

20. Az alábbi újszövetségi idézetek a kereszténység tanításának néhány lényegi elemét mutatják be. Kösse össze őket a mellettük felsorolt értelmezésekkel!

1. Aztán fogta a kelyhet, hálát adott, és ezekkel a szavakkal nyújtotta nekik: „Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem, a szövetségé, amelyet sokakért kiontanak a bűnök bocsánatára.

(Máté 26. 27–28.)

2. Ekkor megkérdezte tőlük: „Kinek a képe és a felirata ez?” „A császáré” – felelték.

Erre azt mondta nekik: „Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és az Istennek, ami az Istené!”

(Máté 22. 20–21.)

3. [...] ő pedig szólásra nyitotta ajkát. Így tanította őket: „Boldogok a lélekben szegények, mert övék a mennyek országa.”

(Máté 5. 2–3.)

4. Végül egy igen magas hegyre vitte a sátán, s felvonlatta szeme előtt a világ minden országát és dicsőségüket.

„Ezt mind neked adom – mondta –, ha leborulva imádsz engem.”

Jézus elutasította: „Távozz sátán! Meg van írva: Uradat, Istenedet imádd, s csak neki szolgálj!”

(Máté 4. 8–10.)

5. Megkeresztelkedése után Jézus nyomban feljött a vízből. Akkor megnyílt az ég, és látta, hogy az Isten Lelke mint galamb leszállt és föléje ereszkedett.

Az égből szózat hallatszott: „Ez az én szeretett Fiam, aki-ben kedvem telik.”

(Máté 3. 16–17.)

6. Beteljesedett az idő, és már közel van Isten országa.

(Márk 1. 15.)

A) Keresztelő János a végítéletet és a Messiás eljövételét hirdeti, és a végső fölkészülésnek a kifejezésére szólítja föl az embereket, a „bűnbánat keresztségére”, a megtérésre. Ez lesz a kereszténység tanításának alapja.

B) Jézus nem lázított a fennálló társadalmi rend vagy egy elnyomó hatalommal szemben. Még Péternek is azt mondta: „Tedd vissza hüvelyébe kardodat, mert aki kardot ragad, kard által vész el.” A kereszténység fontos kérdése volt a hatalomhoz való viszony. Láttuk, hogy Jézus a „nem e világból való ország”-ról, hanem a „Mennyei Jeruzsálemről” beszélt, s számára közömbös volt a földi királyok uralma, illetve birodalmaik.

C) A galamb formájában megjelenő Szentlélek és az Isten szava teszi egyértelművé, hogy Jézus Isten fia, maga a Messiás.

D) A hegyi beszéd az evangéliumi erkölcs összefoglalása. Ez a legnépszerűbb evangéliumi szöveg a keresztény világ határain túl. Az elnevezés Szent Ágostontól származik.

E) A sátán felkínálta Jézusnak a lehetőséget, hogy elpusztítsa a Római Birodalmat. Jézus azonban nem az „e világi”, hanem a „mennyei királyságot” hirdette, és azt, hogy a világ minden ember alkotta birodalma meg fog dőlni. Megváltása nem politikai jellegű, hanem lelki, és mindenkihez szól, ezért a szabadságért és Izrael nagyságáért küzdő zsidóság hiába várta, hogy a „Messiás” vezérként álljon az élére.

F) A cselekményre Antiochiai Szent Ignác (110. körül) használta először az „eucharisztia” (hálafelajánlás) elnevezést. Az eucharisztia (avagy úrvacsora) tehát az a keresztény szertartás, amelyen Jézusnak a kenyérről és borról az utolsó vacsorán mondott szavait és ottani cselekedeteit ismétlik meg liturgikus módon. Másrészt az eucharisztia jelenti a kenyér és a bor színe alatt valóságosan jelen lévő Jézus Krisztust is.

21. Az alábbi idézetek Róma és a kereszténység viszonyának alakulását/változását dokumentálják. A források és ismeretei segítségével válaszoljon a hozzájuk tartozó kérdésekre!

A) A jelentések szerint az a legnagyobb vétkük vagy eltévelyedésük, hogy bizonyos napon hajnalhasadta előtt összegyülekeznek, és váltakozva karban énekelnek az istennek hitt Krisztus tiszteletére, és esküvel kötelezik magukat, nem ám valami gaztetre, hanem arra, hogy nem lopnak, nem rabolnak, nem követnek el házasságtörést, nem szegik meg esküjüket, a rájuk bízott letét kiadását felszólítás esetén nem tagadják meg: ennek végeztével pedig rendszerint szétszélednek; majd ismét összejönnek, hogy közösen fogyasszák el közönséges és ártatlan lakomájukat; ezt azonban abbahagyták, miután parancsolatra betiltottam a titkos társaságokat.

(Ifjabb Plinius levele Traianus császárhoz)

Ha Plinius (Bithünia helytartója) ártatlannak véli a keresztények „gyülekezését”, miért írt mégis levelet császárnak?

Megértette-e ez a római értelmiségi a kereszténység valós természetét?

B) [...] olyan emberek ezek, akiket a nép büntetteik miatt gyűlölt, s akiket keresztényeknek (= Christiani) neveztek. Így nevezik őket Christus után, akit Tiberius uralkodása alatt a procurator Pontius Pilatus kivégeztetett; ez a kártékony babona ezáltal rövid időre el lett nyomva, de megint felbukkant, nemcsak egész ludeában, e malum [gonoszság] szülőföldjén, hanem Róma városában is, ahol mindenfajta kegyetlenség és gyalázatoság összegyűlik, és gyakorló hívőkre talál.

(Tacitus: *Annales* [Évkönyvek]; 2. század)

Mi az oka annak, hogy ez a szöveg az előzővel szemben elutasítóan lép fel a kereszténységgel szemben?

C) Az áldozatok felügyeletére rendelt bizottságnak: a Theadelphia-falubeli Charistól. Mindig áldoztam és megadtam a tiszteletet az isteneknek, most pedig jelenléteketben, a rendelkezéseknek megfelelően, ital-, majd [égő] áldozatot mutattam be, és ettem az áldozati húsból. Kérlek titeket, hogy ezt tanúsítsátok. Legyetek jó szerencséve! Mi, Aurelius Serenus és Aurelius Hermas, láttuk, amint áldoztál, Én, Hermas, tanúsítom.

(Áldozási igazolás Decius idejéből; 250)

Miért elégedtek meg a hatóságok az áldozat formális teljesítésével az őszinte hit helyett?

D) [...] a keresztényeknek is, és mindenkinek megengedjük, hogy szabadon azt a vallást kövessék, amelyiket akarják – hogy akármilyen istenség [van] az égi székelyen, hozzánk és minden alattvalónkhoz kegyes és jóindulatú lehessen [...] nyílt és szabad vallásgyakorlat jogát – századunk nyugalma érdekében – másoknak is engedélyeztük, hogy mindenkinek módjában álljon szabadon tisztelnie, amit választott. Ezt azért tettük, nehogy az legyen a látszat, mintha bármelyik kultuszt vagy vallást bármiben is meg akarnók rövidíteni.

(Constantinus és Licinius mediolanumi [milánói] edictuma; 313)

Mivel indokolják a császárok a rendelet kiadását?

Mennyiben változtathatta ez meg a kereszténység viszonyát a római államhoz?

E) Megparancsoljuk, hogy mindazok a népek, amelyek a mi kegyelmes kormányzatunk uralma alatt állnak, abban a vallásban éljenek, amelyet a hagyomány szerint Szent Péter apostol adott át Róma népének. Tehát: mindenkinek hinnie kell az Apostoli Hitvallás és az evangéliumi tanítás értelmében az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek egységesen isteni voltát, egyenrangú méltóságát és szent hármasságát. Meghagyjuk, hogy akik ezt a hitvallást követik, a „katolikus keresztények” nevével viselhetik, a többiek azonban, akiket eszteleneknek és örülteknek ítélünk, az eretnek hitvallásuknak megfelelő gyalázatos nevet viseljenek, és egyelőre az isteni bosszúnak adjuk át őket, de majd, amidőn isteni sugallatból erre utasítást kapunk, magunk is gondoskodunk megbüntetésükről.

(Theodosius rendelete; 391)

Mennyiben hozott Theodosius rendelete változást a milánói rendelethez képest?

22. A táblázatban felsorolt római „cézárokat” sajátos kapcsolat fűzi a térképen jelölt területekhez. Rendelje a nevükhöz a terület számát, majd indokolja választását! Egy terület több személyhez, illetve egy személyhez több terület is kerülhet!

Név	Betűjel	Terület megnevezése	Indoklás
1. Iulius Caesar			
2. Augustus			
3. Claudius			
4. Vespasianus			
5. Hadrianus			
6. Traianus			

23. Az alábbi érméken Diocletianus és Constantinus alakja látható. Vesse össze a két ábrázolást az ismeretei és a kérdések segítségével!

a) Az első érmén Diocletianus egyedül, míg a másodikon Constantinus az „Invictus Sol” („Győzhetetlen Nap”) istenséggel a háttérben látható. Mi az oka az eltérésnek?

b) Milyen szerepet kapott/kapathatott – neve alapján is – az istenség a zűrzavaros kései császárkorban?

c) Milyen szimbólum jelképezi az érméken a napistenséget?

d) Miért volt propagandaértéke, a korban, hogy Constantinus érmeje aranyból készült?

e) Az egyháztörténeti hagyomány szerint Constantinus kereszténnyé lett. Az érme alapján mi motiválhatta cselekedetét?

24. Csoportosítsa a szövegeket aszerint, hogy elfogadják vagy elutasítják-e a barbár életmódot, majd válaszoljon a kérdésekre!

A) Semmi másuk nincs, mint hó, mezők és erdőségek. Olyan nagy ott a barbárság, hogy nem is értik, mi az a béke. (Florus a szarmatákról; 1. század)

B) [A gótok] könyörögve kérték kiűzött népük befogadását a folyam innenső partjára – az emberek akkor sem ijedtek meg, inkább örvendeztek, hiszen a hízelgés szakértői még nagyobbnak tüntették fel a császár szerencséjét, amely íme a világ végéről annyi újoncot hoz és kínál fel neki váratlanul, hogy saját erőinek és az idegeneknek egyesítése révén győzhetetlen sereg fölött rendelkezik, [...]. Ebben a reményben több helyre embereket küldtek ki, hogy a vad tömeget szekerikkel együtt áthozzák. [...] A tisztán nem látó illetékesek ügybuzgalma így készítette elő a római világ pusztulását. (Ammianus Marcellinus; 4. század)

C) Mi szeretjük a szegyetelenséget, ők, a gótok, elátkozzák, mi menekülünk a tisztaság elől, ők szeretik. [...] röviden szólva minden [barbár] népnek vannak bizonyos hibái, de néhány jó tulajdonsága is. [...] Milyen reménye lehet még Rómának, ha a barbárok tisztábbak és erkölcsösebbek, mint a rómaiak? (Salvianus egyházatya; 450–460 körül)

D) A falvak nem összefüggő és egymás mellett álló házak, ahogy nálunk: minden háznak körös-körül széles nagy udvara van – lehet, hogy védelemül a tűz ellen, de lehet, hogy csak nem tudnak másképp építkezni. Épületkövet és téglát nem használnak: minden építkezéshez, szépséggel és csínossággal nem törődve, durva, faragatlan fát használnak. (Tacitus a germánokról; 2. század)

E) Ami a gótok és vandálok életmódját illeti, mi az, amiben magunkat elébük helyezhetnénk, vagy akár csak össze is hasonlíthatnánk velük? [...] csaknem minden barbár, ki egy néphez, egy király alá tartozik, szereti, közel valamennyi római pedig üldözi egymást [...] sokan – és nem is szegényes családból származók –, kik a szabad ember műveltségével rendelkeznek, az ellenséghez menekülnek [...]. És ámbár azoktól, kikhez menekültek, életmódban is, nyelvben is különböznek, sőt, hogy úgy mondjam, a barbár testek és öltözékek bűzétől is utálkoznak, mégis inkább elviselik a barbárok eltérő életformáját, mint a rómaiak kegyetlenkedő igazságtalanságát.

(Salvianus; 5. század)

F) Örök tél és homályos ég fullasztja őket, kopár föld tartja őket betegen, az eső ellen zsúpfedél vagy levelek alá húzódnak, jéggé fagyott mocsarakon át vándorolnak, vadállatokat fognak eleséggül.

(Seneca a germánokról; 1. század)

G) Ha a barbárok csak azért törtek be a római területre, hogy Keleten és Nyugaton a templomok megteljenek hunokkal, vandálokkal, burgundokkal és más nemzetiségek hívőivel, akkor dicsérnünk kell Isten irgalmasságát.

(Orosius egyházatya; 5. század)

a) Fogalmazza meg, hogyan változik az idő függvényében a barbárok megítélése! Mi ennek az oka?

b) Mennyiben függ össze a vélekedés a szerző személyével?

c) Milyen okoknak tulajdonítja a barbár veszélyt Ammianus Marcellinus?

d) Melyik időszak barbárképét véli valósabbnak? Miért?

Elfogadják a barbárokat	Elutasítják a barbárokat

25. Ammianus Marcellinus történetíró, volt katona leírása a hunokról és hírükről szól. A forrás tanulmányozása után válaszoljon a kérdésekre!

A hunok népe, melyről a régi íráskor alig emlékeznek meg, a Maeotis mocsarain túl, a Jeges-óceán mellett tanyázik; vad-sága minden képzeletet felülmúl. [...] nincs bennük semmi szépség, olyanok, mint az eunuchok: zömök, izmos termetűek, vastag nyakúak, ijesztően formátlanok; az ember két lábon járó állatokhoz, vagy hídkorláthoz használt, elnagyoltan faragott tuskóhoz hasonlíthatná őket. De bármennyire viszsztatásító is emberi megjelenésük, életmódjuk folytán mindenesetre olyan edzettek, hogy sem a tűznek, sem az ízletes ételnek nem érzik hiányát, hanem vadnövények gyökereivel és félig nyers juhússal élnek, amelyet combjuk és a ló háta közé illesztve rövid ideig melegítenek. [...] Így kóborolnak szerte a hegyekben és az erdőkben, hiszen csecsemőkoruktól fogva megszokták a hideget, az éhezést és a szomjúságot. Idegenben sem vonulnak födeles hajlékba, csak végső szükségben, mert nem érzik magukat biztonságban, ha tető van fölöttük. [...]

Ezeknél senki sem szánt, még csak hozzá sem nyúl az ekéhez: mindannyian jelölt lakóhely nélkül, otthon, törvény, állandó szokás nélkül kóborolnak, mintha mindig menekülnének valami elől lakásul szolgáló szekerekkel.

(Ammianus Marcellinus; 4. század)

Attila ábrázolása egy 16. századi metszeten

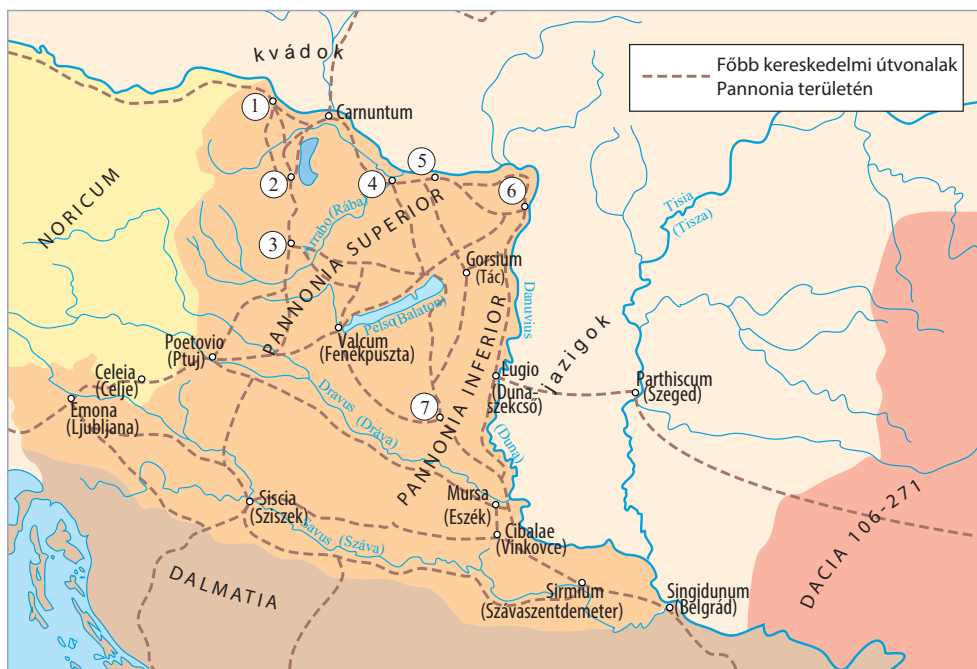
a) Hogyan viszonyul Ammianus a hunokhoz? Mi lehet ennek az oka?

b) Miben tért el a hunok életmódja a germánokétól?

c) Mennyiben felel meg Attila középkori hírének a 16. századi metszet? Milyen attribútumokkal (jellemző jegyekkel) ábrázolják?

d) Keressen olyan motívumokat a szövegben, amelyek a kalandozó magyarokról szóló leírásokban is fellelhetők!

26. Azonosítsa a térképen fekvő pannoniai településeket, és adja meg a római kori latin és a mai nevüket!

Név	Római kori település neve	Mai magyar városnév
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		

27. Az alábbiakban pannóniai feliratokat olvashat, és egy sírkövet láthat. Ismeretei és a források segítségével válaszoljon a kérdésekre!

A) Drága Sabina, a hű hitves pihen itt, e koporsó Börtöne zárja. Remek művész, remekebb az uránál, Édes a hangja, csodálatosan pengette a lantot. Jaj, lecsapott a halál, jaj, örökre lezárta az ajkát, Száz napot is fukarul mért csak huszonöt tavaszához. Ámde velünk marad ő, mert népe szívében örökké Él a rajongva imádott isteni orgonaművész. Boldogan élj, aki olvasod ezt, legyen életed áldott, S bánatosan suttogd: Aelia Sabina, pihenj!
(*Titus Aelius Iustus, a II. segédlegio víziorgonistája és külözoldosa állította feleségének.*)

B) Az isteneknek és a halotti szellemeknek! Aurelius Bitusnak, a II. Kisegítő légió kürtösének, aki háborúban esett el a 18. szolgálati évében, élt 38 évet és három hónapot, és Vitalinus nevű fiának, aki négy évet, 11 hónapot és 18 napot ért meg, valamint Bitille nevű lányának, Dalmatius és Quintilianus nevű fiainak állította Aurelia Quintililla, a férje és gyermekei emlékére.

C) A leghatalmasabb és legjobb Jupiternek az Imperátorok és Augustusok jólétéért, visszatéréséért és győzelméért tett fogadalmát váltotta be Titus Aelius Celsus, Petronia Respecta nevű feleségével és Aelius Celsus nevű fiával Augustus elsején, Macrinus és Celsus konzulása alatt, e kő felállításával, örömmel a kegyes istenségnek.

a) Milyen eltérő vonásokat talál a római kori és a modern (elsősorban magyarországi) sírkövek között?

b) Mennyi és milyen információt tartalmazhat egy római kori sírkő?

c) Mennyiben változtak a temetkezési szokások a kereszténység időszakában?

d) Mi tudható meg az emlékek alapján a római kori társadalomról?

e) Miben tér el az utolsó felirat a többiektől?

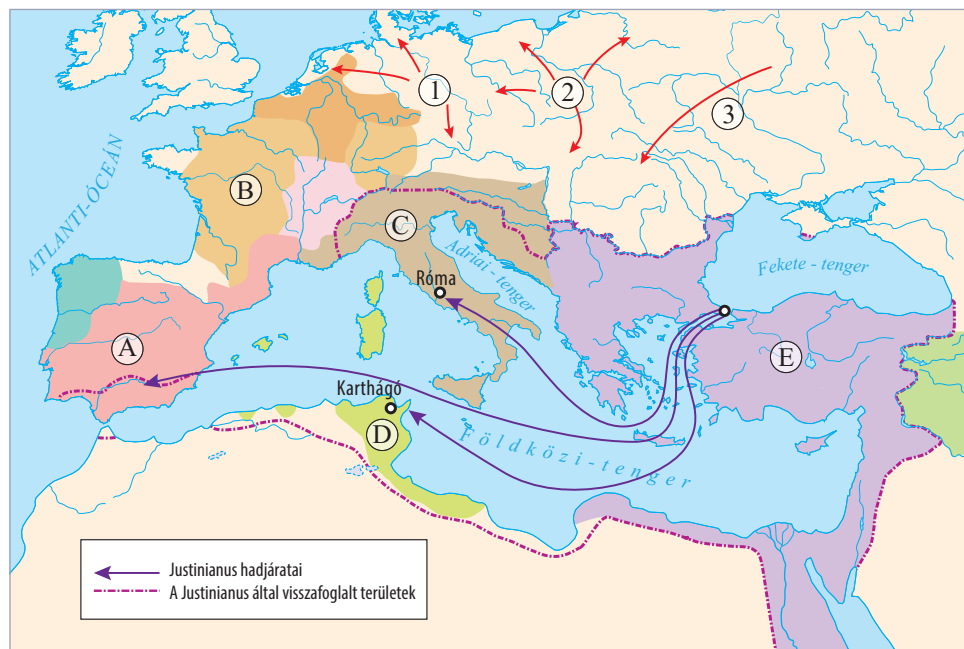
28. Párosítsa a pannoniai régészeti leleteket, építészeti emlékeket lelőhelyükkel/megtalálási helyükkel!

1. _____ 2. _____ 3. _____ 4. _____ 5. _____

IV. A középkor

1. Az alábbi térképen látható betűk az 5-6. századi államokat, a számok pedig a népeket jelzik. Ismeretei segítségével készítsen jelkulcsot a térképhez!

Jel	Magyarázat
A)	
B)	
C)	
D)	
E)	
1	
2	
3	

A germán királyságok közül Justinianus császár kettőt felszámolt. Melyek voltak ezek?

2. Az alábbi négy forrás elolvasása után töltsse ki a táblázatot! Egy-egy állításhoz több forrás is tartozhat.

- A) És mivel akkor a görögöknél megszakadt a császárok dinasztiája, és a hatalom felettük asszonyok kezében volt [éppen Iréné császárnő gyakorolta a hatalmat], az látszott helyesnek az apostoli Leó pápa, a pápai tanácsban részt vevő összes szent atyák, valamint a többi keresztény nép előtt, hogy a frankok királyát, Károlyt császárnak nevezzék, hiszen ő tartja hatalmában magát Rómát, ahol mindig a császárok székhelye szokott lenni, de uralkodik a többi székvárosok felett is végig Itáliában, Galliában és Germániában; minthogy a Mindenható Isten ezeket a székhelyeket mind az ő hatalma alá engedte, ezért igazságosnak tűnt számukra, hogy Isten segítségével és az egyetemes kereszténység kívánságára Ő [Károly] felvegye ezt a címet. Ezt a kívánságot megtagadni maga Károly király sem akarta, s a mi Urunk Jézus Krisztus születése ünnepén a Leó pápa úr által történt felszentelésekor a császári címet felvette.
(Einhard: *Vita Karoli Magni* [Nagy Károly élete])
- B) Az Úr születésének ezen a szent napján, mikor a király mise közben Szent Péter apostol sírja előtt elmondott imádsága után felemelkedett, Leó pápa megkoronázta, a római nép pedig ezt kiáltozta: „Éljen és győzedelmeskedjék Carolus Augustus, az Isten által megkoronázott nagy, békét teremtő császár!” A magasztalások elhangzása után a pápa olyan tiszteletben részesítette, mint a régi uralkodókat, Károly pedig a 'patricius' név helyett 'felséges császárnak' [imperator et augustus] nevezte magát.
(*Annales Regni Francorum* [A Frank Királyság évkönyvei])
- C) Ez utóbbi [Rómába] menetelének azonban nemcsak ezek voltak az okai, hanem az is, hogy Róma város lakói Leó pápát sok bántalommal, illetve arra kényszerítették, hogy a király védelmét kérje. [A király] tehát Rómába ment, hogy az egyház rendkívül zavaros állapotát rendbe hozza, és az egész telet ott töltötte. Ez idő alatt vette fel a császári és augustusi nevet. De ettől eleinte annyira idegenkedett, hogy amint később megerősítette, azon a napon nem lépett volna be a templomba, bármilyen kiemelkedő ünnep lett volna, ha a pápa szándékát előre tudja. [A császári] cím felvétele miatt keletkezett irigységet, amellyel állítólag megbántotta a [kelet-]római császárokat, nagy türelemmel viselte. Nagylelkűséggel győzte le [az irigyek] dacosságát, hiszen azoknál kétségkívül sokkal kiválóbb volt, sűrűn küldött hozzájuk követtségeket, leveleiben pedig testvéreinek nevezte őket [...].
(*Az apátság feljegyzései*, Lorschi Évkönyvek)
- D) És akkor a tiszteletre méltó és kegyes főpap a saját kezében tartott igen értékes koronával megkoronázta őt [Károlyt]. Akkor az összes római hívők, tekintetbe véve azt a rendkívüli védelmet és szeretetet, amelyet ő a római szentegyház és annak helytartója iránt tanúsított, Istennek és Szent Péternek, a mennyország kulcstartójának sugallatára, egy akaratlan fennszóval kiáltották: „Károlynak, az Istentől koronázott legkegyesebb Felségnek, a nagy és békeszerető császárnak élet és győzelem!” Szent Péter apostol oltára előtt, több szentet segítségül hívva, háromszor mondták el ezt, és így Károlyt római császárrá emelték. A szent helytartó és főpap szentelt olajjal felkenete Krisztus legkiválóbb fiát, Károly királyt, ott mindjárt, a mi Urunk Jézus Krisztus születése napján.
(*Liber Pontificalis – A pápák évkönyvei*)

Állítások	A forrás betűjele
1. A római császári cím folytonosságát hangsúlyozza.	
2. A római egyház védelmével magyarázza Károly koronázását.	
3. A koronázás meglepetésként érte Károlyt.	
4. Károly személyét a kereszténység vezetőjeként mutatja.	
5. A szerző a bizánci császárt gőgösnek írja le.	
6. A szerző szerint a koronázás részben Károly hatalmának törvényesítése.	
7. A pápa szerepét hangsúlyozza a koronázásban.	
8. Károly hatalmát isteni eredetűnek mutatja be.	
9. A szöveg a keresztény uralkodó jellemző vonásait, lelki tulajdonságait hangsúlyozza.	

3. Az alábbi szöveges és képi források a Frank Birodalom széthullását követő időszakot mutatják be. Ismeretei segítségével válaszoljon a kérdésekre!

Elhalálozván tehát a haza atyja, a királyok legnagyobbika és legjobbika: Henrik, a frankok és a szászok egész népe, az apa által trónutódként már régen kijelölt fiút, Ottót választotta meg királyává. Úgy döntöttek, hogy az egyetemes választás színhelye az aacheni palota legyen. [...]

Az oltárra már ki voltak rakva a királyi jelvények, a kard az övvel, a mente a selyemínggel, a bot a jogarral és a korona. Az érsek pedig az oltárhoz menve, felemelte a kardot az övvel együtt, s a királyhoz fordulva így szólt: „Vedd e kardot, s űzd el vele Krisztus minden ellenségét, a barbárokat és a rossz keresztényeket, a reád ruházott isteni felhatalmazás s a frankok egész birodalmának hatalma által, valamennyi keresztény hívő legszilárdabb

békéje érdekében.” Aztán vette a selyemínget a mentével, reá öltötte mindkettőt e szavakkal: „Büszkeségedet a földig meghajtva, legyen e ruházat figyelmeztetőd arra, hogy el kell telned a hitbéli buzgósággal, s a béke megoltalmazásában életed végéig ki kell tartanod.” Majd így szólva nyújtotta át neki a botot és a jogart. „E jelvények arra intsenek, hogy alattvalóidat atyai fegyelmező szóval kell feddned, s irgalmasságod kezét elsősorban Isten szolgálói, az özvegyek és árvák felé nyújtsd ki; és soha ne hiányozzék fejedről az irgalom olaja, hogy most is és a jövőben is örök értékű jutalom legyen a koronád.” Ezután [...] nyomban olajat öntöttek a fejére, s megkoronázták őt aranykoronával. (Widukind: *A szászok története*, 967 k.)

a) A választás mellett mi biztosította még I. Ottó utódlását?

b) Milyen jelentősége lehetett a forrásban jelzett esemény helyszínének megválasztásának?

c) Ki vezette a szertartást? Mit érzékelt ez az uralkodói hatalom eredetéről?

d) A szertartás kellékei közül melyik látható a képen?

e) A szöveg alapján nevezze meg, hogy milyen tulajdonságokkal kellett rendelkeznie a kora középkori uralkodónak!

f) Milyen uralkodói címeket szerzett meg I. Ottó?

g) Milyen jelentős államok jöttek létre a Frank Birodalom területéből a 10. század végére?

4. A szöveges és képi forrás valamint ismeretei alapján válaszoljon a kora középkori társadalomra vonatkozó kérdésekre!

2. Mindazok, akik hozzánk tartoznak [a família], kedvező körülmények közt éljenek és senki őket szegénységbe ne döntse.
3. A bírák szolgánépünket saját szolgálatukra kényszeríteni ne merészeljék, hogy ti. robotot teljesítsenek, fát vágjanak vagy bármiféle ajándékot legyenek kötelesek adni [...]
4. Ha szolgálaink közül valaki javainkban tolvajlással vagy hanyagsággal kárt tett volna, tegye azt jóvá; azonban törvény szerinti büntetését is nyerje el, és verjék meg, feltéve, ha nem emberölésről vagy gyújtogatásról van szó, mert akkor még freudát [kárpótlást, vérdíjat] is tartozik fizetni. [...] A szabadok [frankok] pedig, akik birtokainkon vagy falvainkban tartózkodnak, bármit követtek is el, törvényük szerint tartoznak elégtétellel, [...]
50. A bíró állapítsa meg, hogy hány ló lehet egy istállóban és hány lovasz szükséges. Azok a lovaszok, akik szabadok, a birtokon kapjanak hűbért és a hűbérből éljenek.

(Capitulare de villis. Nagy Károly vagy fia,
Lajos aquitániai király [794–813] rendelete)

a) Milyen jogállapotú személyeket különböztetnek meg a rendeletben?

b) Kihez tartoztak a birtokokon dolgozók?

c) Kikre nem vonatkoznak a birtokokon hatályos jogszabályok? Indokolja választát!

d) A középkori társadalomszerveződés mely elemét fedezhetjük fel az 50. pontban?

e) Mi az uradalom meghatározó épülete? Hogyan utal a tulajdonviszonyokra, a földbirtoklás módjára?

5. Melyik mezőgazdasági rendszerre igazak az alábbi állítások? Jelölje X-szel a megfelelő rubrikában! (A tankönyv 113. oldalán olvasható szöveg alapján dolgozzon!)

Állítások	A) Vad talajváltó gazdálkodás	B) Kétnyomásos gazdálkodás	C) Háromnyomásos gazdálkodás	Egyik sem
1. A talaj tápanyag-utánpótlásáról nem gondoskodtak.				
2. A talaj tápanyag-utánpótlását az állati ürülék szervesanyag-tartalma biztosította.				
3. A magas népsűrűségű területeken nem lehetett alkalmazni.				
4. Alkalmazása csak a kellően csapadékos európai területeken volt lehetséges.				
5. Feltételezte az istállózó állattartást.				
6. A legfejlettebb technológiának számított.				
7. Nagyrészt szőlő és olajbogyó termesztésében alkalmazták.				

6. Egészítse ki a az uradalmak kialakulásáról és a középkori mezőgazdasági termelésről szóló szöveget a megfelelő fogalmakkal!

Fogalmak

- cséphadaró
- feudum
- hospes
- hűbériség
- jobbágy
- jobbágytelek
- majorság (allódiium)
- robot
- szügyhám
- vazallus
- nyomáskényszer
- földesúri

Az uradalom a kora középkori Európa legfontosabb gazdasági és politikai egysége. Fizikai értelemben három részre bontható: a földesúr saját kezelésű birtoka, a _____, a faluban élő _____ által használt _____ és a közös használatban lévő területek, mint a halastó, erdő vagy rét. A földek művelésében a jobbágyközösség _____-t alkalmazott, amelynek értelmében az egyes dűlőkben minden jobbágyi parcellába azonos terményt vetettek a mezőgazdasági ciklusban. A jobbágyi kötelezettségek közé tartozott a terményadó és a pénzadó megfizetése mellett a _____, amely a földesúr saját kezelésű földjének megművelését jelentette.

Az uradalom birtokosa a _____ volt, aki lehetett természetesen személy vagy egy egyházi méltóság. A _____ rendszerének alapját az örökíthető földbirtok, a _____ jelentette. A senior és a _____ között kölcsönös hűség megfogadása mellett jött létre birtokadományozás. A birtok jelentette a biztosítékát annak, hogy az adományozott hasznos szolgálatokat tehet a hűbérurának. A birtok gazdasági erejét a termőföld, az emberi munkaerő és az állatállomány adta. A szerényebb népességű területek termelékenységének növelésére _____-ek érkezhettek a túlnépesedett területekről, akik gyakran technikai újításokat is hoztak, mint az igavonók nagyobb teljesítményét lehetővé tevő _____ vagy a gabonaszemek kalászból való kinyerésére alkalmazott _____.

7. A középkori társadalmat bemutató források és az ismeretei alapján válaszoljon a kérdésekre!

A hívők társadalma egyetlen testet formál, de az állam hármat foglal magába. Az egyik a harcosoké, akik az egyházak védelmezői; ők a nép támogatói, azaz mindenkié, s közben gondoskodnak saját biztonságukról is. A másik a szolgáké. Ez a szerencsétlen rész semmit sem birtokol, csak azt, amit munkája árán szerez. Ki lenne képes összeszámolni abakusz segítségével mindazokat a terheket, amelyeket a szolgák viselnek? A hosszú eljárásokat, a kemény munkákat. A szolgák gondoskodnak mindenki számára pénzről, ruhákról, élelelről [...]. Az Isten háza, amelyről azt hittük, hogy egy, tehát három részre oszlik: vannak, akik imádkoznak, vannak, akik harcolnak, és vannak, akik dolgoznak. Ez a három rész, mely együtt létezik, nem szenvedheti a szétválasztást: az egyik által végzett szolgálatok a másik kettő szolgálatának feltételét jelentik; mindenki a maga részéről köteles az együtttest segíteni. Így ez a hármis csoport nem kevésbé egységes, és a törvény így tudott győzedelmeskedni, s a világ így élvezheti a békét. (Adalberon laoni püspök: *Carmen ad Rotbertum regem*; 997 körül)

a) Milyen társadalmi csoportokat különböztet meg a szerző?

b) Mi ezeknek a csoportoknak a feladata?

c) Milyen viszonyban/kapcsolatban állnak egymással?

d) Mi a célja ennek a kapcsolatnak?

8. A forrás elolvasása után mutassa be a senior (hűbérúr) és a vazallus (hűbéres) kapcsolatba lépésének összetevőit! Döntse el, hogy a táblázatban megfogalmazott állítások igazak-e vagy hamisak! Választását indokolja!

A hűségeskü szertartása a következő: a hűségesküt tevő férfi vagy nő térdre ereszkedik a királyság főhűbérura előtt, akinek hűségesküt kíván tenni, összekulcsolt kezét annak kezei közé teszi, és ezeket mondja: „Uram, az Ön hűbéresévé leszek ezen birtok révén – és itt meg kell neveznie, hogy melyik birtokért teszi a hűségesküt –, és ígérem, hogy oltalmazni és védeni fogom minden élő és halandó lény ellen.”

Az úrnak pedig így kell válaszolnia:

„Én pedig felfogadom Önt Isten hitében és az én hűségembe, jogaim épségben tartása mellett.”

Nem vehet el és nem tarthat vissza semmit urának tulajdonából, az ő engedélye nélkül vagy akarata ellenére, legfeljebb azon hűbérura kedvéért, akinek birtokaihoz tartozik az ő hűbérbirtoka, amelyért neki hűségesküt tett. Nem adhat senkinek tanácsot ura ellen, sem nyilvánosan nem vehet védelmébe senkit ura ellen. Nem emelhet fegyvert urára, legfeljebb olyan hűbérúr oldalán, akinek előbb tett hűségesküt. [...] És nem szabad ura feleségének vagy leányának testi gyalázatát kívánni, vagy velük bárminemű testi érintkezést keresni, csakis házasságban. [...]

Tartozik a hűbérúr a köztük fennálló hűbéri hűségnél fogva hűbéresének mindazzal a felsorolt dologgal, amelyre a hűbéres hűbérurával szemben köteles. Mert a hűbérúr és hűbérese között egyazon hűség van, amelyet mindkettő egyformán köteles elismerni és megtartani minden előbb elmondott dologban. Ezenfelül tartozik a hűbéres tiszteletet adni urának mindenben. Egyébként egyaránt tartoznak az egymás iránti hűséget szilárdan és tisztán megtartani, de ezen hűségeskü megtartásáért nem kötelesek tisztességüket és jó hírnevet feláldozni.

A hűbéres azonban többre köteles uráért, mint az őérette. A hűbéres köteles túszként jelentkezni fogságba esett uráért, ha az ezt kívánja, és ezen kívánságát vele bármely úton közölte. És mindazok, akik hűbéruraknak hűségesküt tettek, ha uruknak fegyverre vagy lóra van szüksége, vagy őt ellenség kezében, vagy halálos veszedelemben találják – kötelesek becsülettel minden tőlük telhetőt megtenni, hogy ebből a veszedelemből megszabadítsák.

(Jean Ibelin ciprusi hűbérúr és jogász; 1266)

Állítások	Igaz	Hamis	Indoklás
1. A hűbéri kapcsolat nem kölcsönösségen, hanem a hűbérúr hatalmán alapult.			
2. A kapcsolat létrejöttében szerepet játszott a feudum.			
3. A kapcsolat szent (szakrális) jellegű volt.			
4. Az eskü után a hűbéres ura hűbérurának is vazallusa lett.			
5. A hűbéres adott esetben hadat viselhetett ura ellen.			
6. A hűbéri kapcsolat mindig a király engedélyével jött létre.			
7. A hűbéresnek éppen annyi kötelezettsége volt, mint urának.			
8. A hűbéri kapcsolatok számának növekedése az egyház érdekében állt.			
9. A kapcsolat erkölcsi viszonyokat is szabályozott, így elősegítette a lovagi líra kibontakozását.			

9. Tanulmányozza a keresztény egyház feletti vezető szereppel foglalkozó forrásrészletet, majd válaszoljon a kérdésekre!

Ha Róma első helyen áll, mert mint püspököt vette fel az első apostolt, akkor Antiochia inkább fogja élvezni az elsőséget. Mert Péter apostol előbb volt Antiochia püspöke, mint Rómáé. Továbbá ha Róma az apostolfejedelem miatt [támasztja ezt az igényt], aki elsőnek járta be a vértanúk pályáját, sokkal nagyobb joggal tarthatna Róma előtt Jeruzsálem igényt az elsőségre. Továbbá ha a püspöki székek az elsőbbségüket a szék betöltőjének kvalitásából vezetik le, nem Jeruzsálem fog-e pompásan győzelmet aratni mindegyik felett? Mert Péter és mindannyiunk

Teremtője és Ura, az első és nagy főpap, minden életnek és püspöki rangnak a forrása született ott, tartózkodott ott, és áldozta föl önként magát a világ üdvösségéért. Továbbá ha Róma az apostolfejedelem által igyekszik megalapozni elsőségét, úgy Bizáncot illeti meg az elsőség, az elsőként elhivatott András [Péter] idősebb testvére által. Mert sok évvel korábban vette át Bizánc püspöki székét, mint testvére a rómaiak püspöke lett.
(Phótiosz konstantinápolyi pátriárka [820–891] művéből)

a) Mit kíván bizonyítani a forrásrészletben a szerző?

b) Mivel támaszthatná alá Antiochia elsőségét a pátriarkátusok között?

c) Mivel igazolhatná elsőségét Konstantinápoly?

d) Miért nem volt jelentős Konstantinápoly az első században?

e) Mely pátriarkátusok kerültek a birodalom felosztása után a nyugati, és melyek a keleti részbe?

f) Mely városok maradtak meg ezek közül Bizánc fennhatósága alatt a 9. században is?

10. Állapítsa meg a keleti és a nyugati kereszténység különbségeit! Válassza ki az alábbi mondatpárok-ból, mely állítások vonatkoznak a nyugati egyházra, és melyek a keletire!

A) „A Szentlélek az Atyától és a Fiútól származik.”

B) „A Szentlélek az Atyától származik.”

C) A főoltáron kívül a szenteknek is vannak oltáraik, képeik, szobraik a templomokban.

D) Egy oltár van a templomban, a szenteknek csak képi ábrázolásuk van jelen. A szentélyt képfal (ikonosztáz) választja el a hívektől.

E) A középkorban a mise nyelve görög vagy pravoszláv.

F) A középkorban a mise nyelve latin.

G) Tagadja a purgatórium (tisztítótűz) létezését.

H) Tanai szerint létezik a purgatórium.

I) A Gergely-naptárt használja az egyház is.

J) A Julianus-féle naptárt használja az egyház.

K) Az alsópapság a felszentelés előtt házasodhat.

L) A papság nem házasodhat.

M) Az egyház feje a pápa, egyedüli örököse Szent Péternek.

N) Róma és Bizánc püspöke egyenrangú, az egyház irányítása a zsinatot illeti meg.

Nyugati egyház							
Keleti egyház							

11. A Szent Benedek *Regulájából* származó részletek szerzetesi erényeket mutatnak be. Nevezze meg ezeket!

A) Mihelyt tehát az előljáró valamit parancsol, azon szent szolgálat miatt, melyet fogadtak, valamint a pokoltól való félelem és az örök élet dicsősége miatt, mintha csak isteni parancs volna, késlekedést ne ismerjenek a cselekvésben [...].

B) [...] a tökéletes tanítványok is ritkán kapjanak engedélyt még a jó, szent és épületes beszédre is, mert írva van: „A sok beszédben nem kerülöd ki a bünt” [...].

C) [...] az istenszolgálatban, az imateremben, a monostorban, a kertben, az úton, a mezőn, szóval: bárhol ül, jár vagy áll, mindig lehajtott fővel a földre szegezze szemét. Bűneiért mindenkor tartsa magát vádlottnak és vélje azt, mintha máris jelen lenne azon a rettenetes ítéleten; [...].

D) Őrizkednünk kell tehát minden rossz vágytól, mert a halál leselkedik a gyönyörök bejárata mellett. Ezért parancsolja az Írás is: „Ne járj érzéki vágyaid után” [...].

E) Senki se merészeljen az apát rendelése nélkül bármit is adni vagy elfogadni, vagy bármit is sajátjaként bírni; egyáltalán semmit sem: se könyvet, se írotáblát, se íróvesszőt, tehát igazán semmit se.

12. Válaszoljon az iszlám születését leíró forrást elemző kérdésekre!

Aludtam – így beszéli el Mohamed maga –, amikor egy teleírott leplet hozott nekem, és ezt mondta: „Olvasd!” Erre én így szóltam: „Nem tudom elolvasni.” Ekkor úgy beleszorított engem a lepelbe, hogy azt hittem, meg kell halnom, azután elengedett, s megint azt mondta: „Olvasd!” [...] megkérdeztem, hogy mit kell elolvasnom; erre azt felelte: „Olvass a te Urad nevében, aki az embert egyetlen vérrögből alkotta, olvass, mert a te Urad, a legkegyelmesebb, aki a tollak által tanította meg az embert arra, amit az nem tudott!” – És ekkor én olvastam, és

Gábrriel ismét elhagyott engem. Erre felébredtem, s úgy éreztem, mintha ezek a szavak a szívembe lennének beleírva. Kiléptem a barlangból, s a hegy közepén állottam, ekkor az égből egy hangot hallottam, s az így szólított meg engem: „Mohamed, te az Isten küldötte vagy, és én Gábrriel vagyok.” – Az ég felé emeltem fejemet, hogy a beszélő után nézzek, és megláttam Gábrrielt szárnyas férfiként, lábai a látóhatáron nyugodtak.
(Ibn Hisám: *Mohamed életrajza*; 9. század)

a) Gyűjtse össze a szövegrészlet csodás elemeit!

b) Hogyan reagált Mohamed a saját kiválasztottságára?

c) Milyen írást mutathatott Gábrriel Mohamednek?

d) Miért nevezzük az iszlámot kinyilatkoztatott vallásnak?

13. Az iszlám terjeszkedése során sok kultúrával lépett érintkezésbe. A muszlim utazók leírásai és a térkép segítségével azonosítsa az országokat, illetve a kultúrákat, majd válaszoljon a kérdésekre!

A) [...] valamennyi lakosának ruhául mind télen, mind nyáron a selyem szolgál. Némely férfi köztük öt pár selyem salavárit [buggyos nadrágot] is felhúz, hogy megvédje lába alsó részét a nagy nedvességtől. Ami a levegőt illeti, ez forró. Ők nem ismerik a turbánt. Eledelük a rizs.

(Részletek Ibn al-Fakíh földrajzi munkájából, 903)

B) [...] Szakálluk hosszú szokott lenni, úgyhogy néha némelyiküknél három könyök hosszú szakáll is látható. Amikor közülük valaki meghal, fejét kopaszra borotválják és leborotválják szakállát. Ők elválaszthatatlanok az igazságtól, s tiltják a mértéktelenséget az evésben és az ivásban a hét mind a hét napján [...] ismerik a varázslást, és ők mindnyájan azt állítják, hogy van lélekvandorlás.

(Részletek Ibn al-Fakíh földrajzi munkájából, 903)

C) [...] folyója szintén a világ csodái közé tartoznak. [...] Ez az áldott folyó a közepén folyik, áradása és apálya éppoly szá-

bályos, mint a nap és a hold váltakozásai. Meghatározott időszakban felfakadnak a föld forrásai, s mintha óerte lennének és neki alárendeltjei: vizei zúgnak, felduzzadnak, és úgy kiáradnak, hogy a falvak csak könnyű csónakokkal, kis bárkákkal érintkezhetnek, hálóban levő madárcaopathoz hasonlóan [...].

(al-Haravi: *Kitáb az Zijára* [részletek], 1215 előtt)

D) A [...] Sziklakupola [Kubbat-asz Szakhra] jelöli a Próféta mennybemenetelének helyét. Itt van az a szikla, ahová fölment, és amely őrzi lépteinek nyomát. Magam is láttam ezt a sziklát a frankok idejében [...] A Sziklakupola alatt található a lelkek barlangja, ahol azt mondják, a hívők lelkei összegyűlekeznek; 14 lépcsőn kell ide leereszkedni. Azt is mesélik, hogy ez a barlang Zakariás sírja volt, de egyedül Isten az, aki tudja az igazságot.

(al-Haravi: *Kitáb az Zijára* [részletek], 1215 előtt)

A) _____

B) _____

C) _____

D) _____

a) Mely felsorolt térségeket hódította meg az iszlám a 7. században? A források betűjelének megadásával válaszoljon!

b) Mi volt az arab világot – az itt leírtak közül – a legtávolabbi területtel összekötő kereskedelmi út neve?

c) Mit ért a szerző a „frankok idejében” kifejezésen D) forrás)?

14. A Dictatus Papae szövegrészletének elolvasása után írja be a dekrétum egyes pontjait a táblázat megfelelő rubrikájába!

2. Egyedül a római pápát mondják joggal egyetemesnek.	13. Jogában áll, ha a szükség úgy kívánja, püspököket az egyik püspöki székből a másikba áthelyezni. [...]
3. Püspököket egyedül ő tehet le és helyezhet székükbe vissza. [...]	17. Tekintélyének támogatása nélkül semmiféle capitulum és semmiféle könyv nem tekinthető kánoninak. [...]
6. Az általa kiátkozottakkal egyebek közt még ugyanabban a házban sem tartózkodhatunk.	23. A római pápa, ha a kánonoknak megfelelően választották, Szent Péter érdemeire való tekintettel kétségkívül szent lesz, mint ezt Szent Ennodius paviai püspök bizonyítja, mivel ebben sok szent atya egyetért, s amint Szent Symmachus pápa dekrétumaiban található. [...]
7. Egyedül neki szabad a korszükségletnek megfelelően új törvényeket hozni, új püspökségeket alapítani, káptalant apátsággá alakítani és fordítva, gazdag püspökségeket feloszlatni, és szegényeket egyesíteni.	25. Püspököket zsinat egybehívása nélkül is letehet vagy visszahelyezhet. [...]
8. Egyedül ő használhat császári jelvényeket.	27. A gonoszoknak tett hűségsküdtől az alattvalókat feloldozhatja.
9. Egyedül a pápa lábait kötelesek az összes fejedelmek megcsókolni. [...]	
11. Az egész világon csak őt illeti meg a pápa név.	
12. Jogában áll császárokat letenni.	(VII. Gergely a pápai hatalomról; 1075)

Állítások	A hozzá tartozó pont
1. IV. Henriket ez alapján elhagyhatták hűbéresei, és ellenkirályt választhattak.	
2. Megtiltotta a laikus (világi) investitúrát.	
3. A pápaválasztásba a korábbiakkal ellentétben nem szólhatott bele a császár.	
4. A pápának joga volt az exkommunikációra (kiközösítés).	
5. Az egyházi hatalom (spirituália) a világi hatalom (temporalia) fölött áll.	
6. Nem ismerte el a konstantinápolyi pátriárka egyházfői szerepét.	
7. A teológiai kérdésekben az ő szava volt a döntő.	

15. A három eltérő típusú forrás tanulmányozása után válaszoljon a középkori haderővel kapcsolatos kérdésekre!

Egyházi vagy világi fejedelem	A német birodalmi haderőbe küldendő lovagok száma
Mainzi érsek	100
Kölni érsek	100
Augsburgi püspök	100
Strassburgi püspök	100
A legnagyobb világi kontingens	40
Az egyháziak által küldött lovagok száma összesen	A birodalmi haderő összlétszáma
1510	2000

3. Püspököket egyedül ő tehet le és helyezhet székkükbe vissza. [...] (VII. Gergely a pápai hatalomról [Dictatus Papae], 1075)

A Német-római Császárság haderejének összetétele (Katus László történész adatai alapján)

a) Mutassa be a táblázat adatai és az investitúra kérdése (a Dictatus Papae-ből származó részlet) közötti összefüggést!

b) Mi volt a gazdasági oka a haderő alacsony létszámának?

c) A kép alapján miért volt mégis ütőképese?

16. Tanulmányozza az osztrák lovagköltő, Ulrich von Liechtenstein leírását és a Codex Manesse képi ábrázolásait a lovagi életmódról, majd válaszoljon a kérdésekre!

Számos kiváló lovag gyűlt itt egybe, akik mindnyájan készen álltak arra, hogy hölgyeknek lovagi módon mutassák be hódolatukat. [...] A heroldok már kora reggel fel-alá futkostak és így kiáltoztak: „Ha van olyan lovag, aki kész összemérni az erejét másokkal, az jöjjön ide! Olyan jó, nemes lovagok küzdenek itt, akik becsületüket, vagyonukat és testüket kockáztatják szép hölgyeikért!” Amint ezt meghallottuk, nyeregbe szálltunk, és bátran odasiettünk. Sok szép lándzsatorést láttunk, minden lovag arra törekedett, hogy ellenfelét kiteszítse a nyeregből. Negyven vagy még ennél is több küzdőteret állítottak fel, ezeken sok lovag szenvedett meg a dicsőségért. A viadatok egész napon át tartottak [...] lovagi szokás szerint páros viadalon mérték össze erejüket, gyakran olyan lendülettel csaptak össze, hogy mindketten lezuhantak a lóról és eszméletlenül terültek el a földön. [...]

Az ütközéskor megfájdult a térdünk, a kopják sebeket ejtettek, a páncélingek felsértették a testet, sokan kifecskézték karjukat vagy lábukat. [...]

Este levetettük a sisakokat, és bevonultunk a városba. A fogadóknak szép fürdők vártak bennünket. Sokan teljesen elgyengültek, másokat pedig az a gondolat gyötört: Vajon milyen voltam ma?

(Ulrich von Liechtenstein az 1224. május 13-i freisingi lovagi torna eseményeiről – Rázsó Gyula feldolgozásából)

A)

a) A szöveg mely mozzanataihoz kapcsolódnak a fenti képek?

A) _____

B) _____

C) _____

b) Mi módon függhetett össze a lovagi torna és a „vagyon kockáztatása”?

c) Kik készítették elő a küzdelmet? Mi volt ezenkívül még a feladatuk?

d) Mennyiben felelhetett meg az egyház szándékainak, hogy

- a lovagok próbákon mérték össze az erejüket?

- a tornák után a városi fürdőkben pihenjenek?

17. Az alábbi két szöveg a keresztes hadjáratok okait és összetevőit elemzi. Állapítsa meg, hogy melyikre vonatkoznak a táblázat állításai!

A) Ami a lelkieket illeti, meg nem mondható, hány keresztes vitéznek volt áldás, hogy felvette a keresztet; minden bizonnyal azok közül, akik felemelték, csak kevesen mérlegeltek, mekkora árat fognak fizetni az így szerzendő lelki javakért; valószínű, hogy nem sokáig fontolgatták az elhatározást. Az első három nagy hadjárat mindent elsőprő lelkesedéssel indult; a kevesek önzetlen nemessége magával ragadta a tétovázókat, a többieket pedig megszegényítette és a példa követésére ösztönözte. Aki elindult a haddal, az mind vállalta az ismeretlennel való szembenézést. Senki számára sem olyan kaland volt ez, ami földi javakkal kecsegtetett volna, még azok számára sem, akik később a közép-keleti keresztes államok

uralkodói lettek. A nagy uralkodók közül, akik a keresztgyéében hadba indultak, senki nem követelhetett alattvalóitól, hogy hasonlóképpen cselekedjenek, hiszen iszonyú felelősség nehezedett az otthonmaradók vállára is. Aki csatlakozott a keresztes hadakhoz, az mind önként és szabadon döntött.

(Részlet Donald Matthew *A középkori Európa atlasza* című monográfiájából)

B) A keresztes háborúk elsődlegesen és alapvetően a nyugat-európai feudális uraknak és más erőknek a római egyház által irányított terjeszkedési mozgalmi voltak a teljesen kifejlődött feudalizmus korszakában. A Szentföldön vissza-

maradt nemesek száma, ahhoz képest, hogy mennyien vettek részt a hadjáratokban, egyébként sem felelt meg a várakozásoknak. Ha a paraszt közvetlenül részt vett a hadjáratokban, „jobbik esetben” tönkrement, rendszerint azonban fegyver vagy járvány vitte el. Csak nagyon kevesen akadtak, akiknek teljesedett az a reményük, hogy túl a tengeren jóra fordul az életük. Nyugat-Európa császárai, királyai sokkal kevésbé

voltak elkötelezve a keresztes háborúkban, mint a kúria. Amikor arról volt szó, hogy támogassák-e a keresztes hadjáratok hódító akcióit, részt vegyenek-e bennük, aknázzák-e ki őket, elhatározásait mindig az irányította, hogy saját hatalmukat növeljék, azaz területeiket és hűbéres államaikat gyarapítsák.

(Részletek Walter Zöllner *A keresztes háborúk története* című monográfiájából)

Állítások	A) forrás	B) forrás	Mindkettő	Egyik sem
1. A keresztesek indulásának fő oka egyfajta lelki példa követése volt.				
2. A keresztes hadjáratok világi vezetőinek elkötelezettsége kevésbé volt érzékelhető, mint az egyházi személyeké.				
3. A keresztes hadjáratra indulók tisztában voltak vállalkozásuk veszélyeivel.				
4. A keresztes hadjáratokban részt vevők lelkesedéséhez szinte mindenki csatlakozott.				
5. A szentföldi hadjáratokban részt vevő néptömegek reményei többségükben nem teljesültek.				
6. A hadjáratokban szinte kizárólag a középkori társadalmi elit vett részt.				
7. A háborúk politikai vezetői általában uralkodók voltak.				
8. A keresztes mozgalom fő céljaként a területszerzés és terjeszkedés határozható meg.				
9. A keresztes hadjáratok szentföldi keresztény államalapításokkal jártak együtt.				
10. A keresztes hadjáratokban való részvétel önkéntességen alapult.				

18. Az alábbiakban a középkori városok létrejöttét elősegítő, úgynevezett telepítő tényezőket foglaltuk össze. Ismeretei segítségével csoportosítsa az alábbi tanulmányrészleteket a megadott szempontok alapján! (Egy betűjel több helyre is kerülhet!)

- A) A püspöki városok esetében tehát folyamatosság állt fenn az antikvitás és a középkor között, amit a kánonjogban [egyházi jogban] a *civitas* elnevezés egyértelműen tanúsít.
- B) Az aligha meglepő, hogy a korai középkorban az utólagosan vagy újra megerősített, kvázi állami, védelmi, szervezeti funkcióik miatt a falakkal körülvett települések nagy megbecsülésnek, komoly rangúnak számítottak. A német városnevekben a *burg* szó egyértelműen ezt jelzi.
- C) A 11. századtól kezdődően délről fokozatosan észak felé kezdett terjedni a „szabadságolt, privilegizált település” értelmű jelentése, s ezzel együtt a *burgensis* („polgár”) kifejezés is.
- D) Azt, hogy a városfejlődés folyamatában milyen szerepe lehetett az apátságoknak, jól mutatja Arras példája, ahol a püspöki székhely elköltözése következtében széthulló *civitas* a Saint Vedes apátságnál lévő új települési magra épülve fejlődött középkori várossá.
- E) Ugyanakkor a régészeti kutatások szerint ezek a kereskedőhelyek állandó lakónépességgel is rendelkező települések voltak. Olyan városias jellegű településekről volt szó, me-

lyeknek egyáltalán nem volt semmilyen antik előzménye, gyökere.

- F) A városfejlődésben a legfontosabb jelentőségű a településsel szorosan összefonódó heti piac lett, hiszen a kora középkori éves „vásárok”, távolsági kereskedelmi piachelyek nem kötődtek szilárd települési struktúrához, ezért a városfejlődésre gyakorolt hatásuk ekkor még elhanyagolható volt, majd csak jóval később vált ez a körülmény ösztönzővé.
- G) A városi közösségek kialakulására a X. század végétől, de még inkább a XI. századtól Dél-Franciaországban a béke-mozgalom, a Treuga Dei kiszélesedése is jótékony hatással volt, hiszen a városok létének is egyik fontos ismérve a *pax civitatis* volt, ami gyakran a városi közösség önszabályozó szerveződésének szinonimájává vált.
- H) A települések lakóinak önszerveződéséhez az északnyugati területeken a kereskedők szervezetei, a *gildék* ugyancsak figyelemre méltó mintát jelentettek.

(Pósán László: *A középkori város kialakulása*; 2007)

Szempon	A szöveg betűjele
A városok létrejöttében jelentős szerepet játszott az antik urbanizáció hatása.	
Az egyház intézményi és ideológiai hatása volt ösztönző.	
Fontos volt a stratégiai, védelmi szempont.	
A városi lakosság önszerveződése, jogi önállósága fejlesztette, erősítette a közösségeket.	
Jelentős telepítő tényező volt a kereskedelmi tevékenység.	

19. Az alábbi források a középkori városok jogait elemzik. Karikázza be a következő oldalon felsorolt városi jogok közül azokat, amelyekre a szöveg vonatkozik, majd írja utánuk a forrás betűjelét!

<p>A) Ha pedig valaki idegen az említett városba költözik, ott egy évet és egy napot eltölt, és ezenközben senki azzal nem vádolta és rá nem bizonyította, ő maga pedig be nem vallotta, hogy előzőleg szolgáló volt, a többi polgárral közös szabadságot élvezzen; halála után pedig hagyatékával senki úgy ne bánjon, mint a szolgálóéval szokás [...]. (II. Frigyes kiváltságlevele Goslar város részére; 1219)</p> <p>B) [...] a nevezett város minden évben Szent Márton ünnepén köteles hat dénárt fizetni, minden ekealja szántó föld után negyed font ezüstöt és három mérő gabonát, mégpedig egy mérő rozst, egy mérő búzát, egy mérő zabot. (I. Ottokár cseh király kiváltságlevele Uničov város lakosainak; 1223)</p> <p>C) Városi lakosok pedig azok, akiknek udvaruk van, vagy udvarokat bérelnék fél évre, illetve 12 hónapra, teljesen, félig vagy egy negyed részben, és más bérlőket is fogadnak be. (A bergeni városjogból; 13. század)</p>	<p>D) Ebben az engedmény okiratunkban, vagyis adománylevelünkben úgy határoztunk, hogy egyetlen püspök, herceg, örgróf, de országuk egyetlen személye se merészelje ezekben a szabadságokban megzavarni, zaklatni vagy azoktól megfosztani az említett polgárokat; és ha – amit ugyan nem hiszünk – mégis akadna valaki, aki ezt vakmerően megmeréselné tenni, az tudja meg, hogy bírságként le kell tennie 100 fontot a legfinomabb aranyból, mégpedig a felét a mi kamaránk javára, másik felét pedig annak a számára, akinek terhére a jogsértést elkövette. (Lucca város kiváltságleveléből; 11. század)</p> <p>E) 18. A kommuna tagjai közül tizenhárom tanácsbelit kell kiválasztani, s e tanácsbeliek, valamint a tanácsbeli esküdtek javaslata szerint egy vagy két előljárót kell ezek közül megválasztani. [...] 20. Mi pedig azt az igazságtételt és ítélezést, mely az előljáró és a tanácsbeliek által lesz, engedélyezzük és megerősítjük a beauvais-i kommuna számára. (II. Fülöp Ágost megerősíti a beauvais-i kommuna szokásjogát; 1182)</p>
---	---

1. városfal építése	_____	5. a városlakó szabad ember	_____
2. egy összegben történő adózás	_____	6. immunitás (más jogától való mentesség)	_____
3. árumegállító jog	_____	7. plébánosválasztás joga	_____
4. önkormányzat (kommuna) megalkotása	_____	8. ítélezési (esetenként „pallos-”) jog	_____

20. A források elolvasása után aláhúzással jelölje a céhes iparra vonatkozó állítások közül a helyeseket! Egy csoportból csak egy állítást húzzon alá, majd indokolja választását a forrás sorszámával! (Indoklásoként több sorszámot is írhat a vonalakra.)

<p>1. Ugyanakkor azonban [a takácsok] odahaza, a saját házaikban, kora reggel, még mielőtt a közös munkába elindultak volna, majd pedig ebédidőben is, valamint az egyébként teszi felhívásukra szánt, s a kompletóriumot [a közös imádságot] követő esti időben, sőt még éjszaka is erősen dolgoztak, s préselték a posztót. Ez az otthoni magánmunka annyira kifárasztotta őket, hogy napközben munkájukat már nem</p>	<p>tudták úgy elvégezni, hogy az kellő minőségű legyen ahhoz, hogy a pénzbeli nyereséget meg hozza [...]. (A beauvais-i posztóipari céheken belüli ellentétek rendezését szolgáló okirat; 1390)</p>
<p>2. Én, Johann Toynburch, régi kölni polgár, minden embernek tudtára adom, hogy a tisztaság, Ailff Bruwer aranymű-</p>	

ves mesternek bérbe adtam tulajdon fiamat, Toenist, aki bele is egyezett abba, hogy az aranyműves-mesterséget Kölnben megtanulja, és neki nyolc éven keresztül hűségesen szolgáljon. Ez a nyolc év pedig a levél kelte után következő Szent Márton apostol napján kezdődik, és megszakítás nélkül tart. Ailff mester köteles fiamat e nyolc év folyamán eltartani.

(Inasszerződés; 1404)

3. A párizsi kerület határain belül sem takácsnak, sem másnak nem lehet műhelye, ha maga nem ért ipara műveléséhez, és ha nem mesternek a fia. Minden párizsi takács két széles és egy keskeny szövőszéket tarthat a házában, de házán kívül egyet sem [...]. Minden takács házában tarthatja egy testvérét és egy unokaöccsét.

(A párizsi takácsok 12. századi céhszabályzata)

4. Minden kőművesnek, habarcskészítőnek és gipszkészítőnek meg kell esküdni védőszentjeire, hogy az említett mesterséget, ki-ki abban, ami őt illeti, jól és törvényesen őrzi és végzi. És ha megtudnák, hogy bárki, bármely dologban megszegné azt, s nem az említett mesterség hagyományos szokásai szerint cselekednék, esküjük folytán, valahányszor megtudják, adják tudtul a mesternek.

(A párizsi céhek szabályzatai; 1268)

5. Egy mesterember sem, sem mester, sem pallér, sem legény, bárki legyen is, senki nem taníthat semmiféle tananyagból az alpból való kiindulásra olyat, aki nincs szövetségünkben, és napjait a kőfaragásban ki nem szolgálta.

(Strassburgi páholyszabályzat; 1459)

A)

- A középkori céhes iparban korlátozták a termelés mennyiségét.
- A középkori céhes iparban meghatározták a minimálisan megtermelendő mennyiséget.
- A középkori céhes iparban előírták a termelés mennyiségét.

Indoklás: _____

B)

- Iparüzést kizárólag a mesterek folytathattak.
- Iparüzést kizárólag a hozzáértők folytathattak.
- Iparüzést kizárólag a hozzáértő céhtagok folytathattak.

Indoklás: _____

C)

- A céhen belüli kapcsolatok családi jellegűek voltak.
- A céhen belüli kapcsolatok kizárólag szerződéses jellegűek voltak.
- A céhen belüli kapcsolatok a városatyák által szabályozottak voltak.

Indoklás: _____

D)

- Munkahely és lakóhely elvált egymástól a céhes időszakban.
- Munkahely és lakóhely a céhszabály által meghatározott távolságban volt egymástól.
- Munkahely és lakóhely egybeesett.

Indoklás: _____

E)

- A céhek kizárólag szakmai társulások voltak.
- A céhek szakmai és vallásos társulások voltak.
- A céhek jogi és szakmai társulások voltak.

Indoklás: _____

21. A tankönyv 134. oldalán látható angol és francia rendi gyűlés ábrái, illetve ismeretei alapján döntse el, hogy a táblázatban megfogalmazott állítások melyikre igazak! (Jelölje X-szel a megfelelő rubrikában!)

Állítások	Angol rendi gyűlés	Francia rendi gyűlés	Mindkettőre igaz
1. A rendi gyűlés területi (területi) alapon jött létre. Éppen ezért több volt belőle.			
2. A rendi gyűlés kétkamarás volt.			
3. Három rend volt.			
4. Az alsóház küldötteit grófságonként választották.			
5. Összehívását a király kezdeményezte.			
6. A városi polgárok részt vehettek a gyűlésein.			
7. Ritkán ülésezett, általában vész helyzetben hívta össze a király.			
8. Alapja a királyi hatalmat részben korlátozó jogi dokumentum volt.			

22. Az alábbiakban az angol és a francia rendi fejlődés két meghatározó dokumentumát olvashatja, melyek a rendi gyűlések összehívásának módját és körülményeit mutatják be. Vesse össze őket a források és az ismeretei alapján, majd válaszoljon a kérdésekre!

A) A király Northamptonshire sheriffjének. Minthogy tanácskozást és értekezést kívánunk tartani a grófokkal, bárókkal és királyságunk egyéb főuraival, hogy intézkedéseket fogantossunk azon veszedelmek ellen, amelyek ezekben a napokban fenyegetik a királyságot, ez okból meghagyom nekik, hogy a Szent Márton téli ünnepe utáni legközelebbi vasárnapon jelenjenek meg előttünk, a Westminsterben, hogy megvitassuk, elrendeljük és végrehajtsuk azt, aminek segítségével elháríthatjuk ezen veszedelmet. Neked is szigorú utasítással meghagyom, haladéktanul rendeld el, hogy a nevezett grófságból két lovagot, ugyanazon grófság minden városából két városi polgárt, minden mezővárosból két lakost, olyanokat, akik legalkalmasabbak a feladatra, válasszának ki és a jelzett napra és helyre küldjenek el úgy, hogy a nevezett lovakok a maguk és a nevezett grófság közössége nevében, és a nevezett polgárok és lakosok a maguk és a nevezett városok és mezővárosok közössége nevében, azoktól távol teljes és elegendő hatalommal rendelkezzenek, [...] a megnevezett ügy semmiképpen se szenvedjen halasztást.

(III. Henrik oklevele, 1265)

B) Fülöp, Isten kegyelméből a franciák királya, a beaucaire-i sénéchalnak vagy helyettesének üdvözlését. A főpapokkal és a főnemesekkel, valamint magunk és a királyság más híveivel és igaz alattvalóival tárgyalni és dönteni óhajtunk számos súlyos ügyben, amelyek korántsem jelentéktelenül érintik személyünket, magunk és királyságunk, valamint az egyházak s egyháziak, a nemesek s a világi személyek, továbbá

e királyság minden egyes lakosa állapotát és szabadságát. Ezért meghagyjuk önnek, hogy a mi részünkről parancsolja meg a [...] városok, valamint Montpellier és Beaucaire községek konzuljainak és közösségeinek [...], hogy e közösségek nagyjai és legokosabbjai közül két vagy három [...] teljes hatalommal felruházott [képviselő] által [...] vegyenek részt a Párizsban virágvasárnap előtti vasárnapon [április 8-án] mivelünk megtartandó tárgyalásokon. [...] Figyelmeztesse őket, hogy máskülönb – ha e parancs szerint nem jelennek meg előttünk – ahogy a dolog megkívánja, eljárás fog megindulni ellenük a hozandó határozat értelmében.

(IV. [Szép] Fülöp király oklevele, 1302)

Magna Charta, 1215

a) Ki kezdeményezte a rendi gyűlést? (A válaszadásban segít a képi forrás.)

- A) _____
 B) _____

b) Milyen okokra hivatkozva tették ezt?

- A) _____
 B) _____

c) Kinek a kötelessége volt az oklevélben foglaltak végrehajtása?

- A) _____
 B) _____

d) Ismeretei alapján fogalmazza meg, mi volt az adott időben – az oklevelek kiadásának időpontjában a „királyságunkat fenyegető” veszély (A) és a „számos, súlyos ügy” (B)!

- A) _____
 B) _____

e) Milyen módon lett valaki küldött?

A) _____

B) _____

f) Szempont volt-e az alkalmasság?

A) _____

B) _____

g) A küldötteken túl még kik vettek részt a gyűlésen?

A) _____

B) _____

23. Az alábbi dokumentumok az angol, francia és a német rendiség történetéhez kapcsolódnak. A források és ismeretei segítségével döntse el, hogy mely dokumentumokra igazak a táblázat állításai!

A) Mindezeket az elmondottakat megengedtük Isten kedvéért, királyságunk megjavítása céljából, valamint a köztünk és a bárók közt keletkezett viszály kedvező lecsendesítése végett. Mindörökre örvendezni kívánván ezek teljes és szilárd tartósságának, az alább leírt biztonságot engedélyezzük nekik. [...] a bárók válasszanak tetszésük szerint huszonöt bárót az országból, akik saját erejükhöz képest tartoznak őrizni, megtartani s őriztetni a békét és a szabadságokat, amelyeket nekik adtunk és jelen oklevelünkkel megerősítettünk. Ha nem az említett adóról [a király fogságba esése esetén a kiváltására szolgált] van szó, hanem más adó kéréséről vagy a hadmegváltási adó kivetéséről, úgy a királyság közös tanácsának megtartása végett pecsétes meghívólevelünket fogjuk küldeni az érsekekhez, püspökökhöz, apátokhoz, grófokhoz és a nagy bárókhoz. [...] meghívásuk meghatározott napra, mégpedig legalább negyvennapos határidőre és meghatározott helyre szóljon.

(*Magna Charta Libertatum*, 1215)

B) Fülöp, Isten kegyelméből a franciák királya, a beaucaire-i sénéchalnak vagy helyettesének üdvözlését. A főpapokkal és a főnemesekkel, valamint magunk és a királyság más híveivel és igaz alattvalóival tárgyalni és döntenünk számos súlyos ügyben, amelyek korántsem jelentéktelenül érintik személyünket, magunk és királyságunk, valamint az egyházak s egyháziak, a nemesek s a világi személyek, továbbá a királyság minden egyes lakosa állapotát és szabadságát. Ezért meghagyjuk önnek, hogy a mi részünkről parancsolja meg a [...] városok, [...] vegyenek részt a Párizsban virágvasárnap előtti vasárnapon (április 8-án) mivelünk megtartandó

tárgyalásokon és döntéseken mindannak tudomásulvétele, végrehajtása és a jelzett községek konzuljai által történő jóváhagyása végett [...] amit mi ezekkel kapcsolatban [...] elrendelünk. Figyelmeztesse őket, hogy máskülönben – ha e parancs szerint nem jelennek meg előttünk – ahogy a dolog megkívánja, eljárás fog megindulni ellenük a hozandó határozat értelmében.

(IV. [Szép] Fülöp király oklevele, 1302)

C) Minthogy császári méltóságunkból folyó kötelességünk, hogy a választófejedelmek közt felmerülő egyenetlenségeknek és vetélkedéseknek – mint Csehország királyát, magunkat is a választók közé számítva – mind császári, mind választófejedelmi minőségünkben elejét vegyük, a választók közti egyetértés táplálására, az említett viszálykodás és az abból származó különböző veszélyek megelőzésére Nürnbergben tartott ünnepélyes gyűlésünkön, az összes egyházi és világi választófejedelmek társaságában, más hercegek, grófok, bárók, a nemesség és városok előkelőinek, nagy sokaságától körülveve, a császári fenség trónján ülve, birodalmi jelvényekkel és koronával felékesítve, érett megfontolás után a császári hatalom teljességéből az alábbi törvényeket hoztuk, kihirdettük és megtartandónak rendeltük [...]. Frankfurt városában gyűljenek össze a rómaiak királyának választására, kiből egykor császár lesz. A választás szavazattöbbséggel történik. Az újonnan megválasztottnak azonnal meg kell erősítenie a választófejedelmek hűbéreit, privilégiumait, jogait és szabadságát.

(*A Német Aranybulla*, 1356)

Állítások	A	B	C	Egyik sem
1. A rendek összehívását az uralkodó kezdeményezte.				
2. A rendek korlátozhatták az uralkodó adószedését.				
3. A rendek ellenőrizhették az uralkodót.				

Állítások	A	B	C	Egyik sem
4. Az uralkodó pénzügyi kérdésekben kikérte rendjei véleményét.				
5. A rendek leválthatták az uralkodót, ha nem tartotta be a dokumentumokban foglaltakat.				
6. Az uralkodót a rendek választották.				
7. A dokumentum az országon belüli viszályokat volt hivatva elsimítani.				
8. A dokumentum az uralkodó és rendjei ellentétét kívánta rendezni.				
9. A dokumentum rendi jellegű gyűlés megtartását helyezte kilátásba.				

24. Olvassa el az Aquinói Szent Tamás *Summa Theologiae* című művéből származó részletet, majd ismeretei segítségével válaszoljon a kérdésekre!

[...] tehát azt kell mondanunk, hogy jóllehet, azokat a dolgokat, amelyek az emberi megismerőképesség fölött állnak, nem szabad az embernek ésszel vizsgálnia, mégis, miután Isten ezeket kinyilatkoztatta, hittel kell őket felfognunk. [...]

[...] azt kell mondanunk, hogy a megismerhető dolog aspektusainak [nézőpontjainak] különbözősége a dologra vonatkozó tudományok különbözőségét okozza. Ugyanazt a konklúziót bizonyítja ugyanis mind az asztrológus, mind a fizikus, például, hogy a Föld gömbölyű [...]. Tehát semmi akadálya, hogy ugyanazokról a dolgokról [...] amennyiben ezek az ész termé-

zetes fényénél ismerhetők meg, egy másik tudomány is értekezzen, amennyiben az isteni kinyilatkoztatás fényében ismerhetők meg. [...]

Ezenkívül a szent tanítás az emberi észet is használja. Noha nem a hit bizonyítására, mivel ez eltörölné a hit érdemét, hanem egyéb, eme tanításban előadott dolgok megmutatására. És mivel a kegyelem nem eltörli, hanem tökéletesíti a természetet, szükségszerű, hogy a természetes ész a hitet szolgálja, miként az akarat természetes hajlama is a szeretet parancsát követi.

a) Nevezze meg a Szent Tamás által is képviselt filozófiai korszakot!

b) Ki volt az az ókori filozófus, akinek módszereit, tanításait felhasználta?

c) Hogyan határozza meg az értelem és a hit viszonyát a szerző?

d) Mivel indokolja a tudományok művelésének lehetőségét?

e) Mennyire szükséges Szent Tamás szerint a tudománynak bizonyítania a hit igazságait? Indokoljon!

25. Párosítsa a szerzetesrendekről szóló leírásokat a rendek nevével!

A) A rend prédikáló (kolduló-) rend. Tagjait fehér csuhájuk felett viselt köpenyükről „fekete barátok”-nak is nevezték. A rend számára a pápa engedélyezte az inkvizíciós tevékenységet, ami elsősorban az eretnekek felkutatásából állt.

B) A rend Jeruzsálemben a Szűz Máriáról elnevezett kórházban alakult meg. Tagjai betegápolással, majd a pogányok elleni küzdelemmel foglalkoztak. Szentföldi kiűzetésük után Mazóviában telepedtek le.

- C) A „szürke barátok” rendjének eszménye a teljes szegénység volt, feladatának a missziós (hittérítő) és prédikáló tevékenységet tartotta. Az önmagukat „kisebb testvérek”-nek nevező rendtagokhoz világiak is csatlakozhattak, és regulájukat követve „harmadrend”-dé válhattak.
- D) A Szent Benedek-i életeszmény következetes megvalósítására létrejött rendnek szegénysége és egyszerűsége, a hatalomtól távoli léte és a szerzetesek saját munkájukból való létfenntartása volt a jellemzője. A mezőgazdasági és ipari munkák nagyobb részét a kezdeti időkből a nagy számban jelentkező conversusok (laikus testvérek) végezték. A „fehér barátok” életeszménye az egyszerűség volt.
- E) Szentföldi alapítású, szegénységet fogadó lovagokból álló rend, amelyet a Salamon templomának helyén kapott első épületéről neveztek el. Feladatuk elsősorban a zarándokok védelme és a hitetlenek elleni harc volt. Jelműük a fehér köpenyben lévő vörös kereszt volt.
- F) Az egyiptomi remetékhez hasonlóan éltek. Különálló házikókban, teljes csöndben elmélkedtek, imádkoztak, és főként kódexeket másoltak. Lelkiségük sajátossága a „lélek szüzessége”, amely feltételezi a szív teljes tisztaságát, azaz minden teremtménytől való elszakadását. Szinte sosem beszéltek, ha nagy szükségük volt valamire, jeleket használtak.

A rend neve	Német Lovagrend	Karthauzi	Ciszterci	Ferences	Templomos	Domonkos
A leírás betűjele						

26. A középkorban az állam és az egyház is fellépett az eretnekekkel szemben. Az alábbi forrásrészlet tanulmányozása után állapítsa meg, mely tételeik jelentettek veszélyt a középkori világ rendjére, és miért! A forrás kifejezéseinek felhasználásával fejezze be a megkezdett mondatokat!

Minden kathar közös hite a következő: az ördög alkotta a világot, s mindazt, ami benne található. Valamint az Egyház minden szentsége, nevezetesen a vízzel való keresztség, s más szentségek, nem szolgálják az üdvösséget, nem Krisztus és az Ő Egyházának valódi szentségei, hanem hamisak, ördögiek, a gonosz Egyházához tartoznak. A katharok általánosan elfogadott hite szerint a testi házasság mindig is halálos bűn volt, s az elkövet-

kezendő életben a törvényes házasság nem kisebb büntetést von maga után, mint a házasságtörés vagy a vérfertőzés, sőt egyikért sem kaphat az elkövető szigorúbb büntetést. A katharok tagadják továbbá a test feltámadását. [...] Esküt tenni semmi esetben sem engedélyezett, következképpen halálos bűn.

(Egy korábbi kathar, Rainer Sacconi leírása; 13. század)

(Kathar: ezek az eretnekek Albi városáról – *albigens* – vagy a görög *cathaaroi* – 'tiszták' – szóról kapták a nevüket.)

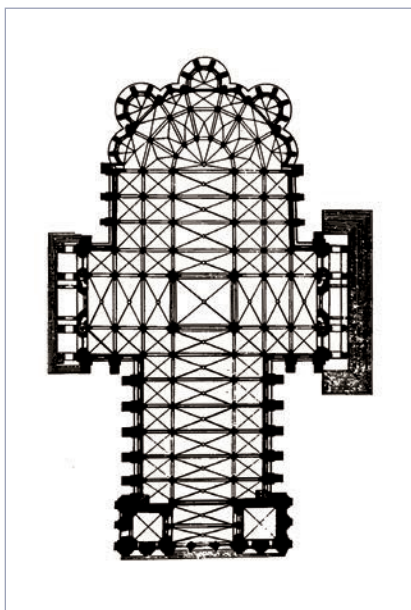
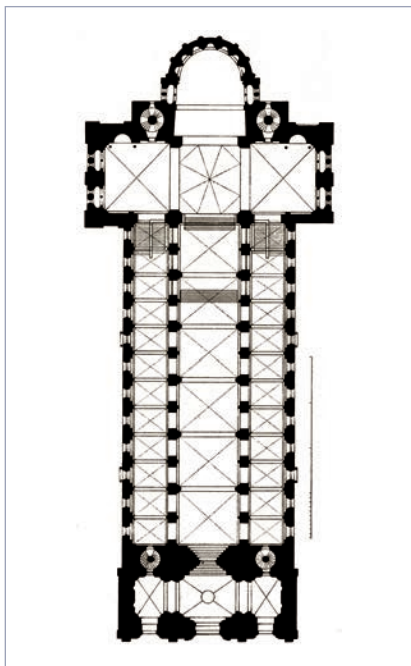
1. Az egyház létét tagadták akkor, amikor kimondták, hogy

2. A hűbéri kapcsolatok létrejöttét veszélyeztette az a nézetük, miszerint

3. A család rendjét aláasta az a gondolatuk, hogy

4. A királyi tekintélyt kétségbe vonta az az állításuk, miszerint

27. Az alábbiakban egy román és egy gótikus székesegyház képét és alaprajzát látja. Ismeretei segítségével válassza ki a felsorolt megállapítások közül azokat, amelyek a román, a gótikus építészetre, illetve mindkettőre vagy egyikre sem igazak!

Román
Gótikus
Mindkettő
Egyik sem

- A) Alapformáját a római bazilikától örökölte.
- B) Jellegzetes homlokzati eleme a rózsablak.
- C) Kötelező tartozéka a kupola.
- D) A falakra nehezedő súly levezetését támpillérekkel oldja meg.
- E) Mennyezete félköríves boltozat.
- F) A vastos falazat hivatott a tető nyomásának levezetésére.
- G) Magassága két egymás fölötti karzatot is lehetővé tesz.
- H) Megépítésének lényeges eleme a fény hatásának erősítése.
- I) Belső terét hosszanti főhajó és mellékhajók tagolják.
- J) A kis ablakok egyik célja a misztikus homály elérése.
- K) Főportálja nyugatra nyílik.

28. Az alábbi tudósítások a középkori és a kora újkori pestisjárványokról szólnak. Elolvasásuk után írja a betűjelüket a táblázat megfelelő rubrikájába! (Egy betűjel több helyre is kerülhet!)

A) [...] a mondott esztendő [1348] tavaszának elején kezdettek mutatkozni a pestis fájdalmas pusztításai. És nem olyképpen jelentkezett, mint Keleten, hol a kikerülhetetlen halálnak nyilvánvaló jele volt, ha valakinek megeredt az orra vére; hanem a kezdetén: férfiaknál, nőknél egyaránt a lágyékukon vagy a hónuk alatt bizonyos daganatok támadtak, amelyek néha akkorára nőttek, mint egy rendes alma, néha akkorára, mint egy tojás, vagyis voltak nagyobbak, voltak kisebbek, amelyeket a nép „búb”-nak nevezett.

(Giovanni Boccaccio: *Dekameron*)

B) Mikor látott vagy hallott az ember ilyent, miféle évkönyvekben olvasta valaha, hogy üres házak, elhagyott városok, gyászba öltözött falvak, holttestektől borított mezők, borzalmas, hatalmas pusztaság van mindenütt. Hogyan tudnak erről képet alkotni az utódok, mikor azok, akik az eseményekben benne élnek, nem tudnak hinni a szemeiknek. Este még barátaival étkezik az ember, éjjel szörnyű kínokat szenved, reggelre halott, s három hónapon belül követik gyermekei s egész családja.

(Francesco Petrarca: *Epistolae familiares* [Családi levelek])

C) Az Úr 1349. esztendejében bűnbánók kezdtek járni a világot. Németországból rajzottak ki. Nyilvánosan vezekeltek, sokágú szöges korbáccsal verték magukat, hátuk-válluk fölhasadozott belé. [...] Vallási alázatból történt mindez: így könyörögtek az Urunkhoz, hogy csillapítsa haragját, hogy ne sújtsjon már le ostora, azaz a világon szerte dúló betegség, amit epidémiának neveznek. Mindenfelé a lakosságnak legalább az egyharmadát ragadta el ez a betegség. A vezeklések sok embert mentettek meg a haláltól, mert előzőleg semmiféle gyógyír nem használt ellene.

(Jean Froissart: *Krónikák*)

D) [...] a gödörrel, azt hiszem, szeptember 4-én készültek el, szeptember 6-án kezdtek el benne temetni, és szeptember 20-áig, tehát mindössze két hét alatt 1114 holttestet dobtak bele. Ekkor be kellett fedniük, mert a tetemek a talajtól már hat lábra feküdtek. [...] Rendeletileg szigorúan tilos volt bárkinek a gödrök közelébe menni; kezdetben ez az intézkedés csupán a fertőzés megakadályozására szolgált, később azonban még indokoltabbnak bizonyult, mert akadt sok olyan beteg, hagymázás ember, aki halálát közeledni érezvén, takaróba vagy pokrócba burkolózva a sírhoz futott, beleugrott vagy – ahogyan mondták – eltemette önmagát.

(Daniel Defoe: *Beszámoló a pestis évről*)

Állítások	A forrás betűjele
1. A járvány vallásos-misztikus népi mozgalmakat eredményezett.	
2. Az idézetben a hatóságok járvánnyal kapcsolatos intézkedéséről van szó.	
3. A tudósítás a betegség szimptomáiról (tüneteiről) beszél.	
4. A tudósítás kronológiai adatot is tartalmaz.	
5. A forrás a pestis kortárs szemléltetőre tett érzelmi hatásait részletezi.	
6. A szerző úgy véli, csak a hit lehet hatásos a ragály ellen.	
7. A forrás a pestis eredetére is tesz utalást.	
8. A járvány elsősorban a városokat sújtotta.	

29. Tanulmányozza a nagy pestisjárványt bemutató forrásokat, majd ismeretei segítségével válaszoljon a kérdésekre!

Az Úr 1348. évében majd az egész föld területén olyan nagy halálozás pusztított, amelyhez hasonlót alig ismerünk. Az életben maradtak alig voltak elegendők ahhoz, hogy eltemessék a halottakat, vagy irtózáttal elkerüljék őket [...] Akik egészségesek voltak, a félelemtől fejvesztetten menekültek, így számosan haltak meg gondatlanságból, akik lehet egyébként megmenekülhettek volna. [...] Ehhez a bajhoz jött még egy másik: az a

hír terjedt el, hogy [...] megmérgezték a folyókat és kutakat, és ettől terjedt el annyira a pestis. Ez az oka annak, hogy annyi keresztény és zsidó, ártatlanok és feddhetetlenek megölettek, megégettettek vagy kínzást szenvedhettek, holott mindez a csapás a csillagok állásából, vagy isteni bosszúból eredt.

(14. századi francia krónika)

A pestis elterjedése és a pusztítás mértéke

a) Honnan indult a járvány, és milyen úton jutott el Európába?

b) A járvány elterjedésében jelentős szerepet játszottak a térképen jelölt városok. Nevezze meg őket!

A: _____

B: _____

C: _____

c) Hogyan járultak hozzá a pestis terjedéséhez?

d) Mivel magyarázza a járvány megjelenését az életrajz szerzője?

e) Sorolja fel a szövegben említett okokat, amelyek valóban gyorsították a járvány terjedését, és azokat is, amelyek nem!

f) Mely években volt a járvány Európában a legintenzívebb?

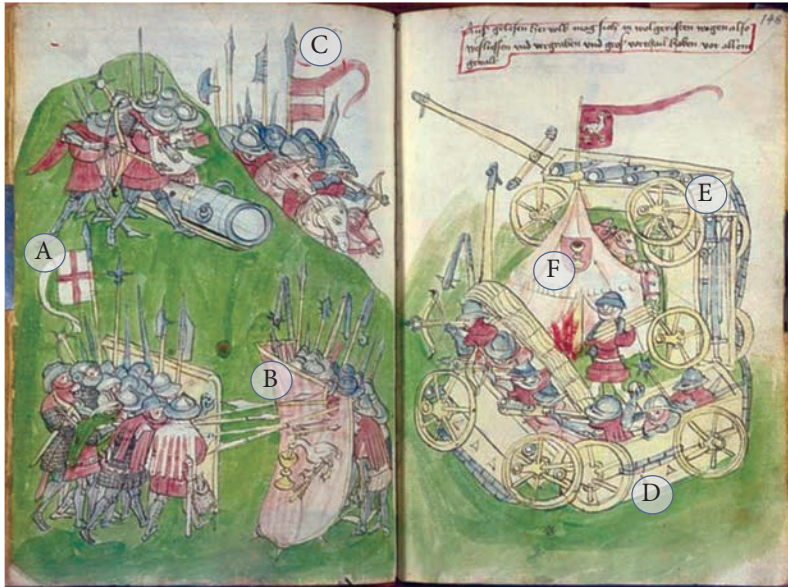
g) Milyen összefüggést láthatunk a népességpusztulás mértéke és az adott régió fejlettsége, településszerkezete között?

30. Az alábbi források a konstanzi zsinaton megjelenő Husz János ügyének tárgyalásán felszólalók véleményét mutatják be. A jelenlévőknek arról kellett szavazniuk, hogy szabadon engedjék-e a cseh prédikátort. A szövegek és az ismeretei segítségével döntse el, hogy igazak vagy hamisak-e a táblázatban megfogalmazott állítások!

<p>A) Itt, Konstanzban, olyan színjáték tárul a világ elé, amely miatt magunkfajta embernek szégyenkeznie kell. Láttuk, hogyan fenyegették papok és világiak halálos fegyverekkel ezt az Isten által védett embert, aki fegyvertelenül indult útnak idegen földre; azután anélkül, hogy az ügyet egyáltalán kivizsgálták volna, jogtalanul fogságba vetették, [...] A szabadsága, becsülete, élete mellett szavazok. „Igen!” (Einbecken, a szász választófejedelem követe)</p>	<p>D) Lúdnak [a cseh hus szó jelentése: 'lúd'] nem tesz rosszat, ha megkopasztják és megsütik. Már megkopasztották. Hadd süljön még ma. „Nem!” (A brixeni püspök)</p>
<p>B) Az egész római katolikus papság nem egyéb, mint korhelyek, züllöttek és ostobák megvetett tömege... Királyom és minden cseh nevében megesküszöm, hogy a csehek abban az esetben, ha Huszt tovább gyötrik vagy megölik, retentő bosszút állnak a templomokon, kolostorokon és papokon, hogy Husz esztelen ellenségei ezt a törvénytelenséget ezer-szer kegyetlenebbül fizetik meg. [...] Életet és szabadságot Husznak. „Igen!” (Chlum gróf, IV. Vencel cseh király követe)</p>	<p>E) Aki a pápa koronájához, a pap hasához nyúl, az vakmerő, aki pedig az egyszerű nép közt a Bibliát terjeszti, az gyöngyöt szór a sertések elé [...] Ezért én megátkozom Huszt [...] éj-jen. „Nem!” (A liège-i püspök)</p>
<p>C) Husz még nem követett el halálos bűnt; halálos bűnt azok vettek a lelkükre, akik fokozatosan beragasztották és befa-laszták a világosság ablakait. Husz éljen. „Igen!” (A namegi érsek)</p>	<p>F) Én Huszt fénynek tartom, amely egyházunk hosszú téli éjsza-káját beragyogja, és úgy vélem, nem kell ezt a világosságot kioltani, mert már nagyon sokáig aludtunk. „Igen!” (A passau-i püspök)</p> <p>G) Ha holnap meg nem égetjük Huszt, holnapután a nép éget meg mindnyájunkat, akik itt vagyunk. Haljon meg. „Nem!” (A konstanzi püspök)</p>

Állítások	Igaz	Hamis
1. A katolikus egyház vezetői egyetértettek abban, hogy Husz eretnek, ezért el kell ítélniük.		
2. Husz Jánost egyháziakból álló testület ítélte halálra.		
3. Voltak, akik a Zsigmond által adott menlevélre is hivatkozva kérték Husz szabadon engedését.		
4. A nemzeti nyelvű Bibliára irányuló törekvést az egyháziak mindnyájan helyesnek tartották.		
5. Husz tevékenységét nem pusztán teológiai kérdések, hanem az egyház életmódját bírálói kijelentései miatt tartották veszélyesnek az elítélői.		
6. A cseh társadalom jelentős része egyetértett Husz János tevékenységével.		
7. A zsinaton megjelent egyházi személyek egy része egyetértett az egyház életmódjával kapcsolatos reformok szükségességével.		
8. A konstanzi zsinatnak egyetlen témája volt, a huszita tanok megvitatása.		

31. Az alábbi metszet Johannes Hartlieb, 15. századi fizikus úgynevezett „Háború könyvé”-ből való. A haditechnika iránt érdeklődő szerző a huszita háborúk egy részletét dolgozta fel művében. A metszet tanulmányozása után válaszoljon a kérdésekre!

a) A jelkép (A) alapján kik a husziták ellenfelei?

b) Mi utal a huszita sereg „népi” jellegére (B)?

c) Mi a fő fegyverneme az ellenséges seregnek (C)?

d) Milyen haditechnikai eszközt alkalmaz a huszita had az ellenséggel szemben (D)?

e) Milyen fegyverek (E) mutatják, hogy a huszita haditechnika „modern” volt?

f) Milyen huszita vallási nézet jelképe a zászlón látható ábrázolás (F)?

32. Tanulmányozza a mongolok legyőzésének lehetséges módszereit bemutató szöveges és képi forrást, majd válaszoljon a kérdésekre!

Akik tehát harcba akarnak szállni velük, legyenek ellátva a következő fegyverekkel: jó és erős íjakkal, számszeríjakkal – ezektől nagyon félnek –, elegendő nyíllal, erős vasból készült jó szerkerével vagy hosszú nyelű csatabárdal; [...] Szükségesek még kardok és lándzsák, horoggal ellátva – a horog arra való, hogy lerántsák vele a tatárokat a nyeregből, mivel igen könnyen ki-

esnek onnan; továbbá kések, kettős rétegű vértet, mert azt nem egykönnyen járják át nyilak, valamint sisak, pajzs s egyéb az emberi test és a ló fedésére, hogy fegyvereiktől és nyilaktól védelmezzék. [...]

A csapatokat is a tatárokéhoz hasonlóan kell elrendezni: ezredesek, századosok, tizedesek és hadvezérek alá osztva. A ve-

zések semmi esetre se avatkozzanak a harcba, ahogy az övéik sem teszik, hanem tekintsék át és rendezzék a hadat. [...] Az ütközet helyét jól meg kell választani, sík terepen, ami mindennél áttekinthető. Ha lehet, a sereg hátában vagy oldalában legyen egy nagy erdőség, oly módon azonban, hogy a tatárok ne tudjanak beékelődni a sereg és az erdő közé. Azon kívül nem szabad egy tömegbe zárkózni, hanem sok, egymástól különálló

csapatot kell felállítani, de nem túlságos távolságra. Azok ellen, akik elsőnek jönnek, csapatot kell küldeni, hogy felvegye velük a harcot, és ha a tatárok futást színelnek, ne kövessék őket meszsire, legfeljebb addig, ameddig el lehet látni, különben a tatárok – szokásuk szerint – előkészített csapdába csalhatják őket.

(Giovanni da Pian del Carpini [1180 k. – 1252]
úti jelentése, 1247)

Mongol lovas

a) Mi volt a mongol hadsereg fő fegyverneme és fegyvere? (A kép segítségével válaszoljon!)

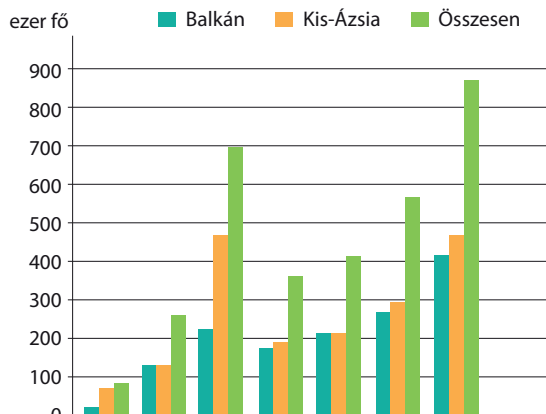
b) Milyen fegyvernemeket ajánl a szerző ellenük?

c) Mit kellene változtatni a Nyugat-Európában megszokott taktikán a szerző szerint, hogy legyőzhessék a mongolokat?

d) Milyen, a nomád népeknél megszokott mongol taktikára kell figyelniük a keresztény seregek vezéreinek?

e) Milyen hadviselésre és nyugat-európai fegyvernemre utal a „nagy tömegbe zárkózni” kifejezés a szövegben?

33. Az Oszmán Birodalomról szóló eltérő típusú források és az ismeretei segítségével válaszoljon a kérdésekre! A válaszadáshoz használja az atlaszát!

Az Oszmán Birodalom 15. századi területi gyarapodásának (km²) diagramja és térképe

A) Mert gyermekek apjuktól váltak meg és rokonok testvérektől, minthogy nem mindenkit hurcoltak egy helyre, hogy legalább mikor látják egymást, legyen vigaszuk a bánatban, de egyeseket, akik kiténtek nemzetségükkel, gazdagságukkal és arcuk szépségével, elvittek, másokat pedig otthagytak. S azok a napok a sírás napjai voltak. Különben mi is keserűbb az áttelepítésnél és szánalmasabb a rokonoktól való megválástól [...].

(Grigorij Cambalak bolgár krónikás az 1393. évi tirnovói kitelepítésről)

B) Bajazid szultán [...] hatalma alá hajtotta a szerb földet is, rákényszerítette őket, hogy adót fizessenek, hadsereget küld-

jenek neki, s háborúban vele együtt vonuljanak ki, és Stefan deszpotát [Stefan Lazarević, 1389–1427] helyezte atyja trónusára, hogy uralkodjék a szerbek felett.

(Részletek egy névtelen bolgár évkönyvből)

C) A születés itt senkit sem különböztet meg a másiktól. Mindenki annyi tiszteletben részesül, amennyi állásának és hivatalának kijár [...] Az állásokat a szultán maga adományozza, s mit sem törődik kódos nemesi származással, tekintéllyel, avagy a tömeg ítéletével. Csakis az érdemeket, az erkölcsöt, a tehetséget és az alkalmasságot veszi figyelembe.

(Ogier Ghiselin de Busbecq: *Levelek Törökországból*, 1550 k.)

a) Melyik időszakban növekedett a legdinamikusabban a birodalom? (Évszámokat írjon!)

b) Hol volt 1453 előtt a birodalom fővárosa?

c) Mit árul el ez a birodalom súlypontjáról, vezetőinek terjeszkedési szándékáról?

d) Nevezze meg a 15. századra hűbéri függésbe vont területeket/országokat!

e) Hogyan nevezték a birodalom európai és ázsiai részét?

f) A szövegek alapján sorolja fel, milyen módon állította szolgálatába az oszmán állam a meghódítottakat!

g) Milyen összefüggést lát a területi gyarapodás és a katonai erő növekedése között?

34. Olvassa el a Lorenzo Mediciről szóló szöveget, majd ismeretei segítségével válaszoljon a kérdésekre!

Lorenzo, akit a természet, tanultsága és tapasztalata olyan páratlan leleményességgel ajándékozott meg, semmiben nem maradt el nagyapja, Cosimo mögött [...] Tehetséges és sokoldalú elméjének köszönhetően bármihez is nyúlt, amikor még gyermekként próbálgatta magát, tökéletesen tanult és mindent elsajátított, ráadásul jobban, mint mások [...] Azt hiszem, hogy ez a saját képességeinek nagyságától ösztönzött férfiú, amikor felgyelt polgárainak félszűzességére és szolgálékűségére, amit még apja alakított ki bennük, úgy döntött, hogy minden hatalmat, közméltóságot és tekintélyt magára ruház, és végül, mint egykor Julius Caesar, magát teszi a köztársaság urává.
(A kortárs Alamanno Rinuccini firenzei humanista véleménye Lorenzo Medici személyéről)

a) Melyik itáliai város fejedelmei voltak a Mediciek? (Segít a kép!)

b) Milyen jellemzői tették lehetővé, hogy Lorenzo a város ura legyen?

c) Miben tér el a leírás egy hagyományos középkori királyképtől?

d) Mi volt a hasonlóság a szerző szerint Caesar és Lorenzo karrierjében?

e) Mi az, amit származásuk különbségéről elhallgat a szerző?

35. A reneszánsz korának művészetéről szóló korabeli szövegek elolvasása és a képek megtekintése után az ismeretei segítségével oldja meg a feladatokat!

A) Amikor egy jelenetet kell festenünk, először alaposan meggondoljuk, mi módon és milyen rendben lesz a legszebb. [...] És igyekszünk az összes részletet úgy átgondolni, hogy a műben egyetlen olyan dolog se legyen, amelyről ne tudnánk, miként kell megcsinálni vagy elhelyezni.

(Leon Battista Alberti: *Értekezés a festészetéről*, 15. század)

Hogyan határozza meg a művészi alkotás célját Alberti?

B) Nagyon hozzáértő volt minden művészeti ágban, feltalálója és kimondója számos törvénynek, amelyek mintegy 600 évig el voltak temetve [...] Giotto a festészet művészetén kívül is bölcs férfiú volt, sok dologban volt gyakorlata, ezenfelül teljességgel ismerte a történelmet, s a költészetnek is vetélytársa volt, olyanmódon, hogy azok, akik finoman szemlélik őt, úgy ítélik, ugyanazt festi meg, amit azok kigondolnak. Ezenkívül, amint ez bölcs férfiúhoz illik, inkább áhítozott hírnévre, mint haszonra. [...]

(Filippo Villani: *Könyv Firenze városának eredetéről és híres polgáiról*, 1400 k.)

Mi volt a reneszánsz korának művészideálja? Nevezze meg idegen szóval is!

C) [A festészet a]hhoz hasonló, mint az éneklés, vagy a hangszeren játszó kéz munkája – mindannyian épp ennyire szabadok vagyunk, ugyanannyira tökéletesek. Sőt, a festészetet azért is szabad művészetnek kell nevezni, mivel a művészetek királynőjeként megajándékoz bennünket minden teremtett dolog ismeretével, s szabad művészet azért is, mivel szabadsága van arra, hogy úgy formáljon, ahogy neki tetszik.

(Paolo Pino: *Beszélgetés a festészetről*, 16. század)

Miképp módosult a reneszánsz korban a festészet helye a művészetek között?

D) Az emberben megvan az ösztönös vágy arra, hogy halhatatlanná legyen, hogy ha lehet, örökké éljen, így hallatlan fáradozással és nagy igyekezettel mindig is arra törekedett és arra is fog törekedni, hogy lehetőleg minél inkább hasonlóvá váljon legfőbb Alkotójához, aki előbb rajzolt, aztán mintázott és festett, és mindennek lelket adott, mindent mozgásba hozott.

(Baccio Bandinelli: *Formák könyve*, 16. század)

Miképp határozza meg Isten és a művész viszonyát a szerző?

Mennyiben változott e viszony a középkor óta?

Nevezze meg a reneszánsz és a középkori alkotás témaválasztásának és az ábrázolás céljának eltérő elemeit!

36. Tanulmányozza a Leonardo da Vinci munkásságát bemutató szöveges és képi forrást, majd az ismeretei segítségével válaszoljon a kérdésekre!

Legtisztelretméltóbb uram, miután láttam és megtekintettem mindazok kísérletezését, akik hadigépezetek feltalálóiaként tetszelegnek, és úgy láttam, hogy találmányaik semmiben nem térnek el a mindennaposaktól, anélkül, hogy bárkivel szemben elítéletem volna, bátorodom excellenciádtól találkozót kérni, amikor is feltárnám excellenciád előtt bizonyos titkaimat. [...]

3. Ha magasságánál vagy elhelyezkedésénél fogva egy hely nem támadható, minden erődítményt meg tudok semmisíteni, ha alapjait nem köre rakták le. [...]

6. Készíthetek páncélozott szekereket, melyek a tüzéséget szállítják, és amely át tudja törni az ellenség legjobban megerősített sorait is, így aztán biztonsággal átjuthat ott a gyalogság. [...]

9. És, ha történetesen a harcra tengeren kerülne sor, építhetek sokféle gépet, mely a lehető legjobban alkalmas akár támadásra, akár védekezésre. Hajókat, melyek ellen tudnak állni a legkeményebb ágyútűznek, lőpornak vagy fegyvernek is.

10. Béke idején pedig, úgy hiszem, legnagyobb megelégedésre biztosíthatom egyrészt, köz-, valamint magánépületek építését, másrészt víznek egyik helyről a másikra történő átvezetését. Továbbá szobrokat is tudok alkotni márványból, bronzból vagy agyagból, és ezenkívül festek olyan jól, mint akárki más.

Mi több, vállalnám annak a bronz lónak az elkészítését, mely hallhatatlan dicsőséggel és örökös tisztelettel segítene adózni az ön atyja, és egyben a Sforza-ház nagyra becsült emléke előtt. És, ha az előbb említettek akármelyike bárkinek is lehetetlennek vagy kivitelezhetetlennek tűnne, készen állok rá, hogy akár az ön birtokán, akár bármely más helyen, mely excellenciádnak kedvére való, próbára tehessenek engem. Egyben excellenciád kegyelmébe ajánlom magam.

(Leonardo da Vinci levele Milánó hercegének, Lodovico Sforzának, 1482)

- a) Mi lehetett az oka, hogy Leonardo felajánlotta szolgálatait az egyébiránt nem igazán jó hírű hercegnek?
-
- b) Mivel próbálta elsőként megnyerni jóindulatát?
-
- c) Mit árul ez el a korabeli Itália politikai viszonyairól?
-
- d) Mely része bizonyítja a szövegnek, hogy Milánó zsoldosvezéréből lett urának családja rászorulhatott a népszerűsítésre?
-
- e) Milyen bizonyítékkal szolgál a szöveg arra, hogy a reneszánsz művész polihisztor volt? Bizonyítsa a képi források alapján!
-
- f) A levél hangvétele alapján fogalmazza meg, hogy miben tért el a reneszánsz művész személyisége a középkori elődeitől!
-

37. Az alábbi szövegek és képek a középkori nők neveléséről és a társadalomban elfoglalt helyükről vallott nézetekből adnak válogatást. A források alapján, ismeretei segítségével döntse el, hogy igazak vagy hamisak a táblázat állításai!*

.....

A) [...] a házasságot ne ítélik valamiféle rossznak [...]. Aki a házasságtól ment marad, ne azért fusson tőle, mintha az valamiféle rossz lenne, hanem hogy magasabbra törjön.
(Szent Ágoston, 5. század)

B) Higgy nekem testvérem, minden férj boldogtalan. Az, akinek a házastársa nem nemes, megunja azt, meggyűlöli, ha szép a nő, az a széptevőktől való szörnyű félelmet szül; a szépség és az erkölcs összeférhetetlenek. Az a nő ad férjének gyengéd öleléseket és édes csókokat, aki valamilyen mérget akar eltitkolni a szíve mélyén.

(Roger de Caen, 11. század)

C) Minden nőnek tudni kell szőni és fonnai [...], írni és olvasni viszont nem kell megtanulniuk, mert az írás-olvasás tudománya csak rosszat szül.

(Navarrai Fülöp: „Ember négy ideje”, 12. század)

D) Nem vagyok mindig alázatos és mindenben engedelmes? Egész éven át nem hagyom el a házat, csak hogyha templomba megyek, s akkor is alázatosan engedelmet kérek erre Kegyelmedtől.

(Jean de Montrenil, a 15. század eleje)

E) [...] a férfi eltávolíthatja azt a nőt, aki rossz természetével tisztaságát megfertőzheti. Ez a legkönnyebben akkor fordul elő, ha megtanítjuk a leányokat írni és olvasni.

(Barberino, 14. század)

F) Azokkal szemben vagyok, akik úgy mondják, hogy nem jó az, ha az asszonyok olvasni tanulnak. Csodálkozom azokon az embereken, akik nem akarják, hogy lányuk, feleségük, rokonuk tudományokat tanuljon, hogy így erkölcsaik leromoljanak [...].

(Christine de Pisan: *Cité des Dames*
[A nők városa], 15. század eleje)

G) [...] a fiataliságnak kellemetlenséget okozni semmiképp' nem akarván, s a nagyobb baj kerülése érdekében, a feslett leánykák házáat az Egyház megtűri [...].

(Besançon kormányzóí rendelete a 15. századból)

H)

I)

Állítások	Igaz	Hamis
1. Az egyházi szerzők általában gyanakvással követték a nők társadalmi szerepvállalásait, vagy éppen magukat a nőket.		
2. A középkorban a nőt semmilyen módon nem illethette meg a férfi hódolata és tisztelete.		
3. A házasságot az egyházi személyek mindig támogatták, mert benne az erkölcsök megőrzésének lehetőségét látták.		
4. A házasságon belül elvárt volt a férj tisztelete.		
5. A középkori férjek körében a művelt, férjének szellemi partneréül is kínálkozó feleség volt a legnépszerűbb.		
6. A prostitúció alapvetően a középkori fürdőkultúrához kötődött, ezért az egyház a fürdőket bírálta.		
7. A bordélyházakat az esetek többségében szükséges rossznak látták, s működésüket még az egyházi hatóságok is elnézték.		

* A feladathoz felhasznált irodalom: Dr. Kéri Katalin: *Érdekségek a nők történetéből*, IQDEPO, Pécs, 1996.

V. A magyarság története a kezdetektől 1490-ig

1. Az alábbi források történészek, régészek és egy nyelvész álláspontját közvetítik a székelység eredetéről. Párosítsa a szövegek betűjelét a táblázatban szereplő állításokkal! (Egy helyre több betűjel is kerülhet!)

A) E sorok írója a napfényre került emléanyag alapján azok véleményével ért egyet, akik az Árpád-kori székelyeket a magyarság szerves részének és nem valamilyen törökül beszélő, csatlakozott nép éppen elmagyarosodott leszármazottainak tekintik.

(Benkő Elek: *A székelyek és a Székelyföld régészeti kutatásának eredményei és feladatai*, Aetas, 1993/3)

B) Ha a különböző időpontokban keletkezett, egymástól jórészt független kútfők sokoldalú tanúvallomását komolyan vesszük, akkor csak arra gondolhatunk, hogy a székelység eredetileg egy önálló nép (vagy törzs) volt, amely még a „honfoglalás” előtt csatlakozott a magyarsághoz. Bár a források nem árulják el, hogy pontosan milyen népeiségről van szó, számos jel (a magyarság steppei környezete, a székely nem- és ágszervezet, esetleg a rovásírás) arra utal, hogy török (legalább is törökös) környezetben kell a székelyek őseit keresni.

(Kordé Zoltán: *A székely eredetkérdés az újabb kutatások tükrében*, Aetas, 1993/3)

C) [...] az 'skl-ek [ejtsd: eszekelek], vagyis a székelyek egy része 830 táján a magyarok egy (nagyobb) részével együtt elhagyta Magna Hungariát, s ettől kezdve osztozott a magyarok sorsában. Mivel a bolgárok (székelyek) alkotóelemei voltak a magát a hun uralmi tradíció örökösének tartó kuvrat onogur–bolgár birodalmának, a székelyek – és nem a 830 tájáig a magas északon élő magyarok – őrizték meg az Attilától és Inriktől, vagyis a hunoktól való származás tudatát.

(Így látták ők. *Vélemények az eredetkérdésről*. Kristó Gyula, Rubicon, 1992/3)

D) Egy körös-körül az ország lakatlan peremén élő, Erdélyben már a 11. században is a keleti és déli peremövezetben lakó, török nyelvű népesség okvetlenül megőrizte volna nyelvének legfontosabb szavait és elemeit. Kivált, amióta tudjuk, hogy a székelyek ősei már a 12. századtól földrajzilag is jól elkülönültek a magyarság erdélyi tömbjétől. A valóságban a székelység különböző magyar nyelvjárásokat őrzött meg bámulatos tisztaságban.

(Így látták ők. *Vélemények az eredetkérdésről*. Bóna István, Rubicon, 1992/3)

E) Mindenesetre a székelység nyelvi anyagában semmiféle török nyom nincs. [...] A nyugati magyarság nyelvi anyagában sok olyan reliktum van, ami csak a székelységnél figyelhető meg. Itt az összefüggés nyelvileg abszolút világos. Ez azt mutatja, hogy a székelység Erdély magyar lakosságának egy külön etnikai csoportja, s etnikailag semmi köze sincs Erdély magyar lakosságának a többi részéhez. Könnyen lehetséges, hogy idegen elemek keveredtek bele, de erre bizonyos délszláv nyomok kivételével semmilyen bizonyíték nincs. Így a török vagy hun eredetelmélet az álmok világába tartozik.

(Így látták ők. *Vélemények az eredetkérdésről*. Benkő Lóránd, Rubicon, 1992/3)

Állítások	A forrás betűjele
1. A székelyek török eredete mellett foglal állást.	
2. Elutasítja a török eredetet.	
3. Régészeti bizonyítékokkal támasztja alá állításait.	
4. Nyelvi bizonyítékokkal érvel.	
5. A hun mondavilág továbbhagyományozását köti a székelyekhez.	
6. Külön etnikumként határozza meg a székelységet.	
7. Nem tartja elegendőnek a bizonyítékokat egyértelmű állásfoglalásra.	

2. Az alábbi térkép a magyarság vándorlásának állomásait, illetve a magyarsággal érintkezésbe lépő birodalmakat mutatja be. Nevezze meg őket!

1. _____	4. _____
2. _____	5. _____
3. _____	6. _____

3. A „kettős honfoglalás” elmélete történetírásunk egyik jelentős vitát kavarázó nézete. Az alábbiakban érveket és ellenérveket olvashatnak László Gyulától és a vele vitatkozó Györfly Györgytől. A szövegek elolvasása után döntse el, hogy igazak vagy hamisak-e a táblázatban megfogalmazott állítások! Döntését a vonatkozó szövegrészlet betűjelével indokolja!

A) Az, amit eddig a honfoglalásról tanultunk és tanítottunk, mind igaz. Ebben semmiféle változás nem történt. A 896-os honfoglalás történelme szilárdan áll, amit a magam felvétele ehhez hozzáfűz, csupán annyi, hogy Árpád magyarjai a Kárpát-medencében már javarészt magyarokat találtak, akik előttek a 670-es évek táján özönlöttek ide.
(László Gyula: *Múltunkról utódainknak*; 1999)

B) Kik adták volna a magyar helyneveket ott, ahol Árpád magyarjainak sírjai, telepei hiányoznak? [...] Hát a késő avarok, akiket – amint kiderül – onoguroknak hívtak. Ezek szerint ezek jórészenek magyarul kellett beszélniük. [...] Végignéztem az orosz őskronikát, a bizánci forrásokat és a nyugatiai-

kat, mindenütt megerősítést talált a kettős honfoglalás elmélete. Végül felvettem a kérdést: éppen a magyar krónikák ne tudnának erről? Hogyne tudnának, hiszen Árpád honfoglalását „a magyarok második bejöveteleként” tárgyalják.
(László Gyula: *A honfoglalás*; 1996)

C) Eszerint a magyar nép két rokon ága, két alkalommal hajtott végre a honfoglalást, egyik (onogur) az avarkorban történt 670–680 táján, egy időben a dunai bolgár állam megalakulásával, a másik pedig (a türk, magyar) Árpád vezetésével a 9. század legvégén.

(László Gyula: *A kettős honfoglalásról*; 1982)

D) A kettős honfoglalás elmélete elsősorban régészeti leletekre épül. [...] Az onogurok – mai tudásunk szerint – bolgár-török nyelven beszéltek, s noha jelentős szerepük volt a magyarság kialakulásában, nem bizonyított, hogy a Kárpát-medencébe a 7. század végén beköltözött csoportjuk magyarul beszélt volna.

(A honfoglalás vitás kérdései. Interjú Györffy Györggyel; 1986)

E) Elvben nem megengedhetetlen egy olyan feltevés, hogy a Kárpát-medence feltételezett régi ugor nyelvcsaládbeli

többsége határozta meg a kialakuló nép nyelvét olyanformán, mint ez a szláv többségre települt bolgárok esetében bekövetkezett, de ugor nyelvnek e térségben semmi nyoma, és az is meggondolandó, hogy az újonnan összeálló nép nevét e korban nem az elnyomott, hanem az uralkodó helyzetben levő nép adta: az itt kialakult etnikum magyar neve tehát mindenképpen az uralmi apparátusukkal országot szervező Árpádokhoz kapcsolandó.

(Györffy György: A magyarok elődeiről és a honfoglalásról; 2002)

Állítás	Igaz	Hamis	A forrás betűjele
1. László Gyula a kettős honfoglalás melletti érveit kizárólag régészeti anyagra építi.			
2. Györffy György szerint a régészeti bizonyítékok és a nyelvek nem támasztják alá egymást.			
3. A bolgár analógiára (hasonlóságra, párhuzamra) történő nyelvcserre valószínűvé teszi László Gyula elméletét.			
4. László Gyula elmélete gyökeresen változtatja meg a honfoglalásról eddig kialakult képet.			
5. László Gyula szerint az avar honfoglalókkal együtt érkezett a magyarok első hulláma a Kárpát-medencébe.			

4. Az alábbiakban egy történelmi esemény két elbeszélését olvashatja. Fejtse meg a szövegek és a képi forrás alapján, hogy melyik lehet ez, és indokolja meg, miért tér el egymástól a két leírás!

Öt évvel később, Konrád császár uralkodása alatt Zoltának, Magyarország vezérének néhai híres és dicsőséges vitézei: Lél, Bulcsú meg Botond uruktól küldetve Alemannia egyes részeire törtek, és ott sok becses zsákmányt ejtettek. De végül a bajorok és alemannok gyalázatos csalárdsága miatt Lél meg Bulcsú fogságba estek, s az Inn folyó mellett akasztófán végezték életüket. Botond meg a többi megmaradt magyar vitéz, mikor látták, hogy az ellenség gonosz csele miatt szorultságba jutottak, bátran és emberül helytállottak. Egymást nem hagyták el, hanem mindenképpen rajta voltak, hogy a veszedelemben maradó résznek segítségére legyenek.

(Anonymus: *Gesta Hungarorum*)

[...] a magyarok serege megfutamodva, nem rendelkezett többé harci kedvvel. [...] Egyetlen utat, egyetlen kerülő utat sem tudtak találni maguknak anélkül, hogy ne várt volna rájuk nyilvánvalóan az Isten bosszúja, annyira, hogy nem sok nap múlva elfogott királyaikat és főembereiket Regensburgba vitték, és népük gyalázatára sok más földijükkel együtt akasztófára húzták.

(Augsburgi Gerhard: *Szent Ulrik élete*)

Az esemény:

A fő eltérések és azok indoka:

Lehel kürtje; Képes krónika, 14. század

5. Az alábbi források a kalandozások korának helyszíneire kapcsolódnak. Azonosítsa a szövegekben megjelenő helyszínt a térkép segítségével!

A) Berengár király egy tizenötezer emberből álló hadsereget küldött ellenük, de ezekből kevesen tértek vissza. De lovakon és bőrhajóikon [...] megkíséreltek behatolni a Rialtóra [...] Ekkor Péter dózse úr Isten segítségével az említett magyarokat hajóhaddal megfutamította.

(*János diakónus krónikája*, 900)

B) Zoltának, Magyarország vezérének néhai híres és dicsőséges vitézei: Lél, Bulcsú meg Botond uruktól küldetve Alemannia egyes részeire törtek, és ott sok becses zsákmányt ejtettek. De végül a bajorok és alemannok gyalázatos családsága miatt Lél meg Bulcsú fogságba estek, s az Inn folyó mellett akasztófán végezték életüket.

(Anonymus: *Gesta Hungarorum*, 1200 körül)

C) [Madarász] Henrik király a csata megkezdése előtt a következő bölcs és üdvös tanácsot adta: „Amikor elkezdték a harcot, senki ne próbálja előzni bajtársát, még ha gyorsabb is a lova, hanem az egyik oldalról a pajzsoktól védve, a pajzsokon fogjátok fel az első nyíllövéseket, azután sebes vágatással és leghevesebb lendülettel rohanjatok rájuk, hogy másodszer ne tudják kilőni rátok nyilaikat, mindaddig, amíg nem érzik a fegyvereitek által ütött sebeket.”

(Liutprand: *Antapodosis*, 10. század)

D) Abban az időben volt a mieink között egy együgyű és félkegyelmű barát, név szerint Heribald, akinek mondásain és tettein gyakran nevettek a többiek. Ez, amikor a barátok első ízben futottak az erődítménybe, és egyesek fenyegetve felszólították, hogy ő is fusson velük, „igazán – felelt nekik – hát fusson, aki akar, [...]” És így várta félelem nélkül a magyarok betörését. A barátok végre majdnem elkésve menekültek a többi hitetlenkedőkkel együtt, megrémülve a rettenetes kiáltozástól, hogy „az ellenség tüstént betör”. Ő azonban rettenthetetlenül megmaradt elhatározása mellett, és nyugodtan sétálgatott.

(Ekkehard: *Sankt Gallen-i történetek*, 10. század)

E) S minthogy azon görög a sereget igen bosszantotta, egy Botond nevezetű magyar áll ki vele birkózni; s a mint a küzdő tér elkészült, bárdját, melyet hordani szokott vala, ragadva, a város réz kapujához rohana, s abba bárdjával egy csapásra, mint mondják, olyan rést vága, hogy a görögök azon kaput mint csudát nem akarták kiigazítani.

(A Botond-monda leírása a *Képes krónikában*, 1358)

6. A források elolvasása után állítsa időrendbe Géza fejedelem és Szent István uralkodásának eseményeit!

A) Szent István király továbbá, miután isteni rendelés akaratából a felséges királyi koronát elnyerte, híres és hasznot hajtó háborút viselt anyai nagyatyja, név szerint Gyula ellen, aki annak idején az egész erdőntúli ország kormányzatát a kezében tartotta. [...] Ezt az országot magyar nyelven Erdélynek nevezik, számos folyó öntözi, amelyeknek fővenyében aranyat gyűjtenek, és ennek a földnek az aránya a legfinomabb.

(*Thuróczy-krónika*)

B) Isteni jóslattól intve többek között Géza fejedelem is elkezdte a magyar népet keresztény hitre téríteni. [...] – rákényszerült, hogy kívánságát a keresztény fejedelmek és királyok tudomására hozza. Eme kívánságnak hallatára azok nemcsak segítséget küldtek neki, hanem személyesen fel is keresték.

(*Képes krónika*)

C) [...] tartományait tíz püspökségre osztotta, az esztergomi egyházat a többiek fejévé és felügyelőjévé tette. S mivel az okos fejedelem ismerte az említett Asztrik vallásosságát, őt a főpapi méltóság süvegével ékesítve a kánoni választással felmagasztalta, s a kalocsai püspökség méltóságát ráruházta.

(Hartvik püspök: *Szent István király legendája*)

D) Ennek okából hát, szerelmetes fiam, szívem édessége, sarjam jövő reménysége, kérélek, megparancsolom, hogy mindenütt és mindenekben a szeretetre támaszkodva ne csak atyafiságodhoz és a rokonságodhoz vagy a főemberekhez, avagy a gazdagokhoz, a szomszédhoz és az itt lakóhoz légy kegyes, hanem még a külföldiekhez is, sőt mindenkihez, aki hozzád járul.

(*Szent István király intelmei Imre herceghez*)

E) Atyja halála után az ötödik évben – így akarta az isteni kegyelem – elhozták az apostoli áldás levelét, s miközben a püspökök és a papság, az ispánok és a nép egybehangzó magasztalásukat fennen kiáltozták, Isten kedveltje, István, királlyá választatott, s az olajkenettel felkenve a királyi méltóság diadémájával szerencsésen megkoronáztatott.

(István király nagyobbik legendája)

F) [...] vonakodott a pogány nép nyakát a keresztény hit igájába hajtani, s azon mesterkedett, hogy főembereivel együtt kivonja magát uralma alól. Mindezeket a dicsőséges kereszt jelének pártfogásával, Isten szülőanyja, az Örök Szűz Mária érdemeinek oltalmával Isten kedveltje, Márton főpap és

Szent György vértanú zászlaja alatt, vezéreik megölése után csakhamar szolgálatába hajtotta, a keresztység vizében megfürösztötte, és hűséges papok által osztván az üdvösség intelmeit, az egy Istent imádni kényszerítette.

(István király nagyobbik legendája)

G) Királyságának sorsául pedig, de kivált sarjadékának szaporításáért a római császári méltóságot viselő, szelíd erkölcsi miatt jámbornak nevezett Henrik hűgát, név szerint Gizellát vette házastársul, kit miután olajkenettel felkentek, a korona viselésében társának ismert el.

(István király nagyobbik legendája)

7. Egészítse ki István törvényeinek szövegét a hiányzó fogalmakkal!

A) Királyi hatalmunknál fogva elhatároztuk, hogy mindenkinek álljon szabadságában _____ (1) felosztani, feleségének, fiainak és leányainak és rokonainak vagy az egyháznak _____ (2), és ezt halála után se merje senki érvénytelené tenni.

B) A papok pedig és az ispánok hagyják meg az összes falusi bírónak, hogy ezek parancsára _____ (3) mindenki menjen a _____ (4), öregek és fiatalok, férfiak és nők, kivéve azokat, akik a tüzet őrzik. Ha pedig valaki amazok hanyagsága folytán nem (tűz-) őrzés végett marad otthon, az ilyet verjék meg, és nyírják le.

C) Hogy minden tekintetben erős és sértetlen béke honoljon mind az idősebbek, mind a fiatalabbak között, bármilyen jogállásúak legyenek is, teljességgel megtiltjuk, hogy valaki másnak a bántalmazására _____ (5) rántsón. Ha ezt a jövőben vakmerőségétől ösztönöztetve megkísérelné, ugyanazzal a _____ (6) öljék meg.

D) _____ (7) _____ (8) építsen egy templomot, amelyet két telekkel s ugyanannyi rabszolgával lássanak el, lóval és kancával, hat ökörrel és két tehénnel, harminc aprómarhával. Ruhákról és oltártakarókról a _____ (9) gondoskodják, papról és könyvekről a _____ (10).

8. Hasonlítsa össze a *Képes krónika* királyportréit a megadott szempontok alapján! Készítsen egy 10-12 mondatból álló rövid esszét! Nézzon utána, mi lehet az oka az eltérő ábrázolásnak!

A) Hanem László király egyre nagyszabásúbb dolgokra törekedve, és az erény útján egyre előbbre lépve nemcsak Magyarországra, hanem a kereszténység valamennyi országára szétárasztotta „édességének illatát”. Ezért amikor a római császár meghalt, a német hercegek és fejedelmek, az összes báró és főúr közösen és egy akarattal megkérték arra, hogy fogadja el a császárságot. De mert élete folyamán nemcsak a maga érdekét kereste, hanem a Jézus Krisztusét is, [...] ezért nem fogadta el az idegen és ismeretlen népek fölötti kormányzást.

Ám alig tudott Magyarországon megmaradni, hogy jámboran és hűségesen szolgálja az Istent, és megfelelő eréllyel érvényt szerezzen a törvényeknek. Mert amikor a húsvétot Bodrogban ünnepelte, íme, követek érkeztek hozzá Franciaországból, Hispániából, Angliából és Bretagne-ból, de különösen Wilhelmtől, a frank király fivéréből, akik tudtára adták, hogy meg akarják bosszulni a mindenható Istenen esett sérelmet, és azon gondolkodnak, hogy a szent várost és a legszentebb sírt kiszabadítják a mohamedánok kezéből. Ezért megkérték a dicső királyt, hogy legyen vezérük és parancsnokuk Jézus Krisztus hadseregében.

B) Az ő idejében sok gonoszságot követtek el, mint majd az alábbiakból kiderül. Külsejére nézve visszataszító volt: borzas, szőrös, kancsal, púpos, sánta, dadogó; ám ravasz és tanulékony.

Miután Jézus Krisztus említett zarándokai értesültek a dicsőséges László király haláláról, igen szomorkodtak miatta, majd követeket küldtek Kálmán királyhoz, és amire a dicsőséges Lászlót kérték, ugyanazt kérték tőle is, mert azt gondolták, hogy ő is ugyanolyan kegyes, mivel ugyanabból a vérből

való. Kálmán király viszont, hallva ezt, nemcsak azt nem ígérte meg, hogy velük megy, hanem egyáltalán azt sem engedte, hogy a földjén átvonuljanak. Sőt hadsereget küldött ellenük, hogy megakadályozzák bevonulásukat az országba, mert úgy vélte, hogy martalócok azok, és nem zarándokok. Ők viszont reményüket Istenbe helyezve, és abban a Jézus Krisztusban bizakodva, akinek a jelét viselték, nagy bátran bevonultak Magyarországra, és sokakat legyilkoltak a magyarok közül.

Szempontok

- az alkat jellemzői
- erények, belső tulajdonságok
- a király és környezete viszonya

9. Írja a táblázatba az Aranybulla vonatkozó cikkelyeit a tankönyv 187. oldalán olvasható forrásrészlet alapján!

II. András új intézkedései ellen országos mozgalom bontakozott ki. A hatalmas birtokadományozások több társadalmi réteget sértettek, és többeket bizonytalan helyzetbe hoztak. A birtokadományozásokból kimaradt magyar főnemesek köre rávette Andrást arra, hogy korlátozza bőkezűségét mind az adományok méretében és időbeli korlátlanágában, **A)** a jutalmazottak körében, **B)** a tisztségviselésben. **C)** A királyi birtokokon élő, katonáskodó társadalmi csoportok, a szerviensek és a várjobbágyok helyzete az eladományozott területeken kétségessé vált. Ha megnézzük az Aranybulla azon pontjait, amelyek a szerviensek jogi helyzetét garantálják, a következőket látjuk. A szerviensek személyükben szabad emberek, **D)** akik – egy kivételt leszámítva – kizárólag a király joghatósága alá tartoznak; **E)** adómentességet élveznek minden királyi adó alól, legyen az közvetlen pénzdó **F)** vagy természetben fizetett adó, **G)** és pontosan körülírja, hogy ezzel szemben milyen körülmények között van katonáskodási kötelezettsége a szervienseknek. **H)** A későbbi jogfejlődés szempontjából is fontos, hogy nemcsak személyében, hanem birtokaiban is szabadsággal ruházta fel az uralkodó a szervienseit: ezt rögzíti a birtokok örökléséről szóló cikkely, amely majdnem teljes tulajdoni szabadságot adományoz. **I)** A várjobbágyok esetében ez nem történt meg, mindössze elismeri az Aranybulla, hogy őket Szent István valamilyen fokú szabadsággal ruházta fel, és ezek alapján társadalmi helyzetük fenntartására tesz ígéretet. **J)** Az egyéb intézkedések között voltak olyanok, amelyek egyes sérelmek közvetlen orvoslására vonatkoznak, és a király gazdasági és pénzügyi intézkedései **K)** ellen irányultak. Az 1222. évi Aranybulla ellenállási záradéka csak néhány személynek engedélyezte a királyi hatalommal szembeni fellépést. **L)**

A)
B)
C)
D)
E)
F)
G)
H)
I)
J)
K)
L)

10. Az alábbi térképek a tatárjárás eseményeit és következményeit mutatják be. Készítsen jelkulcsot a térképek betűkkel jelzett részleteihez!

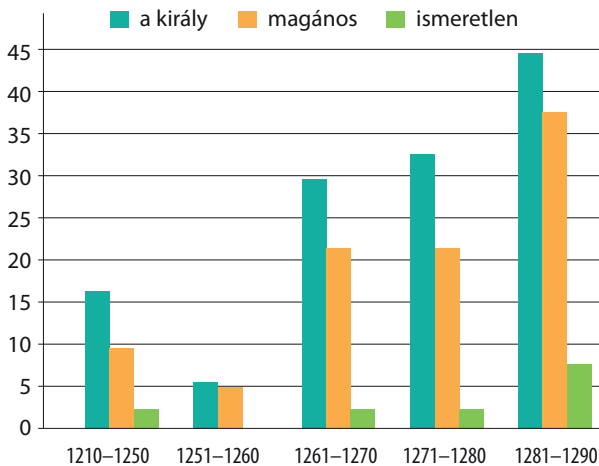
- A) A szaggatott nyíl _____ jelöli.
- B) Az aláhúzott településnév _____ jelöli.
- C) A zöld szaggatott nyíl a _____ jelöli.
- D) A két kard a _____ jelöli.
- E) A piros nyíl a _____ jelöli.
- F) A zöld terület a _____ jelöli.

11. Tanulmányozza a kései Árpád-kor várait és várépítéseit bemutató szöveges és képi forrásokat, majd az ismeretei segítségével válaszoljon a kérdésekre!

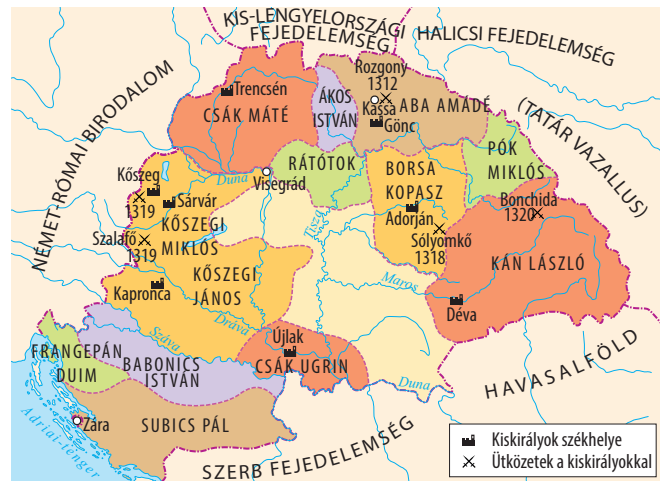
Amikor a tatárok váratlan betörése által – a mindenható Isten engedelmével – nagy veszteség érte országunkat, és lakói, nemesek, alacsony sorúak egyaránt, nagyjából áldozatul estek a fent mondott népség öldöklésének, s kevesen maradtak életben, ezért az ő sokasodásuk, védelmük, egyszersmind

megegyezésük kellő elősegítésére, báróik közös tanácsából, királyi tekintélyünknel fogva bizonyos erődtítésre alkalmas helyeket híveinknek juttatunk, hogy várépítésre lehetőségük és módjuk legyen.

(IV. Béla király Miklós dubicai ispánnak, 1249)

Az 1242 és 1291 között épített várak

Az 1242 és 1291 között épített várak

a) Ki és milyen indokkal kezdeményezte a várépítést Magyarországon?

b) Miért kellett jelentős területeket juttatni a várépítőknek?

c) Hogyan függött össze a várépítés és a tartományúri hatalom?

d) Mikor és miért növekedett meg jelentősen a várépítések száma?

e) Hogyan változott a királyi és a magánépítésű várak aránya?

12. Nevezze meg azokat az Árpád-házi királyokat, akikről a forrásokban szó van!

A) András urat, aki királyi nemzetségből származik, úgy tiszteljük, mint az ország törvényes urát. [...] minden királyi, valamint királynéi birtokot, amit bárki – akár férfi, akár nő – jogtalanul elfoglalt, teljes joggal vissza kell adni.

B) Ezt a dolgot én, [...], Magyarország kiváló királya megfontolva és a jövőre nézve királyi felségem érdekéről akképpen gondoskodva, nehogy bármiféle, jelenlétemben tárgyalt és befejezett ügy érvénytelenné váljék, szükségesnek ítélem: az én felségem jelenlétemben megvitatott akármilyen ügyet az írás bizonyosságával erősítsenek meg.

C) [A király] megkeményedett szívének mérgét mindenki előtt kimutatta [...] azon nyomban ama mérges viperának, aki a varázsló mesterség művészeiben nem kevésbé jártos volt, ama fajtalan Éduának [...] mindenki szeme láttára ágyastársa lett, [...] a királynéi jövedelmeket magának nyerte e szemérmetlen ágyas.

D) A tatárok nem messze a hadseregtől találtak egy gázlót, és egy éjszaka alatt mindnyájan átkeltek rajta, és hajnalban a király seregét körülvéve, jégesóként kezdték löni nyilait a hadseregére.

E) Igen kedves fiunk, Magyarország kitűnő királya panaszkodik követe [...] révén tudomásunkra hozván, hogy birodalma egy bizonyos részén Szt. Mária német ispotályosainak szertettől vezérelve harminc ekealj földet adományozott, de azok az ő nagylelkűségével és bőkezűségével meg nem elégedvén, sokkal nagyobb területet foglaltak el a földből a nevezett vidéken.

13. A *Képes krónikából* származó alábbi szöveges és képi forrás az 1312-ban megívott rozgonyi csata eseményeit mutatja be. A források és ismeretei alapján válaszoljon a kérdésekre!

A király is meg ők is siettek, hogy a csatára alkalmasabb helyet foglalják el, de azok hamarabb értek oda. Eközben a király és serege egy völgyben a Hernád mellett meggyónt és föloldozást nyert, majd magához vette az Úr szentséges testét a fent említett keresztes vitézekről, és mindenképpen felkészültek a halálra. Amazok meg – a béke legkeményebb ellenségei – fegyverbe öltöztek, és egy hegy ormáról hirtelen leereszkedtek az említett völgybe, harcra készen a király ellen. [...] a hegy oldalában oly kemény csata támadt, amilyen még nem volt Magyarországon a tatárok ideje óta.

Ebben a csatában odavesztek a király familiárisai közül [...], csupa tekintélyes nemes. Amikor Györkét, aki a királyi zászlót vitte, a zászló alatt megölték, a király zászlaja is odaveszett: a király a keresztesek zászlaja alatt harcolt tovább.

A másik részen pedig Miklós fia Demeter és Aba, a sereg vezérei, továbbá Amadé két fia estek el hamarosan nyíltól halálra sebezve, és még igen sokan sérültek meg halálosan, itt vagy máshol fizették meg a halál adóját. A király, noha az ő részéről többen estek el, mégis dicsőséges diadalt aratott. Hisszük és valljuk, hogy ezt Isten cselekedte.

(Részlet a *Képes krónikából*)

a) Kik voltak az ütközet résztvevői?

b) Melyik felet nem említi a krónika szövege?

c) Milyen fegyvernem volt a legfontosabb a csatában?

d) Melyik jelenetét/mozzanatát beszéli el a képi forrás a szövegben leírtaknak?

e) Miért volt kiemelkedő jelentőségű a király győzelme?

14. A forrás és ismeretei alapján értelmezze I. Károly (Károly Róbert) rendeletét!

Károly, Isten kegyelméből Magyarország királya a jelen oklevél tartalmával emlékeztetül adva tudomására hozzuk mindenki- nek, akit illet, hogy jóllehet országunk régi és most is szilár- dan megtartott szokása kívánja meg, hogy mind az egyházak, mind országunk bármely nemese földjeinek, illetve birtokainak, amelyek területén arany- vagy ezüstbányát találnak, valamely méltányos csere révén a király kezébe kell jutniuk, mégis, mi- vel a királyi felségnek gondosabban kell szem előtt tartania a saját és alattvalóinak hasznát, (ezért) megfontolva lélekben, hogy a földek és birtokok ilyenféle elvétele miatti félelemből országunk lakói révén az ország Isten által emberi használatra és nyereségre rendelt nagy kincstára a földek mélyén elrejtve marad, mert nem akarják feltárni, ha csak nem jut nekik ebből

megfelelő ellenszolgáltatás. Országunk főpapjainak és báróinak alapos, megfontolt tanácsával egyetértően kegyesen elrendel- jük örökre szólóan, hogy ha a főpapok, szerzetesek, világi papok vagy a nemesek bármelyikének földjein és birtokain arany- il- letve ezüstbányát fognak találni, s amennyiben nem tagadják le azok létezését és nem tagadják meg a feltárásukat, akkor ugyanők örökre élvezzék örvendezve azon földjeik változatlan birtoklását, amelyeken ezek az arany- és ezüstbányák találhatók, sőt a földjükön talált arany-, illetve ezüstbányákból származó, a bányászok szokása szerint befolyó királyi jövedelmek harmad- részét is kapják meg teljességgel örök időkre.

(Károly Róbert rendelete, 1327)

a) Mi volt az oka a bányák eltitkolásának, a feltárás elmulasztásának?

b) Mít ért a szöveg az „Isten által emberi használatra és nyereségre rendelt nagy kincstár”-on?

c) Milyen két fontos előnyre tettek szert a föld tulajdonosai a rendelet kiadása után?

d) Mi volt a „bányászok szokása szerint befolyó királyi jövedelem”?

e) Hova került a kibányászott nemesfém? Mire használták fel?

15. Az alábbiakban a jelentősebb középkori uralkodóink által kiadott törvények szövegeiből olvashat részleteket. Válogassa szét őket, majd írja a táblázatban szereplő betűjel mellé az uralkodók nevét és uralkodásuk időpontját!

A) Ezenkívül bármely néven nevezett minden szabad faluban, sőt még az udvarnokai és királyi falvakban élő valamennyi szántóvető és szőlőbirtokos jobbágyunktól is – kivéve a fallal övezett városokat – ezek minden terményének és borának kilenced részét fogjuk beszedni.

B) Ha valaki haragra gyulladva, vagy dőlyfősségtől kevélyen szándékos gyilkosságot követ el, tudja meg, hogy tanácsunk végzése szerint száztíz aranypénzt fog fizetni. Ebből ötvenet a király kincstárába kell vinni, ötvenet adjanak a rokonoknak, tízet pedig a bírának és a közbenjáróknak ajándékozzanak. A gyilkos ezenfelül az egyházi törvények rendelkezése sze- rint vezekeljen.

C) Ugyanazon nemeseknek kérésébe is beleegyeztünk: hogy az országunk határai közt lakó valódi nemesek, még az or-

szágunk határai közt fekvő hercegi tartományokban levők is, megannyian ugyanazon egy szabadsággal éljenek.

D) Ha valakinek az Isten tízet adott egy évben, a tizediket adja Istennek, és ha valaki tizedét elrejt, kilenc részt fizessen.

E) Ha pedig a király az országon kívül akar hadat vezetni, a szer- viensek ne tartozzanak vele menni, csak az ő pénzén, és visszatérése után rajtuk hadbírságot ne szedjen.

F) A lázadás miatt elpusztult vagy felégetett templomokat, a ki- rály parancsára, az illető egyház papjai állítsák vissza. Kelyhe- ket és ruhákat a király költségén adjanak, könyvekről a püs- pök gondoskodják.

G) Ha valamely pap vagy ispán, avagy más hívő személy valakit vasárnap ökrökkel lát dolgozni, vegyék el tőle az ökröt és adják oda a várjobbágyoknak elfogyasztásra. Ha pedig lovakkal dolgozik, vegyék el tőle a lovat, amit a gazdája, ha akarja, ökörrrel megválthat, és az ökröt egyék meg, ahogy mondtuk.

H) [...] az adókiivetést az egész országban olyképpen hajtsák végre, hogy minden kapu után, ahol emberek laknak, amelyen egy szénával vagy gabonával megrakott szekér képes befordulni, [...] az adókirovás napjától számított tizenötödik napon, 3-3 garast tartoznak fizetni [...].

A törvény betűjele	A törvényhozó neve, uralkodásának ideje
A)	
B)	
C)	
D)	
E)	
F)	
G)	
H)	

16. Azonosítsa a Nagy Lajos külpolitikai törekvéseihez köthető államokat!

A) A család Bölcs Róbert halála után megpróbált visszatérni az állam élére, I. Károly (Károly Róbert) kisebb fiát, Andrást jelölte a trónra. Házassága Johannával nem volt sikeres, a királynő férje címmel kellett beérnie. A diplomáciai fáradozások hatására ugyan királlyá koronázták, de végül meggyilkolták.

B) A Károly Róbert által szervezett királytalálkozón kötött megállapodást III. Kázmér és a magyar uralkodó, melynek révén 1370-ben, Kázmér halála után Nagy Lajos örökölte a trónt. A perszónáluniós kapcsolatnak Nagy Lajos halála után vége szakadt.

C) A Kárpátokon túli kun területen a kun és román népcsoportok összeolvadásával jött létre. Nevének eredeti jelentése: 'a hófödte hegyeken túli terület'. Első fejedelme, Basarab sikeresen állt ellen a magyar hódoltató törekvéseknek, ám 1352-ben bekövetkezett halála után Nagy Lajosnak névleg meghódolt a terület.

D) Lajos második felesége a nyugat-balkáni magyar hűbéres állam fejedelmének, Kotromanics Istvánnak volt a lánya. Ez a terület kötődött a legszorosabban a magyar királyokhoz, annak ellenére, hogy első királya, I. Tvrtko 1377-ben koronáztatta meg magát.

E) Európa utolsó pogány népe ellen III. Kázmér több háborút is indított, amelyben Nagy Lajos személyesen vagy

csak seregeivel vett részt. Nagy Lajos fiatalabb leánya, a lengyel trónt öröklő Hedvig végül feleségül ment a pogányról keresztény hitre térő uralkodóhoz, Jagellóhoz.

F) A hagyományosan jó kapcsolatokat a magyarországi Anjouk és a pápaság között a nápolyi örökség borította fel. A nápolyi háborúk lezárulta után Nagy Lajos fegyveresei biztosították az avignoni pápaság visszaköltözését Rómába.

G) A Dalmácia feletti uralomban ez az állam volt a legnagyobb vetélytársa Magyarországnak. 1356-ban Padovával szövetségben sikerrel védte meg adriai érdekeit Nagy Lajos, a megszülető zárai békében Raguzától (Dubrovniktól) a Kvarner-öböl magyar fennhatóság alá került a tengerpart.

H) Az oszmán-török terjeszkedéssel balkáni szerepét megerősítő állam Dusan István alatt élte a fénykorát, aki még cárrá is koronáztatta magát. Az ő halála után a részekre hulló állam nem tudott ellenállni a török előrenyomulásnak, az 1371-es Marica-parti csatában déli része török, északi része pedig magyar fennhatóság alá került.

I) Az Arany Horda kivonulása után a Keleti-Kárpátok és a Fekete-tenger közötti területen hatalmi vákuum alakult ki. Az itt létrejövő román állam első előkelői Magyarország területéről érkeztek, de hamar függetlenedtek Nagy Lajostól. A terület később lengyel hűbérebe került.

17. Határozza meg a folyamatábra segítségével, mely társadalmi csoportokra vonatkoznak az alábbi törvényrészletek! Egy-egy szöveg több társadalmi csoportot is jelölhet!

A) Ha valaki a comesek közül, megrögzött szívvel és lelkéről megfélekedve – ami távol legyen a hűséget megtartók szívéből – felesége meggyilkolásával mocskolja be magát, a királyi tanács határozata szerint ötven tinóval egyezzen meg az asszony rokonaival, és vezekeljen az egyházi törvények parancsai szerint.

(István törvényeiből)

C) Ha pedig a népből való ember követi el ugyanezt a bűnt, öt tinóval egyezzen meg a rokonokkal és vessék alá az említett börtönek.

(István törvényeiből)

B) Felségünk lábához járulva tehát hűséges erdélyi német hospeseink egyetemlegesen nekünk kérésükkel panaszkodva, könyörögve előadták nekünk, hogy a szabadságból, amellyel nagyapánk, Géza, a legkegyesebb király behívta őket, már teljesen kiestek volna, ha királyi fenségünk szokott kegyességű tekintetét rájuk nem fordítaná.

(Andreanum, 1224)

D) A hetes szolgálatot teljesítő várnépektől a nyolc dénárt szedni rendeljük, s közöttük mindenestre az olyan szabadtól is, aki csupán eme várnépektől független, de nem a királytól.

(Kálmán törvényeiből)

E) Továbbá, e négy jobbágyurat: tudniillik a nádorispánt, a bánt, király országbiráját és királyné asszonyét kivéve, senki két tiszteletet ne viseljen.

(II. András, 1222)

18. Az alábbiakban Engel Pál történész Luxemburgi Zsigmond értékeléseiről szóló – negatívumokat és pozitívumokat egyaránt felvonultató – összeállítását olvashatja. A szövegek elolvasása után döntse el, hogy igazak vagy hamisak a táblázatban megfogalmazott állítások!

A) – *negatívumok*

Így aztán Zsigmond maradt az az uralkodó, aki lefejeztette Hérvári Kont Istvánt és harmincegy büszke társát (1388); aki a törökök elől előbb Nikápolynál (1396), majd Galambócnál (1428) megfutott; akit az urak fogságra vetettek, ahonnan csak a Garai testvérek irgalmából szabadult ki (1401); aki végleg elvesztette a Nagy Lajostól dicsőséggel meghódított Dalmáciát (1402–

1420); végül aki „határtalan könnyelműsége” folytán örökös pénzzavarral küszködve mindent elzalogosított, étkészletétől kezdve a tizenhat szepesi városig, [...]. Mindebből más, mint kedvezőtlen portré nemigen kerekedhetett ki, kivált ha hozzávesszük, hogy a modern korban a történelmet többnyire józan nyárspolgárok írták, akikre éppoly rossz benyomást tettek a bővérű uralkodó gáláns kalandjai, mint az a tény, hogy valaki

rendszeresen többet költ, mint amennyi a jövedelme. Mindeme negatívumokat azután századunk első évtizedeiben Hóman Bálint foglalta össze tudományos igényű szintézisbe, amelyben a korszakot már a nagybirtok uralma és főúri „ligák” versengése jellemezte. Eredményeit Szekfű Gyula úgy összegezte, hogy Zsigmond ötvenéves uralkodása idején „a királyi hatalom tekintélye és anyagi ereje nagyban lehanyatlott”.

B) – pozitívumok

A magyar trónt 1387-ben az országnagyok (a „bárók”) választásából nyerte el, mint Nagy Lajos leányának, Máriának a férje. Hosszú időbe telt, amíg meg tudta vetni a lábát és maga alá tudta gyűrt a királycsináló bárók ligáját. Miután azonban szívós aprómunkával sikerült megbízható híveket – részint

magyar urakat, mint Garai Miklóst, Maróti Jánost, a Perényieket és másokat, részint idegeneket, mint a stájerországi Cillei Hermannt, a lengyel Stibor vajdát, a firenzei születésű Filippo Scolari, azaz Ozorai Pipót – gyűjtenie maga köré és mind több befolyással felruházni őket, segítségükkel 1403-ban leverte az ellenzék mozgalmát és többé nem engedte szóhoz jutni. Ezután „élete végéig nem háborgatta országában belső zavargás: nyugodtan viselhette uralkodói jogarát” (Thuróczy). A korábban elhalt Mária helyett Cillei egyik leányát, Borbálát vette nőül, és uralmának huszonkét leghívebb támogatóját 1408-ban a Sárkányrend lovagi társaságába tömörítette, amelynek alapító okmánya örök hűségre kötelezte tagjait a dinasztia és egymás iránt.

Állítások	Igaz	Hamis
1. A Zsigmond-kép alakulása nagyban függött a történetírók morális környezetétől, értékrendjétől.		
2. A negatív kép elsősorban Zsigmond korának a hódoltság korával való összevetése miatt alakult ki.		
3. Az uralkodó Engel Pál véleménye szerint kormányzásra alkalmatlan személyiség volt.		
4. A 20. század elején negatívabban ítélték meg kapcsolatait a bárókkal, mint később.		
5. A 19. századi történetírók hiányolták katonai/hadvezetési talentumát.		
6. Minden időszakban egyértelműen a belső békét hiányolták Zsigmond korából.		
7. A 20. század első felének jeles történészei a hatalom centralizációjának, kiterjesztésének elmaradásáért bírálták.		

19. Olvassa el a középkori magyar társadalom változásait bemutató oklevélrészleteket, majd válaszoljon a kérdésekre!

A) Mi, Ozorai Pipó temesi ispán jelen oklevelünk tartalmával kifejezve emlékezetére bízunk mindenkinek, akit illet: Mivel a jogrend megköveteli, és észszerűnek is látszik, hogy amit bizonyos törvényes és jogos indokok alapján adnak, az szilárdan sokáig megmaradjon [...].
Elrendeljük, hogy az ozorai népeink és vendégeink korábbi szokásuk szerint minden évben ötven az idő tájt érvényes

új királyi forintot, tudniillik huszonöt forintot ebből Szent György vértanú ünnepén, és a többi huszonöt forintot ebből Szent Mihály arkangyal ünnepén vagy az azt követő határnapokon tartoznak adni és fizetni. Beleegyezünk abba is, hogy az ozorai vendégeink a szabad városok mintájára minden egyes évben bírot és esküdteket, akit csak akarnak, választhatnak és állíthatnak közösen [...].

Milyen jogállapotra tett szert a nevezett település?

Melyik két társadalmi csoportból tevődött össze feltehetőleg a település népessége?

Kik jártak jobban az adománylevéllel?

Miben különbözött jogállásuk a királyi városok polgárainak jogállásától?

B) Apsa fia Mihály, Tenkez fia Csépán és Timus; Maradék fiai: Gergely, Mátyás és Mester [és mások] és ezeknek rokonai Köcsk faluból, Vasvár hadi népei, akiket a szent király jobbágyai fiainak neveznek, az ország megvédésében mind apánk idejében, mind a mi időnkben kedves szolgálatot tettek vérrük ontásával és rokonaik halálával, s ezért tőlünk alázatos könyörgéssel kérte, hogy őket, alább megnevezendő atyafiaikat ilyenféle érdemeik kiválósága miatt kegyeskedjünk

királyi jóindulattal korábbi állapotukból kiemelni és a nemes szerviensek sorába áthelyezni. Mi tehát, [...] őket országunk nemesei közé nem méltatlanul besoroltuk. [...] Akartuk, hogy mind ők maguk, mind örökösök, mind fiaik, akik később fognak születni mostantól fogva a szabadság azon kiváltságait élvezzék, korábbi állapotuk minden megkülönböztető jegye nélkül, amely országunk igazi, eredeti és természetes nemeseit megilleti.

Melyik társadalmi csoportba tartoztak az oklevél kedvezményezettjei?

Milyen jogállapotot értek el az adományozással?

Milyen szolgálatukért fejében történt az oklevél kiállítás?

C) Jónak láttuk és elhatároztuk, hogy győri hospeseink telepedjenek át a győri várba, és ezután éljenek a várban, aszerint a szabadság szerint, amely fehérvári civiseinké [polgárain-

ké] is; ugyanúgy mentesülvén és örökre azonosképpen kivétevéen a győri ispánnak és udvarispánjának bíraskodása, fennhatósága, hatalma és ítélkezése alól [...].

Milyen jogállapotot értek el az oklevél kiadásával a kedvezményezettek?

Mi volt a jogállapota a korábbi településüknek?

Kinek a bíraskodása alá kerültek az átköltözéssel és az oklevéllel?

D) Magyarország összes nemesei, akiket királyi szervienseknek mondanak, hozzánk járulván tőlünk alázatos hódolattal azt kérték, hogy őket Szent István királytól megállapított és elnyert szabadságukban megtartani kegyeskedjünk. Mi pedig

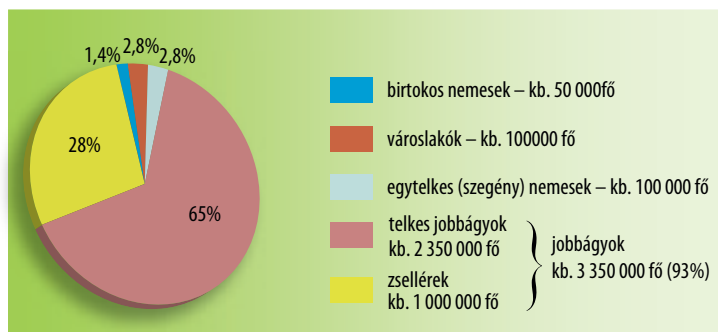
úgy találtuk, hogy kéréseik és követeléseik jogosak és törvényesek, tanácsot tartván báróinkkal, s az ő hozzájárulásukkal azokat teljesítendőknékvéltük.

Mi jelzi a szövegben az egykori szerviensek nemessé válását?

Mely korábbi dokumentum írta körül adómentességüket és birtokbírhatási jogukat?

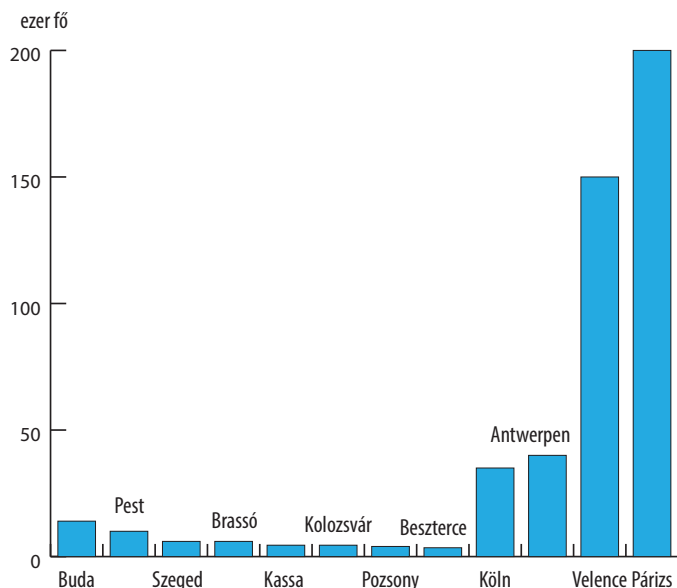
Mi jelzi a szövegben azt, hogy a magyarországi nemességnek van egy „magasabb” rendű csoportja?

20. Az alábbiakban a városok lakosságáról, a városlakók számáról és a településszerkezetről szóló diagramokat láthat. Ismeretei és a források alapján döntse el, hogy igazak vagy hamisak a táblázatban megfogalmazott állítások!

A magyarországi településhálózat jellemzői a 14–15. században

A magyar társadalom felépítése a 15. század végén

Városlakók száma a 15. század végén (ezer fő)

Állítások	Igaz	Hamis
1. A magyarországi városiasodás követte a nyugat-európai fejlődési irányt.		
2. A városlakók többsége a nyugat-európaival szemben parasztember volt.		
3. A városlakókhöz, hogy reális számukat megkapjuk, hozzá kell adnunk a nemesség jelentős részét is.		
4. A nagyváros Magyarországon lényegében ismeretlen fogalom a 15. század végén.		
5. A városok száma összefügg az alacsony népsűrűséggel.		
6. Nyugat-Európához hasonlóan a magyarországi városok etnikai közössége azonos volt a vidékével.		

21. A források és az ismeretei segítségével töltsse ki a középkori adónemeket összegző táblázatot!

- A) Ha valakinek az Isten tízet adott egy évben, a tizedik részt adja az Istennek, és ha valaki tizedét elrejt, kilenc részt fizessen.
- B) Ezenkívül bármely néven nevezett minden szabad faluban, sőt még az udvarnokai és királynéi falvakban élő valamennyi szántóvető és szőlőbirtokos jobbágyainktól is – kivéve a falal övezett városokat – ezek minden termésének és borának a kilenced részét fogjuk beszedni, és a királyné asszony is be fogja hajtani.
- C) Elrendeltük és parancsoljuk, hogy minden megyében, minden egyes kapu után, amelyen szénával vagy gabonával megrakott szekér képes befordulni vagy azon át kijönni, a kirovás megtörténte után 15 napon belül, a kamara haszna címén, előbb említett kamaráknak 18 dénárt a kamarák ispánjának kezéhez kell szolgáltatni és fizetni.
- D) Hűséges vendégeink, az erdőntúli szászok közösen királyi felségünk lábai elé borultak, és [...] [mi] korábbi szabadságukat visszaadtuk, mégpedig a következőképpen: [...] évente kötelesek 500 ezüstmárkát fizetni kamaránk hasznára, és ez alól az adó alól senki se legyen kivéve, aki határaik között lakik [...].
- E) Ezenkívül elrendeltük, hogy minden telek Szent György nyolcadán [május 1.] 12 dénárt tartozik fizetni cenzus, azaz terragium [földbér] fejében.
- F) [...] bányászok szokása szerint befolyó jövedelem [az ezüst 1/8-a és az arany 1/10-e] [...].

Forrás betűjele	Az adó elnevezése	Az adót fizetők köre	Az adó alapja	Az adót kapja
A)				
B)				
C)				
D)				
E)				
F)				
—		kereskedők	a határon áthaladó áru értéke	királyi kincstár
—	rendkívüli adó			

22. Az alábbi történeti események Hunyadi János karrierjének állomásai. Nevezze meg az eseményeket, majd állítsa időrendbe őket!

A) [...] egy hadjáratban hat szerencsés ütközetet vívott tehát, és öt hónappal azután, hogy Magyarországból kiindult, épségben vezette vissza seregét a király táborába, emberekben és javakban óriási zsákmánnyal megrakodva. Győzelmének jeléül sok ellenséges zászlót, azaz bandériumot adott át a királynak.

(Thuróczy-krónika)

B) Az [...] mezején Amurátes császár véle szemben érkezék, Két egész nap estig az viadal tarta, az nép meg sem futamék, De az [...] jó [...] tőle megveretteték: Népe veszedelmét gubernátor látá, ottan megfutamodék.

(Nagybáncsai János históriája)

1. esemény:

2. esemény:

C) És őt [II. Mehmedet], aki hengegő lélekkel és gógös szemmel uralkodni akart az egész földkerekség felett, az Isten ítéletére egy parasztokból álló sereg, amely inkább a sarlóval tudott bánni, mint a fegyverekkel, legyőzte. És ő, aki sok kürt és dob hangjának kíséretében nagyon is vidáman jött, szomorúan, az éj csendjének leple alatt, gyalázatosan futott el.

(Thuróczy-krónika)

D) [...] Ulászló király, látva, hogy az ellenséges lovasság fut, s hogy Amurát [Murád] császár és tábora reszket a félelemtől, a személyének védelmére rendelt csapatot harcba indította, és miközben a vajda úr és a többiek vad küzdelemben csatáztak, megrohanta a császár táborát, teljesen meg akarta semmisíteni. A gyalogosok sűrű csapatai közé ért, azoknak a nagy sokasága rárohant, elnyomta őt csapatával együtt: elesett.

(Thuróczy-krónika)

3. esemény:

4. esemény:

23. Olvassa el Antonio Bonfini leírásait a Mátyás uralkodását meghatározó személyekről, majd az ismeretei segítségével nevezze meg őket!

A) Az eltévelyített király fontos megbeszélés címén a Tisza partjára rendelte nagybátyját, megüzente, hogy néhány nap múlva maga is ott lesz. [...] Megbeszélés szerint érkeztek mindketten a tanácskozás helyére, egy Tisza menti faluba. Ekkor a király hirtelen erős lovassággal kerítette be [...] és megparancsolta, fogják el és verjék bilincsbe.

B) Midőn eljutott a hír a király füléhez, Mátyás ugyancsak megdöbbsent. Alig hihette, hogy legrégebb atyai barátai, akiket olyan becsületben tartott, annyi adománnyal, kincssel gazdagított, ellene zendültek. [...] Midőn tehát az érsek Budára ért, megparancsolta, tisztességgel tartsák vissza a palotájában és méltóságához képest fogva őrizték.

C) Milyen volt e nő, bárki megértheti: olvassa el könyvem, melyet a szüzességről s a házasságbeli szeméremről írtam; benne van ő ebben teljesen, megismerheti ebből élő valóságában.

D) Amint ez [a követ] megérkezett a cseh királyhoz, megtudta, amiért Mátyást fogva tartja: kapzsiság az, semmi más. Megértette, hogy a baj arannyal könnyen orvosolható; megalkudott hát vele a váltságdíjon – többen hatvanezer, néhányan negyvenezer aranyról beszélnek –, és visszatért az anyához. Még a királyválasztó országgyűlés előtt hazaérkezett [...].

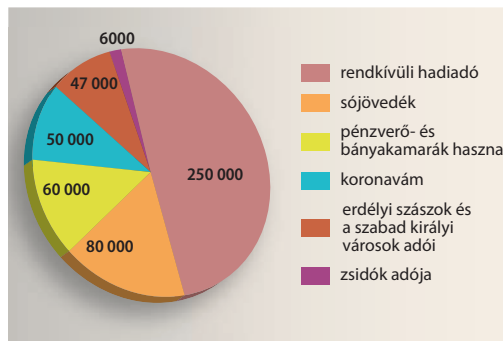
E) A következő esztendőben elhatározta a király, hogy a magyar és ausztriai határon fekvő Hainburgot veszi ostrom alá. Pozsonyon túl tízezer lépésnyire van a város, mely a Duna innenső partján magas hegy lejtőjén fekszik. Ormán a megközelíthetetlen vár Ausztria és Pannónia felől messziről látható. A császár erős őrséggel látta el. Mögötte közel tizenkét stádium távolságra fekszik Bruck.

F) Hátulról oly hatalmas támadást intéz ellenük, hogy már az első rohamra sokan elesnek. Túlerejükben bízva azt hitték a törökök, már övük a győzelem; most hátba támadva nemcsak győzelmi reményüket, de számbeli fölényüket is elvesztették. [...] két kardot vesz kezébe s üvöltő oroszlánként mindenütt vérben gázol. Amerre ront, feltarthatatlanul mindent, amit talál, letipor, széles sorban hatalmas öldöklést és mészárlást visz végbe.

24. Tanulmányozza a Hunyadi Mátyás bevételeiről szóló szöveges forrást és a kutatások által becsült adatokat bemutató kördiagramot, majd az ismeretei segítségével döntse el, hogy igazak vagy hamisak-e a táblázatban megfogalmazott állítások!

Mátyás király rendes évi jövedelme 200 000 aranyra rúg és a következőkből áll: legfőbb jövedelmi forrás a só, amelyet Erdélyben ásnak, egy- vagy kétmázsás darabokra vagdalnak és az ország minden részébe szétküldenek. Ebből évenként 80-100 000 arany jövedelme van. A király minden városban levő háztól évenként egy aranyat szed, ez a rendes adó, ha azonban a törökök vagy a csehek ellen harcol, még két vagy három aranyat követel. Ezután következnek a pénzverő házak, ahol az arany-, ezüst- és rézpénzek veretnek. A pénzverő házak tehát összesen 44-50 ezer aranyat jövedelmeznek. A harmincadból, vagyis a be- és kivitt áruk után fizetett 5%-nyi vámból évenként 80-100 000 arany jövedelme van. A felsoroltakon kívül hasznot húz még a rézből és a zsidóktól is, ez utóbbiak 30 000 aranyat fizetnek évenként.

(A pápai követ Mátyás jövedelméről)

Mátyás gazdaságpolitikája

Állítások	Igaz	Hamis
1. A pápai követ jól becsülte meg Mátyás tényleges évi jövedelmét.		
2. A szöveges forrás nem tud a rendkívüli hadiadóról.		
3. A pápai követ túlbecsülte a vámokból származó uralkodói bevételeket.		
4. Mátyás korában a nemesfém- és a sóbányászat adta a királyi bevételek többségét.		
5. A sóval történő kereskedelem uralkodói monopólium volt.		
6. A követ értesülései a kamarák tevékenységéről nagyjából hitelesek voltak.		
7. A követ leírása megfelel Mátyás bevételeinek a kutatók által meghatározott összetételével.		

25. Olvassa el a Mátyás uralkodásának fontosabb eseményeiről beszámoló forrásokat, majd ismeretei segítségével válaszoljon a kérdésekre!

A) Továbbá [...] a Szent Koronát, amit a néhai igen fenséges Erzsébet királynő a néhai jó emlékezetű László királlyal együtt császárunknak, az említett Frigyesnek megbízható kezébe átadott és az azt eddig hűségesen megtartotta és megőrizte,

nehogy idegen kézbe kerüljön, valamint Sopron városát a mondott Mátyás királynak, fiunknak és az ő magyar királyságának kegyesen visszaadtuk.

(Bécsújhelyi szerződés, 1463)

1. Mit adott és milyen ígéretet tett Mátyás a koronáért?

2. Ki a szövegben említett „László király”, és milyen kapcsolat fűzte őt III. Frigyeshez?

3. Milyen dinasztikus következménye lett a 16. században a szerződésnek? (Idézzé fel az általános iskolában tanultakat!)

B) Másodszor: ha valamely király kiskorú örököszt hagyta maga után, a nádor tiszténél fogva mint az ő gyámja tartozik és köteles őt apjától rámaradt országaiban és uradalmaiban megtartani és hűségesen megvédelmezni.
(„Nádori cikkelyek”, 1485 vagy 1486)

1. Miért volt olyan fontos Mátyásnak a megállapítás fenti pontja?

2. Nevezze meg a nádor még egy funkcióját!

C) Nagy költséggel Itáliából kiváló mestereket hívatott, s meghonosított itt addig ismeretlen művészeteket. Itáliából festőket, szobrászokat, vésnököket, ezüstműveseket, fa- és kőfaragókat, építészeket fogadott óriási fizetéssel.
(Oláh Miklós: *Hungaria*, 1536)

1. Kinek a hatására következett be Mátyás udvarának változása?

2. Mely városok palotáiban folytak a legnagyobb átalakítások? Nevezzen meg kettőt! (Használja az atlaszát!)

3. Milyen stílusban történtek az újjáépítések?

D) [...] gondoskodtam róla, hogy Magyarország királyainak tetteit Felsőged dicsőségére a legnagyobb gonddal és a leghibátlanabbul kinyomtassák.
(Theobald Feger előszava Thuróczy krónikájához, 1488)

1. Hogy nevezzük Mátyás könyvtárának köteteit?

2. Miről kapták a nevüket?

3. Ki találta fel a forrásban említett sokszorosítási módszert?

4. Ki alapított Budán nyomdát a 15. században?

26. Az alábbiakban két jelentős magyar kódex egy lapját láthatja. Tanulmányozásuk után válaszoljon a kérdésekre!

a) Milyen stílusban készültek a kódexek?

A) _____

B) _____

b) Mely uralkodókat láthatjuk a lapokon?

A) _____

B) _____

c) Nevezze meg az A kódexet!

A) _____

d) A B) jelű kódex egy gyűjtemény tagja. Mi a gyűjtemény neve?

27. Az alábbiakban Mátyás király második feleségéről, Aragóniai Beatrixról olvashat forrásrészleteket. A források és ismeretei segítségével döntse el, hogy igazak vagy hamisak-e a táblázat állításai!

A) Mátyás Beatrixot, Ferrante leányát vette feleségül, ezt a csinos, művelt, olvasott és tanult, ékesen szóló, jóságos és a társalgásban komolysága mellett is elmés hajadont. [...] háziasszonyi teendőinek is megfelelt, úgy hogy az ő-kor bármely asszonyával egy sorba volt állítható. Tisztes erkölcséhez, szüzi szemérmességéhez és méltóságos voltaához járult még az írók idézésében való készsége is [...] sok udvarhölgy [...] Beatrix meglepő szépségéhez képest [...] csúnyáknak látszottak.

(Galeotto Marzio: *Mátyás királynak kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről szóló könyv*, 1485–87)

B) Hallván ezt Mátyás király (ti. hogy Beatrix közeleg) nagyon örüde, de mindjárt lankodni kezdte had dolgában [...], és annak utána nemigen nagy merészséggel támadának a törökek ellen mert Mátyás király is asszonyiálkodni kezdte, és

annak kezdte mindenbe ködvesködni. Így hüle meg az előbeli törökek ellen való tussokodásától.

(Heltai Gáspár: *Krónika az magyaroknak dolgairól*, 1575)

C) Minthogy Itáliában, a művészetek és tudományok teremtő műhelyében a legcsodálatosabb asszonyok között sem akad olyan, aki jelenünkben annyi dicsőséget hozna reá, mint éppen a te legfenségesebb nevedé, s mivel érényeid kiválósága miatt ennek dicséretében az egyéb, külföldi nemzeteket hogy magam is neved magasztalójává váljak. [...] S fenségedet nemcsak az érények legteltesebb összessége gyarapítja, de rendkívüli bájjal teljes testi megjelenésed is. [...] Mindenkinek az a véleménye, hogy [...] életed szeplőtelenységével nyilvánvalóan valamennyi papot is fölülmúlod [...].

(Antonio Bonfini: *A magyarok történetének tizedei*, 1497)

Állítások	Igaz	Hamis
1. A szerzők tanúsága szerint Beatrix nem szépségével, hanem szellemével nyerte meg Mátyás királyt.		
2. A források nem értenek egyet abban, hogy Mátyás uralkodására nézve Beatrix jelenléte hasznos vagy káros volt.		
3. Minden szerző egyetért abban, hogy a Beatrix által Magyarországra hozott szokások jelentős hatással voltak a királyra.		
4. Beatrix megítélésében jelentős szerepet játszott a források szerzőinek származása.		
5. Beatrix megítélésének negatívra fordulása a Habsburgok trónra kerülése miatt történt.		
6. A szerzők Beatrixhoz a reneszánsz korának szabados erkölcsseit társítják.		

28. Tanulmányozza a magyar uralkodók feleségeiről szóló forrásokat, majd az ismeretei segítségével töltsse ki a táblázatot!

A) Felícián észrevétlenül a király asztalához lépett: kirántotta éles kardját, és a veszett kutya dühével hirtelen a királyra rontott; irgalmatlanul meg akarta ölni a királyt, a királynét és fiaikat. A kegyelmes Isten könyörületessége azonban nem engedte, hogy végbevihesse szándékát. A király jobb kezét könnyen megsebesítette ugyan a királyné jobb kezének négy ujját egyszeribe lecsapta: ujjait [...].

(Képes krónika)

B) Felesége, Beleknegrini, azaz szlávul mondva szép úrasszony, pedig mértéktelenül ivott, és katona módjára ülve meg a lovat egy embert hirtelen haragjának túlzott hevességében megölt. Jobban tenné e beszennyezett kéz, ha orsót forgatna, s őrzöngő lelkét türelemmel megfékezné.

(Merseburgi Thietmar)

C) Minthogy Itáliában, a művészetek és tudományok teremtő műhelyében a legcsodálatosabb asszonyok között sem akad olyan, aki jelenünkben annyi dicsőséget hozna reá, mint éppen a te legfelségesebb nevedé, s mivel erényeid kiválósága miatt ennek dicséretében az egyéb, külföldi nemzeteket már a szülőföld jogán is köteles megelőzni [...].

(Antonio Bonfini)

D) Magyarország királynéját, Egbert bambergi püspök és Ottó meráni herceg testvérét kegyetlenül elemésztették maguk a magyarok, nem más okból kifolyólag – mint mondták –, csak azért, mert ugyanez a királyné a mindenfelől odaérkező németek iránt bőkezű volt és nagylelkű, és szükségükben

mindenben a segítségükre sietett. A gyilkosok egyikét pedig, bizonyos Péter nevű ispánt Magyarország királya később állítólag kézrekerítette, és karót döfve át a hasán, feleségeért bosszút állván megölte.

(Marbachi-évkönyv)

E) [...] a királyné, tanácsot tartott Budával, ezzel az alávaló emberrel és nagy hamarsággal elküldötte követét, név szerint Seböst, ugyanannak a Budának fiát, abba a börtönbe, ahol Vazult őrizték. Sebös tehát megelőzte a király küldöttét, kitolta Vazul szemét és ólmot öntött fülének üregébe, majd Csehországba menekült. Utána megérkezett a király küldötte, látta a megvakított szeműt, és azon módon sebesülten vezette a királyhoz.

(Képes krónika)

F) Tudnod kell, [...] midőn Zsigmond király a német tartományokból és a zsinatról Magyarországra visszatért, hitveséről, [...] igen goromba rágalom jutott a fülébe. Ennek köszönhetően Őfelsége olyan ellenséges érzelmekre gerjedt iránta, hogy az asszonyt sem látni, sem hallani nem akarta. Ezért amint a felséges úr Buda felé közeledett, a királynénak el kellett hagynia a várost, és az Alföldön a jászok és kunok területén át Váradra mennie. Úgy fél évet tölthetett itt, de a királyné, lánya és szolgálói is olyan nyomorúságosan éltek, hogy mindannyiukon betegség lett úrrá.

(Ludovicus Tobero: II. Ulászló követeinek beszéde a királyválasztó országgyűlésen; 1490)

Fejedelem/király	A feleség neve	A szöveg betűjele
Géza		
		D)
	Beatrix	
Károly Róbert		
		E)
	Cillei Borbála	

29. Az alábbi krónikáírók Mátyás uralkodásának mérlegét megvonva foglalnak állást hol mellette, hol ellene. Csoportosítsa a táblázat szempontjai szerint a forrásokat, majd válaszoljon a kérdésekre!

A) Ennek a Mátyás királynak az idejében különböző és siralmas események után az a keserves balszerencse háruult erre az országra, hogy miközben ez a király Lengyelországot pusztította, és azzal szemben igencsak ellenségesen viselkedett, az idő alatt a saját országa közügyeinek előmeneteléről és alkalmaságáról nem gondoskodott. Ez a Magyarország, fejedelmétől mintegy magára hagyatva, béke és nyugalom közepette gondtalanul töltötte napjait.

(*Dubnici-krónika*; 1479)

B) Hát nem megfontolt ő a tanácsban, mint uralkodóhoz illel, kegyelmes és könyörületes a vétkezőkhöz, leleményes és óvatos az ország ügyeinek intézésében, tette kész, [...] csodás módon felkészült a hadügy egész területét és a kormányzás minden tevékenységét tekintve, mestere a színlésnek, dicsvágyó a végtelenségig, és nem arra született-e, hogy uralkodjék? Ez a király uralmának kezdetén országát a nemesektől felforgatva kapta, majd miután erőben és bölcsességben gyarapodott, mint valami hatalmas vízözönből kiemelkedve bölcs kormányzásával mindent elegyengetett.

(*Thuróczy-krónika*; 1488)

C) Mert hogy elkanyarodjunk Hunyadi János fiától, Mátyástól, aki – mint jól tudjátok – a királyi családdal semmilyen rokonságban nem állt, és Magyarország királyságát amellet, hogy a királyi tanács akarata ellenére szerezte meg, úgy viselte, hogy valamennyi ember előtt méltatlannak látszott az uralkodásra éppúgy családja homályos származása, mint zsarnoksága miatt.

(Ludovicus Tobero: *II. Ulászló követeinek beszéde a királyválasztó országgyűlésen*; 1490)

D) Mátyás szerfelett becsvágyó volt; megértette, hogy két világ-bíró császár közé került. A törökkel sokáig sikeresen harcolt, és ezzel nagy hírnevet szerzett; látta, hogy ellenében többet nem érhet el, hiszen az szárazon és vízen roppant hatalmas volt; talán nem is bánta, hogy a súlyos sérelmek miatt megnehezítve most a másik császár ellen fordíthatja a fegyvert,

akiről tudta, hogy kisebb erővel rendelkezik, tehát több eredményre juthat vele szemben, és azzal is tisztában volt, hogy ha mindkét cézárral diadallal megküzd, óriási dicsőséget és hírt szerez. [...] Többnyire szerencsétlen is volt a barátaival, mert azok praktikáltak ellene, akiket mértéktelenül elhalmozott kincessel, ranggal. Sokat emelt föl alacsony sorból, és ezekkel több szerencséje volt.

(Antonio Bonfini: *A magyar történelem tizedei*; 1497)

E) Ha őt belső lázongások és a szomszédos fejedelmek alkalmatlan indított háborúi vissza nem tartják, ha maga László [II. Ulászló], aki az uralkodásban követte, megőrzi a Mátyás által szervezett katonai fegyelmet, és követi őt a fényes győzelmekben, ma bezzeg boldog életét élénk, távol minden szerencsétlenségtől, mely aztán következett, és melyben most is hányódunk.

(Brenner Márton Bonfini-kiadásának előszavából; 1543)

F) És ha jeles, Európának mindenben üdvös törekvéseit az egész keresztény világ meg nem akadályozza részint a római pápa áskálódása, részint a szomszédos fejedelmek mesterkedése, sokkal nagyobb és hasznosabb dolgokat is végbevitt volna.

(Szikszai Fabricius Vazul Heltai Bonfini-kiadásának előszavából; 1565)

G) Éltében mind az egész ország reá kiált vala Mátyás királyra, hogy [...] felette igen telhetetlen vala; megnyúzná és megönné az országot a sok vámmal és nagy rovásokkal [kapuadó beszédese], mert négyszer rója vala minden esztendőben az országot. De mihelyt meghala, minden ember ottan dicsírni kezdé őtet. Ottan megelevenülének a törökek is, és az ország egyik nyavalyából a másikba esék. Akkoron kezdé minden ember megismerni, micsoda jeles fejedelem volt volna az Mátyás király. És akkoron kezének mind az emberek mondani: de csak élne Mátyás király, bár minden esztendőben hétszer róná meg az országot.

(Heltai Gáspár: *Krónika a magyaroknak dolgairól*; 1575)

A források csoportosításának szempontjai	A forrás betűjele
Elítéli Mátyás uralkodását.	
Kudarcait külső tényezőkkel magyarázza.	
Zsarnoknak tartja.	
Kiemeli Mátyás hadvezetési képességeit.	
Erényei alapján tartja alkalmasnak az uralkodásra.	
A magyar társadalom és Mátyás ellentéteiről beszél.	
Mátyás uralkodását a halála utáni időszakból visszatekintve idealizálja.	
A király és nemességének ellentéteiről beszél.	

a) Miért hangsúlyozza a C) forrás Mátyás „homályos származását”?

b) Kit ért Thuróczy a „másik császár” alatt? Mi volt a valós oka Mátyás vele való szembefordulásának?

c) Idézzé fel, kik lehettek azok a „barátai”, akik ellene fordultak!

30. A magyar történetírásban igen változatos Mátyás-kép alakult ki. Az alábbiakban néhány reprezentatív megnyilatkozásból közlünk részleteket. Tanulmányozza a forrásokat, majd oldja meg a feladatokat!

A) Az alkotmányos uralkodásnak, bár az iránt királyi meghívó leveleiben némely igen szép elveket nyilvánított, nem volt kitűnő barátja; a nép jogainak magasabb eszméjét, mely őt lépéseiben korlátozhatta volna, elsajátítani nem vala képes; az illendő szabadsággal fékezett uralkodói önkénynek fogalmáig fölemelkedni nem tudta. A nemzet kiváltságait, országos törvényeit sokszor főként pénzbeli segélyek kérésével megszegte, mégpedig többnyire csak kevéssel azután, hogy azokat megerősítette, megtartásukat hittal fogadta volna; de mielőtt emiatt felette pálcát törnének, vessünk egy tekintetet korára és uralkodása körülményeire [...].

(Teleki József: *A Hunyadiak kora Magyarországon*; 1856)

B) Mátyás élettörténetének nemcsak írója, hanem olvasója előtt is önkéntelenül feltűnik azon rokonság, mely közte és a világtörténelem egy másik kimagasló alakja, I. Napóleon között, mind egyéniségök, mind életpályájuk rendkívülisége tekintetében, szembeszökő módon jelentkezik. Egyik sem tartozott vér szerint azon fajhoz, melynek dicsőségét képezi. [...] Egyik sem az örökösödés lépcsőként emelkedett a trónra. Nemzetök akarata emelte őket oda; hogy a válságos helyzetbe jutott hazát a külső támadások ellen megvédjék, a belső felbomlástól megóvják. Mindkettő nagy a harcok mezején. [...] Világuralmi törekvések töltik be lelköket, és sodorják merész vállalatokba.

(Fraknói Vilmos: *Hunyadi Mátyás*; 1890)

C) [Az oszmán veszély elhanyagolása] Az utóbbi fél évszázad történetírása [...] számon kérte Mátyástól a bizonyítékokat arra nézve, hogy volt-e komoly alapja e mentegetőzéseinek [hogy tudniillik nem képes a török ellen vonulni], melyek némi objektivitással vizsgálva, inkább diplomáciai floskulusoknak [szóvirágoknak] látszanak, semmint az ő belső meggyőződése őszinte kifejezéseinek. [...] Mindezen kérdésekre megkapjuk a választ, ha tudomásul vesszük az európai reneszánszot illető kutatások eredményeit. Mátyás megértéséhez és igazi nagysága méltánylásához a reneszánsz fogalma adja meg a kulcsot; Hunyadi Mátyás reneszánsz fejedelem volt, és országa a magyar értelmű reneszánsz állam.

(Szekfű Gyula: *Magyar történet*; 1936)

D) Mátyás király egyénisége fejedelmi jellemvonásokban és az emberi nagyság tündöklő színeiben bővelkedik. Személyében harmonikus egységbe olvad a népmonda „Igazságos Mátyás”-a, a művészet- és tudománypártoló humanista, az építő és szervező király, a hódító hadvezér, a nagyvonalú diplomata, az állami függetlenséget védő államférfiú, a nemzet szuverenitását megszemélyesítő újkori monarchia s az [...] irányító szerepre szert tett „magalett” ember. Ha egyik vagy másik tekintetben voltak is történetünknek nála nagyobb és kiemelkedőbb [...] jelentősebb befolyást gyakorló szereplői, történetünk nagyjai közül kétségkívül Hunyadi Mátyásnak egyénisége volt a legszínesebb, tehetsége a legsokoldalúbb és képességei a legváltozatosabbak.

(Hóman Bálint: *Magyar középkor*; 1936)

a) Húzza alá a felsoroltak közül az igaz állításokat!

- Teleki József alkotmányos uralkodónak tekinti Mátyást.
- Teleki József egyértelműen elítéli, hogy Mátyás csorbította a rendek kiváltságait.
- Teleki József leírja a művében, hogy Mátyás csorbította a rendek kiváltságait, de ezt korának szükségleteivel magyarázza.
- Fraknói Vilmos Mátyás és Napóleon alakjában származásuk, céljaik és hatalomra kerülésük közös vonásait hangsúlyozza.
- Fraknói Vilmos Mátyás és Napóleon alakjában a különböző egyéniséget, de a hasonló karrier jellegzetességeit hangsúlyozza.
- Fraknói Vilmos Mátyás és Napóleon alakjában a hasonló egyéniséget, de a mégis eltérő karrier jellegzetességeit hangsúlyozza.
- Szekfű Gyula a török kérdés elhanyagolását a reneszánsz uralkodót korlátozó külső tényezőkkel magyarázza.
- Szekfű Gyula a török kérdés elhanyagolását taktikai okokkal magyarázza.
- Szekfű Gyula a török kérdés elhanyagolását a reneszánsz kor sajátosságának tekinti.

- Hóman Bálint szerint Hunyadi Mátyás értékelését torzítja a „népmondai hős” szerepkör.
- Hóman Bálint kedvezőtlenül ítéli meg Hunyadi Mátyás egyeduralkodói törekvéseit.
- Hóman Bálint történelmünk egyik legnagyobb alakjának tekinti az uralkodót.

b) Mi befolyásolhatta az első három szerzőt az eltérő Mátyás-képek megalkotásában?
Húzza alá a helyesnek vélt választ!

- eltérő műveltségük
- eltérő személyiségük
- koruk eltérő társadalmi/politikai környezete

31. Válassza ki az alábbi tárgyi/művészeti emlékek közül a Szent István korához közvetlenül nem kapcsolódókat! Választását indokolja!

A)

B)

C)

D)

E)

F)

G)

H)

A választott emlékek betűjelei:

Indoklás:

Hogyan írjunk esszét?

Az esszéfeladatok

A történelemórák számonkérései során a fogalmazásoknak, az esszéknek hangsúlyos szerep jut. Az első dolgozatoknál sokszor még egy-egy adott cím alapján kell megírni az esszét (például: *Mutassa be az ókori Mezopotámia kultúráját!*), mivel kezdetben egy esszéírási rutin (például összefüggő fogalmazás, megfelelő tagolás, tömörítés) kialakítása a cél. Idővel azonban különféle források alapján (írások források, grafikonok, táblázatok) – azok lényeges elemeit is beledolgozva – kell egy adott témáról írni. Látszólag ezek a források „súgnak”, a tapasztalatok szerint azonban sokszor zavarba hozzák az esszéírókat. A jó esszé titka a megfelelő lexikai háttértudás és a forráselemzés egyensúlyában rejlik.

Az egyes történelmi korszakok áttekintése során az írásos források, térképek, ábrák stb. azt a célt szolgálják, hogy megfelelő gyakorlással egyfajta történelmi „tisz-tánlátás” alakuljon ki. A témazárók előtti felkészüléskor tehát főleg a történelmi jelenségek és folyamatok megértésére kell összpontosítani. A különböző források használatának megfelelő begyakorlásával a történelemtanulás logikus és kreatív tanulássá válhat, ami a számonkérések és később az érettségi során hasznosulhat. Az alábbiakban néhány mintaesszével, illetve a hozzájuk tartozó megoldásokkal szeretnénk segítséget nyújtani a sikeres esszéíráshoz.

A kidolgozás menete

1. Helyezze el térben és időben a feladatban megjelölt problémát!
2. Használja fel a feladat megértéséhez a forrásokat, illetve a történelmi atlaszt!
3. Gyűjtse össze azokat az általános fogalmakat (például gazdaság, fejlődés, változás), illetve az adott korszakhoz kapcsolódó fogalmakat (például céh, szerviens, jobbágyfelszabadítás), amelyekkel az adott probléma bemutatható!
4. Építse be a fogalmazásába a forrásokból megszereshető információkat, következtetéseket! Ha szükséges, készítsen vázlatot!
5. Tárja fel a probléma előzményeit, okait és következményeit!
6. Fogalmazzon meg feltételezéseket, magyarázatokat!
7. Építse be fogalmazásába önálló ismereteit, és ha biztos a tudásában, akkor a történelmileg megalapozott véleményét!
8. Ügyeljen arra, hogy mondatai világosak és érthetőek legyenek!
9. Szerkessze meg szövegét, és figyeljen a helyesírásra is!

Értékelés

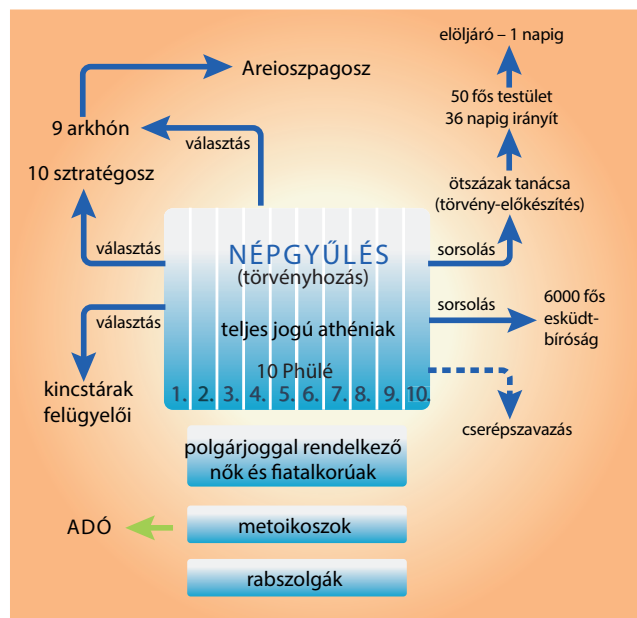
Az érettségien az esszéket a következő szempontok alapján értékelik:

Szempontok	Műveletek, tartalmak
Feladatmegoldás	Tématartás, a lényeg kiemelése
Tájékozódás térben és időben	Évszámok, történelmi helymeghatározás
A szaknyelv alkalmazása	Általános fogalmak, témához kapcsolódó fogalmak
Források használata	Információgyűjtés, következtetések, megállapítások
Az eseményeket alakító tényezők feltárása	Okok és következmények feltárása, önálló ismeretek beépítése
Megszerkesztettség, nyelvhelyesség	A szöveg felépítettsége, nyelvi formáltsága, helyesírás

Javaslatok a kidolgozás menetére

1. Az athéni demokrácia fénykora

Elemesse a források segítségével a Periklész-kori Athén politikai berendezkedését, és térjen ki arra, hogyan változott Athén helyzete a görög városállamokon belül a Kr. e. 5. században! Értékelje Periklész szerepét a demokrácia kiteljesítésében!

Az athéni állam Periklész korában

Mi olyan alkotmánnyal élünk, amely nem igazodik szomszédaink törvényei után, s inkább mi magunk szolgálunk például, mintsem hogy utánoznánk másokat. A neve pedig, mivel nem kevesekre, hanem a többségre támaszkodik: demokrácia. Törvényeink szerint a személyes ügyeket tekintve, mindenki egyenjogú, de ami a megbecsülést illeti, hogy a közösség előtt kinek miben van jó híre, itt nem a társadalmi helyzet, hanem a kiválóság ér többet, és ha valaki olyasmire képes, ami a város javára van, szegény sorsa és így jelentéktelen társadalmi rangja nem áll útjában. A szabadság szellemében intezzük el közügyeinket, [...].

(Thuküdidész: Periklész beszéde Athén politikai berendezkedéséről)

Periklész maga okosságánál és közismert jellemszilárdságánál fogva tiszteletben tudta ugyan tartani a nép szabadságát, de ugyanakkor ellenőrzése alatt is tartotta őket. Ő volt az, aki vezetett, és nem őt vezették. Minthogy pedig hatalmát nem alantas érdekből szerezte, nem is volt szüksége rá, hogy ezért a nép kedvében járjon. Sőt annyira köztiszteltben állott, hogy alkalomadtán keményen szembe is szállhatott a közhangulattal. Ha például azt látta, hogy túl messze mennek önbizalmukban az athéniak, észre térítette őket, és tudatukba idézte a valóban fennforgó veszélyeket; ha meg minden ok nélkül elveszítették a bátorságukat, akkor visszaállította önbizalmukat. Így aztán ez az államforma nevében ugyan demokrácia, a valóságban azonban az első embernek az uralma volt.

(Thuküdidész)

A megoldáshoz készítsünk vázlatot! A vázlatban csak kulcsszavakat, rövid mondatokat rögzítsünk!

A feladat megértése, témátartás, a lényeg kiemelése	<p>... Az esszében az athéni demokrácia működését elemzi.</p> <p>... Utal a városállam nagyhatalmi helyzetére.</p> <p>...Értékeli Periklész szerepét a források és az ismeretei alapján.</p>
Források használata és értékelése	<p>... A történelmi atlasz segítségével kiemeli az időszak főbb eseményeit (görög–perzsa háborúk, déloszi szövetség, peloponnészoszi háború).</p> <p>... Az ábra alapján beépíti az athéni társadalom jellemzőit (például utal a teljes jogú polgárok alacsony számára), és a demokrácia működését ennek ismeretében mutatja be.</p> <p>... Szintén az ábra segítségével részletezi az athéni politikai intézményrendszer működését, és kitér a legfontosabb hivatalokra.</p> <p>... A szöveges források alapján ír Periklészről (például mit tekint a demokrácia lényegének), ugyanakkor kiemeli, miként árnyalta a történetíró az államférfi szerepét.</p>
A szaknyelv alkalmazása	<p>... Összegyűjti a téma szakkifejezéseit (például polisz, demokrácia, arkhón, sztratégosz, ekklészia, klasz-szikus kor, déloszi szövetség, peloponnészoszi háború stb.).</p>
Tájékozódás térben és időben	<p>... Rögzíti az esszében a téma földrajzi sajátosságait (például Athén elhelyezkedése, Attika).</p> <p>... Elhelyezi időben a problémát (például Kr. e. 5. század közepe, Kr. e. 431–404).</p>
Az eseményeket alakító tényezők feltárása	<p>... Az esszében kitérhet az alábbi előzményekre, összefüggésekre:</p> <p>... Kleiszthenész reformjai;</p> <p>... a görög–perzsa háborúk;</p> <p>... a déloszi szövetség létrejötte;</p> <p>... az athéni politikai berendezkedés jellemzői, a különféle hivatalok feladatai, működésük;</p> <p>... a demokrácia működése, Periklész hatalma, az athéni jólét háttere, a terjeszkedő külpolitika és végül a hanyatlás okai (peloponnészoszi háború).</p>
Megszerkesztettség, nyelvhelyesség	<p>... Az esszé szerkezete a logikus kifejtést szolgálja.</p> <p>... A szöveg gördülékeny, a mondatok világosak és egyértelműek.</p>

2. Rendiség Angliában és Franciaországban

Hasonlítsa össze és mutassa be a nyugat-európai rendi monarchiák kialakulásának történelmi háttérét, szerkezeti felépítését! Válaszában térjen ki a rendi jogok megfogalmazására! Használja a történelmi atlasz megfelelő térképeit is!

12. Hadmegváltási és más adót csakis királyságunk közös tanácsával lehet kivetni, kivéve azt az esetet, amikor miertünk váltságdíjat kell fizetni, [...].

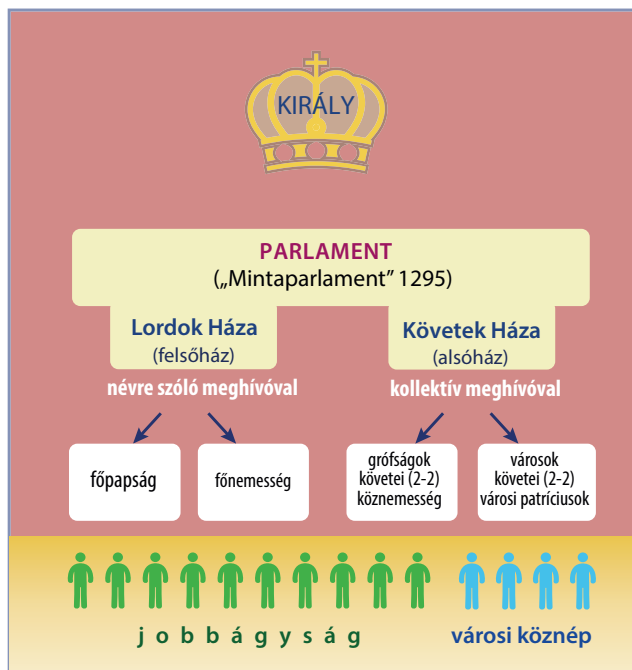
14. Ha nem az említett három adóról van szó, hanem más adó kéréséről vagy a hadmegváltási adó kivetéséről, úgy a királyság közös tanácsának megtartása végett pecsétes meghívólevelelünket fogjuk küldeni az érsekekhez, püspökökhöz, apátokhoz, grófokhoz és a nagy bárókhoz. [...] meghívásuk meghatározott napra, mégpedig legalább negyven napos határidőre és meghatározott helyre szóljon. Mindezekben a meghívólevelekben a meghívás okát meg fogjuk jelölni. [...]

39. Egyetlen szabad embert se fogjanak el, vessenek tömlőbe, fosszanak meg javaitól, helyezzenek törvényen kívül vagy száműzzenek, vagy más módon ne tegyenek tönkre, s mi sem fogunk ellene támadni, se mást nem fogunk ellene küldeni törvényes ítélet nélkül, melyet a vele egyenlők hoztak hazája törvényei alapján. [...]

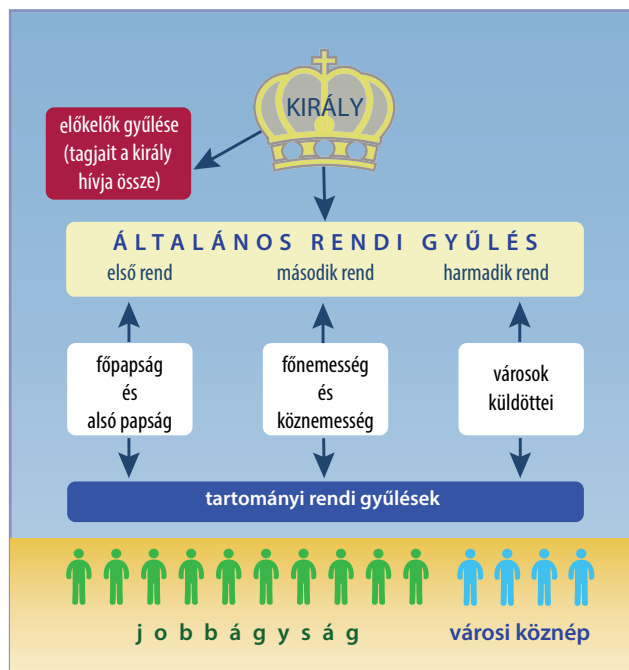
61. Mindezeket az elmondottakat megengedtük Isten kedvé-

ért, királyságunk megjavítása céljából, valamint a köztünk és a bárók közt keletkezett viszály kedvező lecsendesítése végett. Mindörökre örvendezni kívánván ezek teljes és szilárd tartóságának, az alább leírt biztonságot engedélyezzük nekik. [...] a bárók válasszanak tetszésük szerint huszonöt bárót az országból, akik saját erejükhöz képest tartoznak őrizni, megtartani s őriztetni a békét és a szabadságokat, amelyeket nekik adtunk és jelen oklevelünkkel megerősítettünk. [...] És ha mi – vagy ha országon kívül vagyunk, a mi udvarbíránk – [...] nem orvosolná a sérelmet, abban az esetben [...] Ezek huszonöten pedig az egész ország közösségével nyugtalanítsanak és sanyargassanak bennünket minden módon, ahogyan csak bírják: vegyék be várainkat, foglalják el földjeinket, birtokainkat, amíg véleményük szerint az orvoslás meg nem történt. Személyünk, a királyné és gyermekeink személye azonban épségben maradjon. Mihelyt az orvoslás megtörtént, ragaszkodjanak ismét hozzánk, miként előbb tették.

(Részletek a Magna Charta Libertatumból – 1215)

Az angol rendiség szerkezete

A francia rendiség szerkezete

Értékelési útmutató

Szemponatok, kompetenciák	Optimális megoldás
A feladat megértése, témataratás, a lényeg kiemelése	A vizsgázó <ul style="list-style-type: none"> válaszában bemutatja a rendiség kialakulásának háttérét. bemutatja a két rendi állam működését (résztevők, felépítés) és beszél milyen eseménysorok vezettek el a rendi monarchiák létrejöttéhez.

Szempontok, kompetenciák		Optimális megoldás
KOMPETENCIÁK	Források használata és értékelése	A vizsgázó <ul style="list-style-type: none"> • elemzi a Magna Chartát (a bárók beleszólási jogát a politikába, adóztatásba; értelmezi az ellenállási záradékot is). • kitér a két parlament összehasonlítására kapcsán arra; hogy az angol kétkamarás rendszerű volt: a felsőházban személyes meghívóval a főpapok és a bárók vehettek részt, míg az alsóházban a megyék 2-2 lovagot, a városok pedig 2-2 polgárt delegálhattak. A francia egykamarás rendszerű volt; itt a papság, a nemesség, és a polgárság külön ülésezett és rendszerként szavazott, ami szabály persze a kiváltságos elitnek kedvezett.
	A szaknyelv alkalmazása	A vizsgázó <ul style="list-style-type: none"> • az esszében használja a téma szakkifejezéseit (például király, báró, köznemes, rendiség, rendi monarchia, egykamarás, kétkamarás stb.). • az esszében a fogalmakat jelentésüknek megfelelően használja.
	Tájékozódás térben és időben	A vizsgázó <ul style="list-style-type: none"> • tisztában van a téma térbeli sajátosságaival (a középkori Anglia és Franciaország) és a problémát jól helyezi el időben, tisztában van az előzmények és a nemzetközi háttér időrendjével (például 1215, 1265, 1302).
	Az eseményeket alakító tényezők feltárása, történelmi események és jelenségek problémaközpontú bemutatása	A vizsgázó válaszában: <ul style="list-style-type: none"> • utal az angol belső viszonyokra (Földnélküli János területvesztései Franciaországban, Magna Charta mozgalom, utódjának az ellenállása, Monfort-parlament). • kitér a francia előzményekre (Capeting-dinasztia megerősödése, feudális megosztottság felszámolása a 11-12. század során, IV. Szép Fülöp tetteire). • önálló gondolatokkal értékeli a rendiség lényegét (hatalommegosztás, érdekszövetség, képviseleti rendszer kialakulása; de még csak a feudális társadalmi vezető elit és a polgárság szerez befolyást a politikai ügyekben, azaz a társadalom 85-90%-a nincs képviselve).
Világosság, nyelvhelyesség, a felelet felépítése		A vizsgázó egész mondatokban, folyamatosan fejti ki gondolatait, és szabatosan fogalmaz. <ul style="list-style-type: none"> • Az esszé szerkezete alkalmas a téma kifejtésére. • A gondolatmenet logikus.

3. Hunyadi János tevékenysége

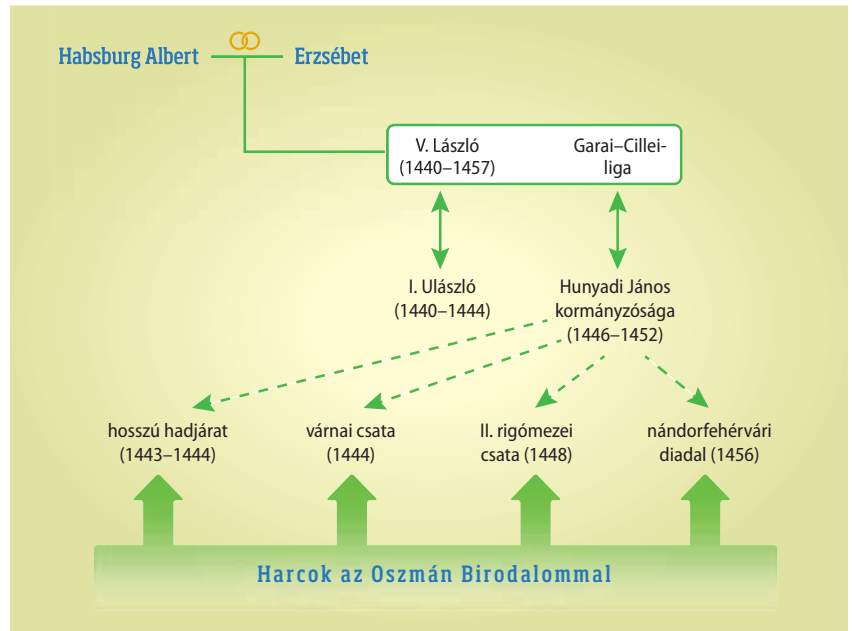
Elemesse a források segítségével Hunyadi János hadjárait, és **értékelje** szerepét a 15. századi magyar történelemben! Válaszában térjen ki a korszak belpolitikai eseményeire is!

Hunyadi János hadjárait

Továbbá [...] a kormányzó úr azokból a falvakból, amelyek [...] törvényesen [...] fognak az ország szent koronájára háromolni, amely falvak tudniillik harminckét telket [...] foglalnak [...] magukban, azok részére, akik az ország szent koronáját híven fogják szolgálni, adományokat osztogathasson. Ha azonban az előbb érintett 32 teleknél többre terjedő városok, mezővárosok és falvak háromolnának [...] a szent koronára: azokat nem szabad 32 telkenként széttagolnia vagy felosztania, és azokból 32 telek címe alatt bárki javára is adományt tennie, hanem minden ilyenmű várost, mezővárost és falut osztatlanul kell a korona részére fenntartania.

(A magyar országgyűlés 1446. évi dekrétumából)

Belpolitikai helyzet Habsburg Albert halála után

A megoldáshoz készítsünk vázlatot! A vázlatban csak kulcsszavakat, rövid mondatokat rögzítsünk!

A feladat megértése, témátartás, a lényeg kiemelése	<p>... Az esszében Hunyadi János katonai tevékenységét elemzi.</p> <p>... Beépíti az 1440–1457 közötti időszak eseményeit.</p> <p>... Értékeli Hunyadi János politikai karrierjét.</p>
Források használata és értékelése	<p>... A történelmi atlasz segítségével kiemeli az időszak főbb eseményeit (hosszú hadjárat, várnai csata, nándorfehérvári diadal).</p> <p>... Az ábra alapján beépíti a belpolitikai ellentéteket (V. László és I. Ulászló konfliktusa, illetve Hunyadi János kormányzósága).</p> <p>... A szöveges forrás alapján rögzíti, hogy a rendi országgyűlés miként korlátozta a kormányzói jogkört.</p>
A szaknyelv alkalmazása	<p>... Összegyűjti a téma szakkifejezéseit (például végvárok, temesi ispán, erdélyi vajda, kormányzó, Oszmán Birodalom stb.).</p>
Tájékozódás térben és időben	<p>... Az esszében rögzíti a téma földrajzi sajátosságait (például végvárvonal, Erdély, Nándorfehérvár, Várna, balkáni országok).</p> <p>... Elhelyezi a problémát időben (például 1440, 1444, 1456).</p>
Az eseményeket alakító tényezők feltárása, a történelmi események és jelenségek problémaközpontú bemutatása	<p>... Az esszében kitérhet az alábbi előzményekre, összefüggésekre:</p> <p>... Hunyadi János felemelkedése;</p> <p>... a támadó jellegű hadjáratok eredményei;</p> <p>... a belpolitikában betöltött szerepe;</p> <p>... az 1440-es évtized eseményei (I. Ulászló, V. László, kormányzóság);</p> <p>... az Oszmán Birodalom katonai lépései (Bizánc elfoglalása);</p> <p>... a nándorfehérvári diadal részletei és következményei (Hunyadi halála).</p>
Megszerkesztettség, nyelvhelyesség	<p>... Az esszé szerkezete a logikus kifejtést szolgálja.</p> <p>... A szöveg gördülékeny, a mondatok világosak és egyértelműek.</p>

Kerettantervi fogalmak, adatok

Az őskor és az ókori Kelet	
Fogalmak	régészet, Homo sapiens, őskőkor, újkőkor, zsákmányoló életmód, mágia, bronzkor, vaskor, nemzetség, despotizmus, városállam, öntözéses földművelés, buddhizmus, brahmanizmus, egyistenhit, zsidó vallás
Személyek	Kheopsz, Hammurapi, Salamon, I. Dareiosz, Mózes, Buddha, Kung Fu-ce (Konfucius)
Topográfia	„termékeny félhold”, Mezopotámia, Egyiptom, Palesztina, Perzsia, India, Kína, Babilon, Jeruzsálem
Kronológia	Kr. e. 8000 körül (az újkőkor kezdete), Kr. e. 3000 körül (az első államok kialakulása), Kr. e. 18. század (Hammurapi uralkodása), Kr. e. 10. század (a zsidó állam fénykora)
Az ókori Hellász	
Fogalmak	polisz, mitológia, arisztokrácia, démosz, türannisz, népgyűlés, esküdtbíróóság, demagógia, sztratégosz, cserépszavazás, filozófia, hellenizmus
Személyek	Szolón, Kleiszthenész, Periklész, Pheidiasz, Hérodotosz, Thuküdidész, Platón, Arisztotelész, Nagy Sándor, a legfontosabb görög istenek
Topográfia	Athén, Spárta, Olümpia, Peloponnészosz, Makedónia, Alexandria
Kronológia	Kr. e. 776 (az első feljegyzett olimpiai játékok), Kr. e. 5. század közepe (Periklész kora), Kr. e. 336–323 (Nagy Sándor uralkodása)
Az ókori Róma	
Fogalmak	patrícius, plebejus, consul, senatus, dictator, néptribunus, rabszolga, provincia, triumviratus, principatus, limes, dominatus, diaszpóra, apostol, Biblia, egyház, püspök, zsinat, barbár, népvándorlás
Személyek	Hannibál, Gracchus testvérek, Marius, Sulla, Caesar, Antonius, Augustus, Názáreti Jézus, Péter apostol, Pál apostol, Constantinus, Attila
Topográfia	Róma, Karthágó, Actium, Pannonia, Konstantinápoly, Aquincum, Sopianae, Savaria
Kronológia	Kr. e. 753 (Róma hagyomány szerinti alapítása), Kr. e. 510 (a köztársaság létrejötte), Kr. e. 264–146 (a pun háborúk), Kr. e. 44 (Caesar halála), Kr. e. 31 (az actiumi csata), Kr. u. 70 (Jeruzsálem lerombolása), 313 (a milánói edictum) 325 (a niceaei zsinat), 395 (a Római Birodalom felosztása), 476 (a Nyugatrómai Birodalom bukása)
A középkor	
Fogalmak	ortodox egyház, római katolikus egyház, pápa, szerzetes, kolostor, bencés rend, kódex, feudálisizmus, hűbériség, jobbágy, robot, majorság, uradalom, önellátás, nyomásos gazdálkodás, iszlám, Korán, kalifa, invenzió, inkvizíció, eretnokség, antijudaizmus, kolduló rend, rendi monarchia, városi önkormányzat, hospes, céh, levantei kereskedelem, Hanza, skolasztika, egyetem, lovag, román stílus, gótika, reneszánsz, humanizmus, szultán, szpáhi, janicsár
Személyek	Karolingok, Nagy Károly, Justinianus, Mohamed próféta, Aquinói Szent Tamás, VII. Gergely, Gutenberg
Topográfia	Pápai (Egyházi) Állam, Bizánci Birodalom, Mekka, Német-római Birodalom, Szentföld, Velence, Firenze
Kronológia	622 (Mohamed futása, a muszlim időszámítás kezdete), 732 (a frankok győzelme az arabok felett), 800 (Nagy Károly császárrá koronázása), 843 (a verduni szerződés), 1054 (az egyházszakadás), 1215 (a Magna Charta kiadása), 1453 (Konstantinápoly elfoglalása)
A magyarság története a kezdetektől 1490-ig	
Fogalmak	nyelvrokonság, őstörténet, őshaza, törzsszövetség, kettős fejedelemség, honfoglalás, kalandozás, királyi vármegye, ispán, nádor, egyházmegye, királyi tanács, tized, szerviens, várjobbágy, vajda, Szent Korona, Aranybulla, nemesi vármegye, székely, szász, kun, bandérium, aranyforint, regále, harmincad, kapuadó, szabad királyi város, bányaváros, mezőváros, úriszék, báró, köznemes, kilenced, ősiség, perszonálunió, végvári rendszer, rendi országgyűlés, rendkívüli hadiadó, füstpénz, fekete sereg, corvina
Személyek	Árpád, Géza fejedelem, I. (Szent) István, Koppány, I. (Szent) László, Könyves Kálmán, Anonymus, II. András, IV. Béla, I. Károly, I. (Nagy) Lajos, Luxemburgi Zsigmond, Hunyadi János, Hunyadi Mátyás
Topográfia	Magna Hungaria, Kazár Birodalom, Levédia, Etelköz, Vereckei-hágó, Augsburg, Pannonhalma, Esztergom, Székesfehérvár, Pozsony, Horvátország, Erdély, Dalmácia, Muhi, Buda, Visegrád, Nándorfehérvár
Kronológia	895 táján (a honfoglalás), 955 (az augsburgi csata), 972–997 (Géza fejedelemsége), 997/1000–1038 (I. /Szent/ István), 1077–1095 (I. /Szent/ László), 1095–1116 (Könyves Kálmán), 1205–1235 (II. András), 1222 (az Aranybulla kiadása), 1235–70 (IV. Béla), 1241–42 (a tatárjárás), 1301 (az Árpád-ház kihaltása), 1308–42 (I. Károly), 1342–82 (I. /Nagy/ Lajos), 1351 (I. /Nagy/ Lajos törvényei), 1387–1437 (Luxemburgi Zsigmond), 1444 (a várnai csata), 1456 (a nándorfehérvári diadal), 1458–90 (I. /Hunyadi/ Mátyás)

